

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ ve METODOLOJİ PROGRAMI**

**İSLAMİ DÜŞÜNCE DÜNYASINDA DEPREM ALGISI: 1999 MARMARA VE
2011 VAN DEPREMİNİN İSLAMİ BASIN VE YAZINDA YER ALMA
BİÇİMİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

HAZIRLAYAN

20096449 KİBAR KAYA BEKTAŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ŞÜKRÜ ASLAN

İSTANBUL-2016

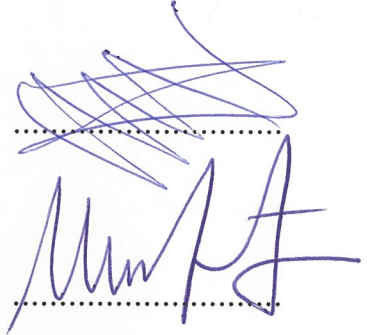
Kibar KAYA BEKTAŞ tarafından hazırlanan **İslami Düşünce Dünyasında Deprem Algısı: 1999 Marmara ve 2011 Van Depreminin İslami Basın ve Yazınında Yer Alma Biçimi** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 08 / 06 / 2016

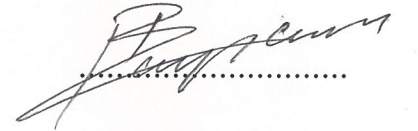
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Şükrü ASLAN (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Murat YÜKSEL (Nişantaşı Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Büke KOYUNCU

Yedek Jüri Üyesi : Prof.Dr. Özkan YILDIZ (Dokuz Eylül Ü.Öğr.Üy.)

.....

Yedek Jüri Üyesi : Doç.Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

.....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa no.
TEŞEKKÜR.....	II
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
GİRİŞ	1
1. AFET TANIMI, TÜRLERİ VE YÖNETİM AŞAMALARI.....	10
1.1. Afet Olgusunun Kuramsal Çerçevesi.....	10
1.2. Afet Türleri.....	14
1.2.1. Doğal Afetler.....	15
1.2.2. Teknolojik Afetler.....	16
1.3. Afet Yönetimi ve Aşamaları	17
1.3.1. Zarar Azaltma Aşaması	19
1.3.2. Hazırlık Aşaması.....	20
1.3.3. Müdahale Aşaması.....	21
1.3.4. İyileştirme Aşaması.....	22
2. TOPLUMLARIN AFET ALGILARI.....	24
2.1. Dinsel Algıların Baskın Olma Durumu (Musevilikte, Hıristiyanlıkta ve Müslümanlıkta)	25
2.2. Tarihsel Olarak Sosyal Algılara Örnekler.....	36
3. DEPREME KARŞI BİLİMSEL ALANIN İNSASI.....	43
3.1. Doğa Bilimleri Alanında Depremin Açıklanması.....	43
3.2. Sosyal Bilimler Alanında Depremin Açıklanması.....	48
4. TÜRKİYE’DE DEPREME YÖNELİK TOPLUMSAL ALGILAR: İSLAMİ KESİM ÖRNEĞİ.....	54
4.1. Müslüman Çevrelerde Depremin Açıklaması: “Allah’ın Takdiri”.....	60
4.1.1. Modern Bilime Karşı “Allah’ın Takdiri” Tezi.....	61
4.1.2. “Allah’ın Takdiri” Tezinin Dinsel Referansları.....	68
4.2. Marmara Depremi ve “Allah’ın Takdiri”.....	76
4.2.1. Allah’ın Takdirinde Etkili Olan Siyasal Rejimin Din Karşıtı Tutumu.....	76
4.2.2. Allah’ın Takdirinde Etkili Olan Toplumsal Yozlaşma ya da Toplumsal “Günahlar”.....	81
4.3. Van Depremi ve “Allah’ın Takdiri”.....	86
4.3.1. Allah’ın Takdirinde Etkili Olan Kardeşlik Söylemi.....	87
4.3.2. Deprem Üzerinde Etkili Olan Yapılaşma Sorunu ve Bireylerin Suçu.....	94
4.4. Depremlerin Olumlanması ve Depreme Karşı Önlem Önerileri.....	99
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA	113
ÖZGEÇMİŞ	120

TEŞEKKÜR

Çalışma konusunun seçiminde ve bu çalışmanın tamamlanmasında yapmış olduğu büyük katkılardan ve göstermiş olduğu sabırdan dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Şükrü ASLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezin yazımı aşamasında beni yüreklendiren, öneri ve eleştirileriyle yardımını esirgemeyen eşim Barış BEKTAŞ'a, katkılarından dolayı arkadaşım Vildan AKAR'a ve Murat ÖĞRÜLE'ye, beni destekleyen ailem ve tüm dostlarıma teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıca tez jürimde olmayı kabul eden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Büke KOYUNCU ve Nişantaşı Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Murat YÜKSEL'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Deprem, kuşkusuz bir doğa olayıdır. Ancak her doğa olayının toplumsal algısı zamansal, mekânsal ve kültürel bağlamda farklılıklar gösterir. Dolayısıyla hem herhangi bir doğa olayının kabulü hem de ona yüklenen anlam ve korunma stratejileri de çeşitlilik gösterir. Bu çalışmada, 1999 yılında meydana gelen Marmara depremine ve 2011’de meydana gelen Van depremine ilişkin, Müslüman çevrelerin algı, yaklaşım ve önerileri; ilgili kültürel anlam dünyasının iki farklı örneği olarak incelenmektedir. İslami kesimin, depremleri değerlendirme ve yorumlama biçimleri farklı zamanlarda meydana gelen depremler üzerinden irdelenerek; söz konusu çevrelerin görüş ve önerilerinde zaman içinde herhangi bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı ortaya konulmaktadır.

Çalışma kapsamında afet ve deprem sosyolojisi literatürü incelenmiş, ilk çağlardan günümüze kadar toplumların değişen deprem algısına ve sosyal bilimcilerin afet tanımlarına yer verilmiştir. Marmara ve Van depreminin ardından yayınlanan İslami çevrelere ait gazete, kitap, dergiler taranmış ve bu kesimin, depremi değerlendirme biçimleri iki deprem üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Deprem, Toplum, Kültür, İslamiyet

SUMMARY

Earthquakes are unquestionably a force of nature. However, the social perception of natural events is different depending on the spatial, cultural and temporal context. Therefore, both the acceptance of these natural events and meaning attributed to them, as well as resulting protection strategies can vary. In this study, suggestions, the perception, and approach of Muslims to the Marmara earthquake that occurred in 1999 and Van earthquake that occurred in 2011, are examined as the two examples of the world of related cultural meaning. The evaluation and interpretation of Islamic groups regarding the earthquake are analyzed through the earthquakes that occurred in different times. In this way, it is illustrated whether there is any change in view and suggestions of these groups in question over time.

During the research the literatural review of sociology of disaster and earthquake is examined. From the first ages to this present time a changing perception of societies and the definitions of disaster for social scientists are given. Newspapers, books, journals that belong to Islamic groups and were published in the aftermath of the Marmara and Van earthquake are scanned and the evaluation of these groups regarding the earthquake is analyzed through the two earthquakes.

Keywords: Disaster, Earthquake, Society, Culture, Islam

GİRİŞ

Yaşanılan doğal afetlerin, en başında kuşkusuz depremler gelmektedir. Etkileri bakımından doğal afetlerin yüzde sıralaması % 61 deprem, % 15 toprak kayması, % 14 sel, % 5 kaya düşmesi, % 4 yangın ve % 1 çığ şeklindedir. Türkiye ise aktif deprem kuşaklarından biri olan ve dünyadaki toplam depremlerin beşte birinin meydana geldiği Akdeniz-Alp-Himalaya kuşağı üstünde yer almaktadır. Deprem haritası ve bu haritaya esas sismisite verilerine göre, Türkiye topraklarının % 93'ü deprem bölgeleri içinde yer almaktadır ve Türkiye nüfusunun %98'i deprem tehdidi altında yaşamaktadır. Sanayi kuruluşlarının % 98'i deprem bölgelerinde ve % 73'ü de aktif fay zonları içinde yer almaktadır. Benzer biçimde barajların % 95'i bu tehlikeli topraklar üzerinde bulunmaktadır.¹ Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi Başkanlığı verilerine göre Türkiye'de 2015 yılında toplam 21761 irili ufaklı deprem meydana gelmiş olması bile, depremin ne kadar güncel ve önemli bir konu olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu sayısal verilere bakarak sadece deprem olduğu anda ve depremin sonrasında değil, her zaman bu gerçekle yüzleşmeye hazır bir toplum olmanın önemli bir toplumsal sorumluluk olduğunu söyleyebiliriz. Uzmanların sürekli olarak uyardığı, gelecekte olması muhtemel büyük Marmara depreminin ve doğuracağı toplumsal sorunların, geçmiş deprem deneyimlerine bakarak bugünden tartışılması yakıcı bir sorun olarak durmaktadır.

2001-2002 tarihleri arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) arasında “Afet Önleme Azaltma Temel Planı” çalışma anlaşması kapsamında bir proje yürütülmüştür. Yaklaşık 750.000 bina, 3.040.000 hane ve 9.000.000 nüfus üzerinden yapılan analizlere göre; İstanbul'da büyüklüğü 7,5 ve 7,7 olan iki ayrı deprem senaryosunda oluşacak muhtemel kayıp ve hasar durumu şu şekildedir:

---

¹ Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMB Makina Mühendisleri Odası'nın Önerileri, ODA RAPORU, Nisan 2012, Genişletilmiş İkinci Baskı, Yayın No: MMO/587

50 bin ile 60 bin arasında ağır hasarlı bina, 1 milyon 500 bin ile 600 bin arasında evsiz aile, 70 bin ile 90 bin civarında ölü, 120 bin ile 130 bin civarında ağır yaralı, 400 bin civarında hafif yaralı, bin ile 2 bin noktada su sızıntısı, 30 bin doğalgaz servis kutusunda gaz çıkığı, 140 milyon ton enkaz, 1 milyon kişi için kurtarma operasyonu, 50 milyar dolar civarında maddi kayıp ve 330 bin çadır ihtiyacı.²

İstanbul'da gerçekleşmesi beklenen böylesi bir depremin sosyal yıkımı da en az maddi yıkımı kadar büyük olacaktır. Dolayısıyla milyonlarca insanı etkileyecek olan bu konunun sosyal bilimler alanında kendine daha fazla yer bulması bir zorunluluktur. Ülkemizde Afet Sosyolojisi ve Deprem Sosyolojisi ancak 1999 Marmara depreminin ardından gündeme gelebilmiştir. Depremin ardından yapılan tartışmalar da akademik olmaktan ziyade daha çok politik mecrada yürütülmüştür. Bu yüzden konuya dair yapılan akademik çalışmalar, deprem sosyolojisi açısından henüz yeterli düzeyde değildir. Bu tez ile amaçlanan deprem konusunun sosyal bilimler alanında biraz daha görünür olmasına katkıda bulunmaktır. Depremin sebep olduğu toplumsal yıkımın algılanış ve yorumlanış biçimleri, depreme karşı geliştirilen önleyici ve tamir edici tedbirlerin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bu tez çalışmasında deprem olgusunun, Türkiye'de kendine geniş bir taban bulabilen İslami çevrelerin gözünden algılanma ve yorumlanma biçimi tartışılacaktır. Burada söz konusu olan İslami kesim, Milli Görüş ve Gülen Cemaati geleneğinden gelen entelijansiyadır. İslami kesim içinde elbette birçok oluşum ve farklı görüş mevcuttur. Bu çevrelerin tercih edilmesinde ulusal çapta etkinlik düzeylerinin yüksek olması, yerel yönetimlerde temsiliyetlerinin güçlü olması ve örgütlenme ağının geniş olması gibi etkenler dikkate alınmıştır.

Tez kapsamında, Türkiye'de en son meydana gelen iki büyük deprem olan 1999 Marmara depremi ve 2011 Van depremi ele alınmıştır. Merkez üssü Kocaeli/Gölcük olan Marmara depremi çok ciddi yıkımlara yol açmıştır. Resmi

---

² <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/SubSites/DepremSite/PublishingImages/JICA-TUR.pdf>

rakamlara göre bu depremde 17 bin 480 kişi ölmüş, 43 bin 953 kişi yaralanmış ve 505 kişi de sakat kalmıştır. 327 bin 871 konut, 48 bin 508 işyeri, toplamda 376 bin 479 konut ve işyeri hasar görmüş, 133 bin 683 bina çökmüş ve 600 bin kişi evsiz kalmıştır. Depremden yaklaşık 3 ay sonra 12 Kasım 1999 tarihinde merkez üssü Düzce olan 7,5 şiddetinde bir deprem daha yaşanmış; bölgede yaşanan bu ikinci büyük deprem sonucunda ise 763 kişi yaşamını kaybetmiştir. Ayrıca depremin Türkiye ekonomisi için önemli olan sanayi bölgesinde meydana gelmiş olması ciddi ekonomik kayıplara yol açmıştır. Bu kayıp TÜSİAD'a göre 17 milyar dolar, DPT'ye göre 15–19 milyar dolar, Dünya Bankası'na göre 12–17 milyar dolardır.³

Bu çalışmaya konu olan ikinci büyük deprem ise 2011 yılında gerçekleşen Van depremidir. 23 Ekim 2011 Pazar günü saat 13.40 sularında Van Merkeze bağlı Tabanlı köyü merkez üssü olmak üzere 7.0 (Mw) büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremin üzerinden henüz iki hafta geçmişken 9 Kasım 2011 Çarşamba günü 21.20 sularında Van Merkez'e 16 kilometre uzaklıktaki Edremit ilçesinde, 5.7 (Mw) büyüklüğünde ikinci bir deprem daha meydana gelmiştir. Depremde toplam 644 kişi yaşamını yitirmiş ve 1.966 kişi de yaralanmıştır. Erciş ilçesi en çok kaybı veren ilçe olmuştur. Hasar tespit çalışmaları kapsamında yaklaşık 187.000 yapı incelenmiştir. 49.000'e yakın yıkık/ağır hasarlı yapı tespit edilmiştir⁴

Her iki deprem de yarattığı maddi hasarların yanı sıra hem siyasal hem de sosyal alanda Türkiye gündeminde kendine oldukça geniş yer bulmuştur. Marmara depreminin en önemli toplumsal neticelerinden birisi politik bir fay hattının inşasına vesile olmuş olmasıdır. Depremle birlikte Türkiye'nin politik iklimi, toplumsal kutuplaşmalar ve İslami politik hareketin yükselişi, buna karşı seküler rejimin radikal tutumu büyük ölçüde deprem üzerinden işlenmeye başlamış; deprem adeta siyasal kırılmaların objesi olarak tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda özellikle ilk

---

³ Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMB Makina Mühendisleri Odası'nın Önerileri, ODA RAPORU, Nisan 2012

⁴ <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/78-20140529153416-mudahale,-iyilestirme-ve-sosyoekonomik-acidan-2011-van-depremi-raporu.pdf>

depremde 28 Şubat süreci⁵ olarak bilinen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) siyasete müdahil olma girişimi ve bunun sonucunda İslamcı çevrelere karşı getirilen kısıtlayıcı tedbirler, depremle birlikte ve adeta deprem üzerinden sert bir politik mücadeleye dönüşmüştür. Deprem öncesindeki siyasi ortam depremin tartışma zeminini belirleyen temel etken olmuştur. 28 Şubat süreciyle birlikte kapatılan Refah Partisinin yerine kural Fazilet Partisi 18 Nisan 1999 yılında yapılan yerel ve genel seçimlere girmiş ve 111 milletvekili çıkarmıştır. Seçilen milletvekilleri arasında bulunan Merve Kavakçı'nın meclise türbanıyla girmesi tartışmalara yol açmış ve Refah Partisinin devamı olarak görülen Fazilet Partisi hakkında da kapatma davası açılmıştır. İrtica gerekçesiyle parti kapatma davasının ve Merve Kavakçı'yla alevlenen türban tartışmasının gündemde olduğu bir siyasi ortamda Marmara depremi meydana gelmiştir. Dolayısıyla İslami çevreler açısından deprem, bu nedenle salt fiziksel değil, aynı zamanda siyasal bir sarsıntı işlevini de görmüş; depremin yarattığı bütün sonuçlar, depremle ilgili değil; kültür, siyaset, toplumsal yapı ve değerlerle ilgili olarak tartışılmıştır.

Benzer biçimde Marmara depreminden on üç yıl sonra yaşanan Van depreminin de toplumsal ve siyasal alanda çeşitli yankıları olmuştur. Van depremi olduğunda iktidarın İslami gelenekten gelen AKP'de olması, İslami söylemlerde bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Deprem, çözüm sürecinin (barış süreci) başladığı, sürecin bir ayağı olarak 2008 yılında TRT Şeş adıyla bir Kürtçe yayın yapan bir kanalın açıldığı ve 2009 yılında Oslo görüşmelerinin gerçekleştiği bir dönemin sonrasına denk gelmiştir. Böyle önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bir ortamda meydana gelen deprem İslami çevrelerin söylemlerinde farklılıklar doğurmuştur. Marmara depreminden farklı olarak tartışmalar, mevcut siyasal rejimin yarattığı ahlaki çürümüşlük boyutundan ziyade, dönemin siyasi iklimine de paralel olarak Kürt-Türk kardeşliği boyutunda yürütülmüştür. İslami çevreler açısından

---

⁵ **28 Şubat süreci**, olarak bilinen olay 28 Şubat 1997'de yapılan ve Türkiye siyasetinin yönelimini belirleyen Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonucu açıklanan kararlarla başlayan ve "irtica"ya ya da "dinsel gericiğe" karşı ordu ve bürokrasi merkezli bir siyasal müdahaledir. Türkiye'nin siyasi tarihine geçen kararlar ve bu kararların uygulanması sırasında Türkiye'de siyasi, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda yaşanan değişimlere neden olmuş ve İslamcı çevrelerin mağduriyetine yol açan bir dizi uygulamaya eşlik etmiştir.

paradigmanın ana gövdesi her iki depremde de aynı kalmıştır. Onlara göre, yaşanan bütün bu acılar “Takdiri ilahi”ydi ancak Marmara depremi, seküler siyasal rejimin Müslümanlar üzerinde geliştirdiği siyasal ve toplumsal baskının cezalandırılması olarak algılanırken Van depremi Kürt-Türk kardeşliğinin tahkim edilmesi için bir fırsat olarak algılanmıştır.

Bu tez, her iki büyük deprem örneği üzerinden İslami çevrelerin depremi algılama ve yorumlama biçimine odaklanmaktadır. Siyasal, sosyal ve ekonomik krizlere gebe olan büyük afetler karşısında İslami çevrelerin aldığı tutumun irdelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü Türkiye’deki İslami cemaatlerin siyasal ve sosyal alandaki hâkimiyeti yadsınamaz bir gerçekliktir. İslami çevreler; çeşitli cemaat kurumları, gazeteler, yayın organları ve devlet bürokrasisindeki yerleri aracılığıyla topluma hızlı ve etkili bir biçimde ulaşabilmektedirler. Kriz anlarında geliştirilen dini ve siyasal söylemlerin toplumdaki karşılığı güçlü olmuştur ve olmaktadır. Dolayısıyla 1999 Marmara depremiyle birlikte ortaya çıkan ekonomik ve siyasal krizi nasıl yönettikleri, toplumu hangi söylemler etrafında bir araya getirdikleri sosyolojik açıdan önemli bir konudur. Diğer bir husus ise bütün siyasal beklentiler ve dönüşümler bir yana deprem gibi yıkıcı etkileri olan bir afet karşısında dini yaklaşımın, bilimsel yaklaşım karşısında aldığı farklı tutumdur. Depremlerin ilahi bir “ceza” veya “ödül” olarak algılanması ve yorumlanması bu farklılığın en önemli ayağını oluşturmaktadır. Bütün bu nedenlerden ötürü bu tez çalışmasında, söz konusu çevrelerin depremi mevcut siyasal ortamlarda nasıl bir obje olarak ele aldıkları, nasıl bir değerlendirme yaptıkları, hangi dersleri çıkardıkları ve sonuç olarak depremin açtığı yaraları sarma ve depremden korunma konularında topluma neler önerdikleri gibi sorulara yanıt aramak amaçlanmaktadır.

Elbette Türkiye’nin yakın tarihinde daha büyük veya eş büyüklükte başka büyük depremler de yaşanmıştır. Bu bağlamda özellikle merkez üssü Adapazarı olan 1943, 1957 ve 1967 ya da 1939 Erzincan depremlerini anmak gerekir. Ama Müslüman çevrelerin, depremle ilgili olarak en net ve en kapsamlı şekilde görüşlerini ortaya koyabildiği deprem deneyimi 1999 Marmara depremidir. Bu çevrelerin

söylem ve algılarında meydana gelen değişimleri karşılaştırmak amacıyla ikinci bir örnek olarak da 2011 Van depremi seçilmiştir. Aradan geçen 13 yıllık zaman diliminde yaşanan siyasal ve sosyal değişimlerin ardından İslami çevrelerin deprem algılarında farklılık olup olmadığını inceleyebilmek açısından Van depremi önem taşımaktadır.

Marmara ve Van depreminin meydana geldiği yıllar Türkiye'nin siyasi ve sosyal yaşamında önemli gelişmelerin yaşandığı zaman dilimlerini kapsamaktadır. Laiklik, irtica, türban gibi önemli başlıkların hararetle tartışıldığı, ordunun siyaset üzerinde söz sahibi olduğu ve kararlar alabildiği, sürekli partilerin kapatılıp yerine isim değişikliğiyle yenisinin açıldığı bir dönemden Milli görüş geleneğinden gelen tek iktidarlı bir döneme geçilmiş, çeşitli siyasi ve hukuki manevralarla ordunun siyasi etkisinin zayıflatıldığı, dindar çevrelerin taleplerinin sağlandığı ve “Kürt açılımı” siyasetinin yürütüldüğü bir ortama geçilmiştir. Böylesi önemli gelişmelerin yaşandığı dönemlere denk gelen Marmara ve Van depreminin İslami çevrelerin değerlendirmelerinde ne gibi değişimlere yol açtığı veya yol açıp açmadığı bu tezin önemli bir sorunsalıdır.

Bu çevrelerin depreme ilişkin tespit, algı, tedbir ve önerileri için de depremden hemen sonra başlayan tartışmaların belgeleri, İslamcı gazetelerde yer alan haberler, yorumlar ve İslami çevrelerdeki akademik yazın taranmıştır. Marmara depremi için 17-31 Ağustos 1999 tarihleri arasında yayınlanan Milli Gazete ve Zaman gazetesi, Van depremi için ise 23-31 Ekim 2011 tarihlerini kapsayan yine Milli Gazete ve Zaman gazetesi yayınları incelenmiştir. Söz konusu gazetelerin köşe yazıları ve haberleri, depreme dair tartışmaların en yoğun olduğu zaman dilimi göz önünde bulundurularak taranmıştır. Her iki gazetenin Türkiye genelinde, özellikle İslamcı kesimdeki tirajının ve etkisinin yüksek olması ve 1999 Marmara depreminden bugüne kadar yayınlarına ara vermeden süreklilik göstermesi, bu gazetelerin seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu gazetelerin seçiminde, bugün bile satışı en

yüksek yayınlar arasında yer alan Zaman⁶ gazetesinin Gülen Cemaatine⁷ yakınlığı, Milli Gazetenin de Milli Görüş⁸ hareketinin yayın organı olması ve Ali Bulaç⁹,

---

⁶ 1986 yılında Gülen Cemaatinin yayın organı olarak Fehmi Kuru'nun yönetiminde yayın hayatına başlamıştır. 4 Mart 2016 tarihinde ise İstanbul 6. Sulh Ceza Hakimliği talebiyle "Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması'nın (FETÖ/PDY) faaliyetleri kapsamında ve örgüt faaliyetlerine destek olacak şekilde kullanıldığı yönünde kuvvetli deliller bulunması" gerekçesiyle Zaman gazetesine kayyum atanmıştır. Yönetim organlarının yetkilerinin tümü kayyumu devredilmiştir.

⁷ İslami muhafazakâr bir toplum ve ülke yaratma hedefiyle ortaya çıkmış ve radikalizmi benimseyenlerin aksine Gülen Cemaati, hedeflerine ulaşmak için dinden ziyade eğitimi ön plana çıkarmıştır. Böylece farklı inanç gruplarıyla aralarındaki mesafe de diğer dini yapılara göre daha az olmuştur. Gülen'in amacı, cemaate ait okullarda Altın Nesil olarak adlandırıldığı ülkeyi yönetecek İslami kadrolar yetiştirmek ve kendi mutlak iradesini sağlamaktır. Işık Evleri'nde ve **yurtlarında** yetişip, Cemaate ait okulların yanı sıra başka okullarda da eğitim gören Işık Süvarileri'nden yaratılacak Altın Nesil, Fethullah Gülen'in hedefleri doğrultusunda yaratılacak yeni toplumdur da bel kemiği olacaktır. Sonuç olarak Gülen Cemaatinin, bu hedefe uygun olarak 1970'lerin ortalarında başlayan planlı teşkilatlanması, yıllar içinde neredeyse kesintiye uğramadan sürmüştür. Bunda elbette ki, Gülen'le aynı fikriyattan beslenen sağ muhafazakâr partilerin iktidarda olması etkindir. Gülen'in hayalini kurduğu Altın Nesil'in gerçekleşmesinde cemaate önemli mesafe katettiren, Işık Evlerinin okullaşmasını sağlayan da Turgut Özal olmuştur. 1986'da Başbakan Özal, "Kendi okulunu kendin yap" kampanyaları başlatmış, ANAP hükümeti de vakıf ve derneklerin de özel teşebbüs olarak okul açabilmesi için yasal düzenleme yapmıştır. Bu yasadan faydalanan Gülen, İzmir Bozyaka'da imamlık yaparken yakından ilgilendiği Kuran kursu öğrencileri için 1977'de açtığı Yamanlar Koleji adıyla okula çevirmiştir. En çok eğitim işini önemseyen Gülen Cemaati yıllar sonra Türkiye Cumhuriyetler başta olmak üzere tüm dünyaya yayılacak olan okullar zincirini de böylece başlatmıştır. (Ahmet Şık, Paralel Yürüdük Biz Bu Yollarda, 84-85).

Okullaşma ve kadrolaşma çalışmalarına 2002 yılında iktidar olan AKP döneminde de (aralarında yaşanacak çatışmaya kadar) daha da güçlenerek devam etmiştir. Ancak 2013 yılı itibariyle AKP-Cemaat çatışmasının bir yansıması olarak dershanelerin kapatılarak özel eğitim kurumlarına dönüştürülmesi kapsamında bir yasa çıkarılmıştır. Ardından aralarında Fatih Koleji, Yamanlar Koleji gibi önemli okulların olduğu birçok cemaat okuluna kayyum atanmıştır.

⁸ Milli Görüş hareketi 1970'lerde Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde ortaya çıkmış, Türkiye'yi maddi ve manevi alanda kalkındıracak milli bir şuurun oluşturulması iddiası taşıyan dini ve siyasi bir harektir. Hareketin doğal lideri Erbakan'ın başbakan yardımcılığı ve başbakanlık tecrübeleri, hareketin devletin en üst katmanlarında dahi temsil edilmesine olanak sunmuştur. Erbakan'ın ve temsil ettiği siyasi partilerin güçlü olduğu dönemlerde hareket büyürken, Erbakan ve siyasi partilerinin etkisi azaldıkça hareket de küçülme sürecine girmiştir. Milli Görüş ve temsilcileri Türkiye'nin seküler kesiminden karşı tepkiler görmüş ve hareket, 28 Şubat sürecinin sebeplerinden olmuştur. Milli Görüş hareketi bundan sonra hep küçülse de aynı gelenekten gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ve onun iktidarı sayesinde popülerliğini devam ettirmiştir. (Selman YILMAZ, Milli Görüş Hareketi: Toplumsal Hareketlerde Çerçeve Değişimi Etkisi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1165)

⁹ 1951 yılında Mardin 'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Mardin 'de, yükseköğrenimini İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü (1975) ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde (1980) yaptı. 1976 'da Düşünce Dergisi ve Düşünce Yayınları'nı, 1984'te İnsan Yayınları'nı kurdu. 1987 yılında Zaman Gazetesi'nin kurucuları arasında yer aldı ve bir yıl Gazete'nin İstanbul Büro Şefliği görevini yürüttü. 1985-1992 yılları arasında Kitap Dergisi'ni yönetti. Çeşitli dergilerde, Milli Gazete, Yeni Devir, Yeni Şafak ve Zaman Gazetesi'nde çok sayıda yazı ve araştırmaları yayınlandı. 1988 'de Türkiye Yazarlar Birliği "Fikir Ödülü" nü aldı. Halen Zaman gazetesinde günlük yazılar yazmaktadır.

ESERLERİ: Modern Ulus Devlet, Çağdaş Kavramlar ve Düzenler, Kutsala Tarihe ve Hayata Dönüş, Din ve Modernizm, Din Felsefe Vahiy Akıl İlişkisi, Modernizm İrtica Sivilleşme, İslam ve

Mehmet Şevket Eygi¹⁰ gibi popüler yazarların da bu gazetelerde yer alması önemli bir etkidir. Bunların yanı sıra Zaman gazetesi ve Milli Gazetenin 1999 Ağustos ve 2011 Ekim dönemini kapsayan arşivlerine ulaşmak da kolay olmuştur. Akit gazetesi taranmak istenmiş ancak arşivlerine ulaşılamamıştır. Ancak Akit gazetesi ve Yeni Şafak gazetesi köşe yazarlarına ait yazılar Yalçın Kaya'nın 17 Ağustos'un Ardından Deprem, Devlet ve Toplum adlı kitabından alınmıştır. Bu tez kapsamında, on üçü Zaman, on üçü Milli Gazete, dördü Yeni Şafak ve dördü Akit gazetesinde yer alan toplam 34 köşe yazarından yararlanılmıştır. Bu köşe yazarlarının yazıları incelenip içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yazarların her iki depremden sonraki tüm yazıları incelenmiş ve tezin konusuna uygun olarak yazılar kategorize edilerek değerlendirilip yorumlanmıştır. Ayrıca özellikle Marmara depreminin ardından yayınlanan, deprem din ilişkisi üzerine yazılmış sekiz yazarın kitaplarından da aynı yöntem ile yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde afetle ve depremle ilgili genel kavramlar yer almaktadır. Sosyal bilimlerde afetin nasıl tanımlandığı, afet türleri ve yönetim aşamaları ele alınmıştır. İkinci bölümde, doğal afetlerin siyasal ve sosyal alanda yaratmış olduğu tahribatlar ve toplumların bu tahribatları anlama-anlamlandırma çabaları, ele alınmaktadır. Bu çerçevede doğal afetlerin farklı algılanış biçimleri iki başlık altında incelenmiştir: Dinsel algıların baskın olma durumu (Musevilikte Hristiyanlıkta ve Müslümanlıkta) ve tarihsel olarak sosyal algılara örnekler. Üçüncü bölümde, deprem olgusunun bilimsel alana taşınmasıyla birlikte jeofizik ve sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaların ve gelişmelerin tarihsel süreci verilmiştir.

Demokrasi, İnsanın Özgürlük Arayışı, İslam Dünyasında Düşünce Sorunları, İslam ve Fanatizm, İslam Dünyasında Toplumsal Değişme, Bir Aydın Sapması, Nuh 'un Gemisine Binmek, Ortadoğu'dan İslam Dünyasına, Tarih Toplum Gelenek, İslam ve Fundamentalizm.

(<http://www.biyografi.info.tr/biyografisi/ali-bulac-kimdir-kimdir.html>)

¹⁰ Makale ve köşe yazarıdır. 7 Şubat 1933 tarihinde Zonguldak Ereğli'de dünyaya geldi. Galatasaray Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. 1970'lerde yayınladığı günlük Bugün Gazetesi ve haftalık Yeni İstiklal ve Büyük Gazete'nin kapanmasının ardından Son Havadis ve Son Çağrı dahil çeşitli yayın organlarında makaleleri yayımlandı. Halen Milli Gazete'de köşe yazıları yazmayı sürdürmektedir. Genel olarak değindiği temalar arasında: Sabetaycılık, Osmanlı dönemi, Tasavvufi yaşam, Müslümanların geri kalmışlığı, mezhepsizlik ve bidat hareketleri, dinler arası diyalog ve bunlara yönelik eleştirilerdir. 1960'lı yıllardaki Altıncı Filo'yu Protesto Olaylarını eleştirmiştir. Bu tutumunu 16 Şubat 1969 günü daha sonra Kanlı Pazar olarak adlandırılacak günde Bugün gazetesinde belirtmiştir. (<http://www.gazeteoku.com/mehmet-sevket-eygi-kimdir/232>)

Ayrıca sosyal bilimler alanında deprem olgusunun hangi çerçevede kavramsallaştığı tartışılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Türkiye’de İslami kesimin deprem algısı ele alınmıştır. Söz konusu kesimin depremlere yaklaşımı, son yıllarda Türkiye’de meydana gelen iki büyük deprem olan Marmara ve Van depremi örnekleri üzerinden incelenmiştir.

1. AFET TANIMI, TÜRLERİ VE YÖNETİM AŞAMALARI

Bu bölümde, afet kavramının sosyal bilimler alanında nasıl ele alındığı ve tanımlandığı tartışılacaktır. Geçmişten bugüne afet tanımının nasıl kavramsallaştığı ve bu çerçevede geliştirilen farklı yaklaşımlar incelenecektir. Afetin tanımı üzerine geliştirilen kavramlar, afet olgusunun sosyal bilimler alanında hangi çerçevede tartışıldığını göstermesi açısından önemlidir. Daha sonrasında afet türleri olan doğal ve teknolojik afetler hakkında bilgilendirilme yapılacaktır.

Doğal olayların afet olarak anılması, meydana geldikleri toplumun gelişmişlik düzeyine ve bu toplumun doğal afetlere karşı aldığı önlemlere bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda afet etkilerini en aza indirmek için geliştirilen afet yönetimi ve yönetim aşamaları hakkında bilgi verilecektir.

1.1 Afet Olgusunun Kuramsal Çerçevesi

Afet; insanlar ve mekânlar üzerinde fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplara neden olan, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen doğal, teknolojik ve insan kökenli olayların sonuçlarına verilen üzerinde görüş birliği sağlanmış genel bir isimdir.¹¹

Bir olayın afet olarak adlandırılması ve müdahale edilebilmesi için Ergünay'ın tanımlamasından da anlaşılacağı üzere, insanları veya yaşadıkları çevreyi tahrip edecek kadar etkili olması gerekmektedir. Afet tanımlamalarında, genel anlamda üzerinde ortaklaşılan husus, merkezinde insanın ve toplumun olduğu tahribatlardır. Buradan yola çıkarak afeti, meydana gelen fiziksel bir olayın, insan ve toplum üzerindeki etkileri olarak tanımlamak mümkündür.

---

¹¹ Oktay ERGÜNAY, Türkiye'nin Afet Profili, TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 1

Afetin sosyal bir olgu olarak görülmesi ve bu şekilde tanımlanması yirminci yüzyılın sonlarını bulmaktadır. Afet alanında yapılan ilk çalışmalarda, afet toplumsal sistemleri altüst eden dışsal bir faktör, fiziksel bir olay olarak ele alınmıştır. Bu dönemde doğal afetler neredeyse tamamen fiziksel olaylar olarak görülmüş ve bu afetlerin etkileri fiziksel ölçütlerle açıklanmıştır. Farklı disiplinlerden (fizik, psikoloji, ekonomi vb.) gelen bilim insanlarının afet kavramı üzerine geliştirdiği bu söylemler sorunun sosyo-kültürel ayağını gözardı etmiştir. Yaşanılan afetleri nesnel veriler üzerinden değerlendirmişler ve daha çok meselenin görünen kısmıyla ilgilenmişlerdir. Afetin fiziksel nedenleri, kapsadığı alan, ne kadar insanı etkilediği, hangi afet türü içerisinde değerlendirilmesi gerektiği gibi sorular üzerine yoğunlaşarak tanım ve yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım somut veriler üretmesi noktasında aydınlatıcı olmuştur ve afet kavramının gelişimine ciddi bir katkı sunmuştur. Ancak sosyal bilimler açısından yeterince açıklayıcı ve ikna edici bir bilgi sunamamıştır. Afetlerin toplum üzerindeki etkisi ve toplumların afetlerin oluşumundaki etkisi yirminci yüzyılın sonlarına doğru sorgulanmıştır.

Geleneksel afet tanımının mevcut afetleri açıklamada ve bu afetlerle baş etmede yetersiz kalması yeni bir afet tanımına ihtiyacı arttırmıştır. Afet araştırmacısı ve sosyolog Quarantelli afetlerin odak noktasını fiziki olandan toplumsal olana kaydırarak bu ihtiyaca alan açmıştır. Afet kavramına dair yapılan ilk çalışmaların tarihsel olarak izini sürmeye başlamış ve afetlerin toplumsal bir olgu olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Ona göre, afetler tabiatı gereği sosyal bir olgudur ve sosyal yapıya kök salmıştır. Afetleri ele alırken kronolojik zaman ve coğrafi mekan hakkında bilgi vermek yerine afetin zamansal ve mekânsal yönlerine bakarak toplumsal zaman ve toplumsal mekan kavramlarına odaklanılması gerektiğini dile getirmiştir.¹² Quarantelli, afetlerin toplumsal bir olgu olduğu ve toplumsal değişimle ilişkili olduğu yönündeki bu görüşünü, 1932 yılında Carr'ın bir makalede dile getirdiği söylemlerden geliştirmiştir.¹³ Ancak Carr'ın bu makalesi, 1990'lara kadar

---

¹² E. L. Henry QUARANTELLI, Draft of A Sociological Disaster Research Agenda For The Future: Theoretical, Methodological And Empirical Issues, 5

¹³ R. PERRY-E.L.H QUARANTELLI, What Is A Disaster? New Answers to Old Questions, 340

Alman sosyolog Dombrowsky ve Quarantelli dışında neredeyse hiçbir afet araştırmacısı tarafından dikkate alınmamıştır.

Carr, bahsi geçen bu makalede, insanların yařamlarını ve toplumu etkilemeyen herhangi bir doęa olayının afet olarak dūřünülemeyeceęini yazmaktadır. Ona göre, her fırtına, yer sarsıntısı veya su baskını afet deęildir. Gemi fırtınadan saę salim çıktıęı sūrece, Őehir deprem Őoklarına dayandıęı sūrece ve sele dnūřen su setlerle tutulduęu sūrece afet meydana gelmez. Bir olayın afet olarak adlandırılması için toplumsal bir deęiřimden bahsetmek gerekmektedir. Carr' a göre afeti oluřturan, "korunma kūltürü" nūn çöküřüdür. O, afetlerin doęa ve doęaüstü gūçlerin deęil, insan eylemlerinin ya da eylemsizlięinin bir sonucu olduęu çıkarımında bulunmaktadır.¹⁴

Benzer Őekilde Dombrowsky de makalesinde afet tanımını yaparken afeti sadece fiziksel bir doęa olayına indirgememek gerektiğini yazmakta ve fiziksel olayın etkilerinin afetin kendisi olduğu üzerinde durmaktadır. Afet ve onun etkileri arasında hiçbir ayırım olmadığını, aslında afet ve etkileri kavramlarının i içe geçtiğini, bizim afet dediğimiz Őeyin aslında onun etkileri olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Yani, doğal bir olayın afet olarak adlandırılması onun toplumlar üzerinde yarattığı değişime ve etkiye bağlıdır. Dolayısıyla toplumlar, meydana gelebilecek herhangi bir doęa olayına karşı aldığı önlem veya önlemler ile afetin etkilerini en aza indirebildiği ve "korunma kūltürünü" devam ettirebildiği sūrece gūvendedirler. Herhangi bir afette Carr'ın bahsettiği bu "korunma kūltürü"nde çöküş meydana gelirse bu bir afettir. Örneęin; insanlar yerleşim yerleri kurarken o bölgenin fiziki yapısına uygun yapılaşma geliştirmek zorundadırlar. Aksi halde meydana gelen herhangi bir doęa olayının yaratacağı maddi manevi tahribattan doęa sorumlu tutulamaz. İnsanlar eylemlerinin ve ihmallerinin sonucundan sorumludurlar.

---

¹⁴ Carr,L.T.'den akt. Wolf R. Dombrowsky, 247

¹⁵ Wolf R. DOMBROWSKY, Again and Again: Is a Disaster What We Call "Disaster"? Some Conceptual Notes on Conceptualizing the Object of Disaster Sociology, 244

Carr'ın afeti, sosyal bir süreç olarak ve doğal-kültürel güçlerin birbiriyle ilişkili değişimi olarak tarif etme girişimi sosyolojik afet teorisi açısından önemli bir adım olmuştur. Ancak Dombrowsky, bu tanımlamanın yanlış bir doğa algılamasına yol açabileceğini de vurgulamıştır. Yani buradan yola çıkarak sorunu doğayla insan arasındaki sonu gelmeyen bir savaşa indirgemek de yanlış olacaktır. Doğa insanların düşmanı değildir. Doğayı, sorunların kalıcı kaynağı olarak, insanları sürekli pes ettirmeye zorlayan güçlü bir düşman olarak görme düşüncesi, yanlış bir doğa kavramından kaynaklanmaktadır. Bu yanlışlığa düşmeden, Dombrowsky'e göre de doğal güçler, "korunma kültürü" yenildiği anda, afete dönüşmektedir. Doğanın afete dönüşüp dönüşmemesi sadece kültürel kriterler ve bu kriterlerin mücadelesi ölçüt alınarak karar verilebilir. "Korunma kültürü" çöktüyse, bu bir afettir. Direnebildiyse, yaşanan sadece bir doğa olayıdır.¹⁶ Bu yaklaşıma göre afet, korunma ölçütlerinin başarısızlığından başka bir şey değildir.

O halde aynı çerçeveden hareket edecek olursak doğal güçlerin afete dönüşüp dönüşmemesi de toplumlardan toplumlara farklılık gösterebilmektedir. Bir yerde afete dönüşebilen aynı doğa olayı başka bir yerde afet olarak anılmayabilir. Örneğin; benzer şiddette bir deprem bir toplum için yıkıcı etkilere yol açabiliyorken, başka bir toplum için aynı etkiye yol açmayabilir. Ya da altyapısı sağlam bölgelerde yağın uzun süreli yağmurlar zarar almadan atlatılırken, altyapı problemi olan yerlerde can kayıplarına dahi neden olmaktadır. Bir olayın afet olarak algılanıp algılanmamasında önemli olan şey korunma kültürü yeterliliğinin işlevselliğidir. Aslında doğa güçleri belirli koşullar altında yani kültür çöküşlerinde afete dönüşmektedir. Doğanın afete dönüşümü bu kültürel tasarımın çöküşü sonrası gerçekleşmektedir.

Carr'ın "korunma kültürü" olarak kavramsallaştırdığı durumun hiç olmadığı bölgelerde yaşanan her doğa olayı bir afet oluşturmaz. Dombrowsky'e göre bir doğa olayını afete dönüştüren şeyin onun etkileri olduğunu vurgulamıştık. Tam da bu noktada Dombrowsky, "Doğanın durumundaki değişimi (güçten afete) gösteren

---

¹⁶ A.g.m., 248

anamlı kriter tam olarak ne gibi olabilir?”¹⁷ sorusunu haklı olarak akla getirmektedir. Çünkü çöldeki deprem veya kutuptaki yoğun fırtına anlamsızdır. Deprem ve fırtına insanların yaşamlarına etki ettikleri sürece anlamlı hale gelirler. Bir olgunun afet olarak ele alınması sadece evrenimizde değişiklik yapmasına değil, bu değişikliğin insan tarafından algılanmasına da bağlıdır. İnsanlar için ölümle sonuçlanabilecek potansiyele sahip olan olaylar gezegenimizde neredeyse her gün meydana gelmektedir, ama sadece insan yaşamına zarar verenler afet olarak anılmaktadır.¹⁸

Özetlersek; bir doğa olayının, ne zaman afet olarak anılacağı ne zaman anılmayacağı konusunda oluşturulmuş temel ölçüt, olayın insan yaşamı üzerindeki doğrudan ya da dolaylı olumsuz etkisidir. Bu nedenle yaşanan her doğa olayı her zaman afete dönüşmez. Afet oluşturma etkisi insanlara verdiği zararlarla doğru orantılıdır. Aynı zamanda insanların doğa olaylarının olumsuzluğuna karşı oluşturduğu “korunma kültürünün” işlevselliği ile ters orantılıdır. Korunma kültürü ne kadar işlevselse, doğa olaylarının afete dönüşme riski de o kadar az olmaktadır. Bu da toplumların gelişmişlik seviyelerine bağlıdır. Toplumların sosyoekonomik altyapıları, bilinç düzeyleri yaşanan felaketlerin öncesi ve sonrasında her zaman belirleyici olmuşlardır. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı afet tanımını yaparken bir doğa olayının afete dönüşmesinin nedenleri, ortaya çıkardığı tahribat ve oluşturduğu toplumsal tepkiler üzerinde durmak veya tanımını bu neden-sonuç ilişkisinde aramak gerekmektedir. Bu tezin konusu da olan afet anında ve sonrasında toplumların afeti algılamadaki farklı yaklaşımları ikinci bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

1.2 Afet Türleri

Afet sınıflandırılmasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak “Avrupa Atlantik Afet Müdahale Merkezi Yönergesi” ekinde afetler, doğal afetler ve teknolojik afetler (insan kaynaklı) olarak iki grupta sınıflandırılmıştır ve genel olarak

---

¹⁷ A.g.m., 250

¹⁸ Çağlar AKGÜNGÖR, Toplum Bilim Perspektifinden Afeti Düşünmek, 4

bu sınıflandırılma kullanılmaktadır.¹⁹ Afetleri doğal afetler ve teknolojik afetler şeklinde de adlandırılan doğal olmayan afetler olarak iki gruba ayırmak pratik bir kolaylık sağlamak maksadıyla yapılmaktadır. Çünkü bu iki tür afet sınıflandırması arasında kesin çizgilerle ayrılmış bir sınır bulunmamaktadır. Meydana gelen bir doğa olayı bir başka olayı tetikleyebilmektedir. Örneğin deprem gibi olaylar; baraj kazaları, su baskınları gibi teknolojik birtakım tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Benzer şekilde endüstri bölgelerinde meydana gelen deprem, sel, yangın gibi birtakım olaylar; hava kirliliği, salgın hastalık gibi başka olayların da tetikleyicisi olabilmektedir.²⁰

Afetler oluşum hızına göre ise iki grupta incelenir. Ani gelişen afetler (depremler, fırtınalar, yangınlar, toprak kaymaları, sel ve su baskını) ve yavaş gelişen afetler (küresel ısınma, kıtlık, kuraklık, erozyon).

1.2.1 Doğal Afetler

Doğal afetler; meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik ve biyolojik olaylar ile insan ve toplum arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan can ve mal kayıplarına yol açabilen büyük yıkımlar olarak tanımlanabilir. Sosyo-ekonomik sistemle etkileşimi olmayan meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik ve biyolojik olaylar ise sadece doğa olayları olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla meteorolojik ve jeolojik olaylar afetlere dönüşme riskini taşıyan doğal olaylardır. Bu risklerin afete dönüşmesi ise, insan faaliyetlerinin bir sonucudur. İnsanların etkisinin olmadığı, örneğin volkanik patlamalar gibi fiziksel bir olay, doğal bir olaydır. Ancak doğal bir olay eğer insan yerleşim alanları söz konusu ise ve bu alanlarda meydana gelirse tehlikeli bir olay olarak nitelendirilir ve bu tehlikeli olay beklenmedik bir şekilde can ve mal kayıplarına yol açarsa bu doğal afettir.²¹ Doğal afet tanımı yapılırken insan yaşamı üzerinde yarattığı etkiden söz edilmektedir. Çünkü yeryüzünde kendiliğinden

¹⁹ Necmettin ŞAHİN, Afet Yönetimi Ve Acil Yardım Planları, TMMOB Kent Sempozyumu, 132

²⁰ Hikmet YAVAŞ, Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez- Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 282

²¹ A.g.m., 282

meydana gelen doğal olaylar ancak insanların yaşamlarında olumsuz etkiler yarattığında doğal bir afete dönüşmektedir. Depremler, su baskınları, toprak kaymaları, heyelanlar, kaya düşmeleri, çığ, kuraklık, volkan patlamaları, yangınlar, fırtına, kasırga, hortum, tayfun, tsunami gibi doğal olayların doğal afet olarak adlandırılması toplumların yaşamlarında yarattığı olumsuz etkiyle mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla insanların olmadığı bir yerde meydana herhangi bir doğa olayı afet yaratma potansiyeli içermediğinden doğal afet olarak adlandırılmaz.

1.2.2 Teknolojik Afetler

Teknolojik afetler, doğal afetlerin veya insan eylemlerinin tetiklemesi sonucu oluşan afetlerdir. Nükleer, kimyasal ve endüstriyel kazalar, taşımacılık kazaları, baraj patlamaları, yangınlar, salgın hastalıklar, savaşlar, soykırımlar²², terör olayları teknolojik ve insan kaynaklı afetler içinde yer almaktadır.²³ Bu afet türleri; can kaybına, hastalıklara, sosyal, ekonomik ve çevresel bozulmalara neden olmaktadır. Doğal afetlerde olduğu gibi insan eylemlerinin bir sonucu olan teknolojik afetler de insanların yaşamlarında ve çevre üzerinde ciddi olumsuzluklar yaratacak boyuta ulaşabilmektedir.

İnsan eylemleri ve ihmalleri sonunda gelişen bu afetler istemli ve istemsiz yapay afetler olarak da sınıflandırılmaktadır. İstemli yapay afetlerin en çok bilinenleri; Nükleer savaş, konvansiyonel savaş, kitlesel nüfus hareketleri ve büyük sabotajlardır. İstemsiz (kaza ve ihmale bağlı) doğal olmayan (yapay) afetlerden ise en çok bilinenleri; nükleer kaza, toksik emisyon, baraj çökmesi, maden ve diğer büyük iş kazaları ve ulaşım kazalarıdır. İstemsiz yapay afetlerin en önemli

---

²² Almanya'da Ocak 1933'te iktidara gelen Adolf Hitler liderliğindeki Nazi Partisi'nin yönettiği Nazi Almanya'sı döneminde yaklaşık altı milyon Yahudi'nin sistemli bir şekilde öldürüldüğü Holokost olarak adlandırılan Yahudi Soykırımı, insan kaynaklı afetlerin bir örneği olarak verilebilir. Bu dönemde Yahudiler için binlerce çalışma ve imha kampı kurulmuştur. Kurulan bu toplama kamplarında insandışı koşullarda mahkûm edilen Yahudiler hastalıktan ölene kadar çalıştırılmıştır. Çalışma kamplarının yanı sıra birçok Yahudi tıbbi deneylerde kobay olarak da kullanılmıştır.

²³ Mikdat KADIOĞLU, Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, Ed., Emin Özdamar-Mikdat Kadioğlu, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, 8

gruplarından birini nükleer santraldeki sızıntı ve patlamalar oluşturmaktadır. Bugün dünyada 375 kadar nükleer santral olduğu tahmin edilmektedir ve bugüne kadar yaklaşık 15 ciddi kaza yaşanmıştır. Bu kazaların en büyüğü ise 26 Nisan 1986 tarihinde oluşan Cernobil Rektörü çekirdek erimesi ve patlamasıdır. Kimyasal madde emisyonları istemsiz yapay afetlerin diğer önemli bir grubudur. Kimyasal madde emisyonlarından en büyüğü Aralık 1984'te Hindistan'ın Bobhal Kentinde yaşanmıştır. Diğer bir örnek ise; 1952 Londra SMOG (hava kirliliği) olayıdır.²⁴ Bu afetlerin yarattığı etkiler olay anıyla sınırlı kalmamaktadır. Çernobil faciasında olduğu gibi insanlar ve çevre bu nükleer patlamanın olumsuz etkisinden yıllarca kurtulamamıştır. İçerisinde Türkiye'nin de yer aldığı birçok coğrafyada tarım arazileri radyasyona maruz kalmış ve bu alanlarda yaşayan insanlarda kansere bağlı ölümlerde büyük artış yaşanmıştır. İnsan yapımı teknolojik kazalar kısa ve uzun vadede doğa ve insan yaşamı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmaktadır.

1.3 Afet Yönetimi ve Aşamaları

Afet Yönetimi, afet öncesi ve sonrasında afetlerin önlenmesi ve zararlarının yok edilmesi veya azaltılması amacıyla gerekli faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve uygulanması için kamu kaynaklarının bu ortak amaç doğrultusunda kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla kullanımını gerektiren bir yönetim şekli olarak tanımlanmaktadır.

Afet yönetiminin, insanlığın ortak deneyimlerinden yola çıkılarak bugünkü şekliyle tanımlanması ve uygulanması tarihsel bir süreç izlemektedir. Birbirinden bağımsız ve farklı zamanda meydana gelen ve toplumların yaşamlarını etkileyen afetlerin etkilerini en aza indirmeye çabası insanlık için ortak bir çaba olmuştur. Modern anlamda afet yönetiminin ilk adımları I. Dünya savaşı sonrasında "pasif korunma" kavramı ile atılmıştır. Daha sonrasında II. Dünya savaşıyla birlikte bu kavram yerini bugüne kadar da gelecek şekilde "sivil savunma" kavramına

---

²⁴ Recep AKDUR, "Afetler ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri", 21. Yüzyılda Türkiye, Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3,4

birakmıştır. Savaş ortamında sivillerin korunması amacıyla ihtiyaç duyulan sivil savunma, o tarihten soğuk savaşın bitimine kadar varlığını ve çalışmalarını sürdürmüştür. Sivil savunma, Soğuk Savaş döneminde olası bir nükleer krizin ya da ani gelişebilecek bir teknolojik afetin etkilerini en aza indirebilmek için özellikle Batı Blok'una üye ülkelere geliştirilmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, sivil savunmada yapısal değişiklikler yapılmıştır. Yaşanan yıkıcı afetlerin etkilerini azaltmak ve afetlere karşı çeşitli önlemler almak amacıyla gerekli organizasyonel alt yapıya sahip sivil savunma birlikleri afet yönetim birimlerine dönüşmüştür. 1990'dan itibaren uluslararası kuruluşların daha etkin çalışma yapmaya başlamalarıyla birlikte afet yönetimi anlayışı dünyada değişmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler 1990-2000 yıllarını “Doğal Afet Etkilerini Azaltma On yılı” (The International Decade for Natural Disaster Reduction – IDNDR) olarak ilan etmiştir. Daha sonrasında bu amaca yönelik olarak yürütülen faaliyetlerin değerlendirildiği 1994 Doğal Afet Zararlarının Azaltılması Konferansı'nda (Yokohama, Japonya) ise üye ülkeler “Daha Güvenli Bir Dünya için Yokohama Stratejisi ve Eylem Planı”nı oluşturmuşlardır.²⁵ Tüm bu gelişmelerden anlaşıldığı üzere afet yönetimi, önceleri müdahale ve kurtarma amaçlı yürütülen çalışmalardan ortak deneyimler ve çalışmalar sonucunda afete hazırlıklı olma ve afet sonrasında müdahale, kurtarma ve iyileştirmeyi hızlandıracak, toplumsal, siyasal ve ekonomik etkilerini minimize edecek çalışmaları da kapsayan bir gelişim izlemiştir. Uluslararası afetler politikasında yaşanan bu dönüşümler Türkiye'nin de afet yönetimi politikasını gözden geçirmesine ve değişiklikler yapmasına vesile olmuştur. Özellikle 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin ardından bu sürecin hızlandığını söylemek mümkün. Bu büyük deprem sonrası akademisyenler ve uzmanlar önemli çalışmalar yapmışlardır.

Tezin bu bölümünde, afet yönetiminin etkili şekilde yürütülebilmesi için geliştirilen afet yönetim aşamaları ele alınacaktır ve bu çerçevede Türkiye'de afet

---

²⁵ <http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/d%C3%BCnyada-afet-y%C3%B6netimi-ve-geli%C5%9Fimi>

yönetimi alanına önemli katkıları olan Oktay Ergünay ve Mikdat Kadioğlu'nun çalışmalarından yararlanılacaktır.

Zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme olmak üzere dört temel aşamadan oluşan afet yönetimi çok yönlü, çok aktörlü, çok disiplin gerektiren, çok kapsamlı, dinamik ve karmaşık bir yönetim şeklidir. Birbirleriyle bağlantılı olan bu aşamaları birbirlerinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü her bir aşama birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bir aşamada yürütülen herhangi bir faaliyetin etkinliği bir sonraki aşamada yürütülecek olan faaliyetin başarısını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla afetlerin en az zararla atlatılması için her bir aşamanın dikkatle ele alınması gerekmektedir. Afet öncesi korumaya yönelik olan çalışmalar risk yönetimi çerçevesinde yürütülürken müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma gibi afet sonrası düzeltmeye yönelik olarak yapılan çalışmalar ise kriz yönetimi çerçevesinde yürütülmektedir. Özet olarak afet yönetim sistemini, Afet öncesi (Risk Yönetimi), Afet sonrası (Kriz Yönetimi) şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.²⁶

1.3.1. Zarar Azaltma Aşaması

Zarar azaltma aşaması, afet yönetiminin birincil ve en temel aşamalarından biridir. Bu aşamada sağlıklı bir şekilde yürütülecek bütün çalışmalar bir sonraki aşamaları da doğrudan etkilemektedir. Afet yönetimin bu aşamasında risk tespiti yapılarak toplumun bütün kesimleriyle ortak bir çalışma yürütülmektedir. Dolayısıyla afetin etkilerini en aza indirmek için atılan ilk ve önemli bir adımdır.

Bu aşamada bütün toplum kurumlarının ortak hareket etmesi gerektiğini vurgulayan Oktay Ergünay'a göre, zarar azaltma aşaması, birçok kurum ve kuruluşun, çeşitli meslek gruplarını işbirliği içerisinde uzun vadeli ve sürekli çalışmasını gerektiren bir aşamadır. Afet yaşanmadan önce büyük kayıpların yaşanmaması için afet tehlikesinin ve riskinin belirlenmesi bu doğrultuda alınacak

---

²⁶ Bkz. (19), ŞAHİN, 132

her türlü tedbirin alınması, toplumun afet tehlikesi konusunda bilinçlendirilmesi, araştırma, geliştirme politikalarının belirlenip uygulanması gibi faaliyetlerin bu aşamada yapılması gerekmektedir.²⁷

Benzer biçimde afetin büyük kayıplarla sonuçlanmaması için zarar azaltma aşamasının önemine vurgu yapan Miktad Kadioğlu'ya göre, bu aşamada yürütülmesi gereken faaliyetler, kurtarma ve ilk yardım veya iyileştirme aşamalarındaki faaliyetlerden gerek kavram ve gerekse uygulama şekilleri bakımından çok farklı faaliyetlerdir. Bu faaliyetler disiplinlerarası işbirliğini ve aynı şekilde birçok kurum ve kuruluşun belirli bir hedef doğrultusunda çalışmasını gerektiren uzun vadeli çalışmalardır. Bu sebeple de, toplumun her kesimini ilgilendirmekte ve bu kesimlerin katkı ve gayretleri gerekmektedir. Kısacası, afet tehlikesinin önlenmesi veya büyük kayıplar doğurmaması için alınması gereken tüm toplumsal önlemler ve faaliyetler zarar azaltma safhasında yapılmalıdır.²⁸

1.3.2. Hazırlık Aşaması

Afet sonrası yürütülecek bütün organizasyonel çalışmaların altyapısının hazırlanacağı aşamadır. Afet sonrası oluşacak muhtemel krizlerin önüne geçmek için bütün detayların en ince ayrıntısına kadar planlanması gereken aşamadır. Olası bir afet durumunda ilk yardım ekiplerinin hazırlanması, yiyecek ve barınma sorunlarının giderilmesi gibi temel hazırlıklar bu aşamada yapılmalıdır.

Acil durum planlarının hazırlanması ve geliştirilmesi, bu planlarda görev alan personelin eğitim ve tatbikatlarla bilgi düzeyinin geliştirilmesi, arama-kurtarma çalışmalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, alarm ve erken uyarı sistemlerinin kurulması ve geliştirilmesi, gerektiğinde bölgesel ve yerel ölçekte acil yardım malzemelerinin stoklanması gibi faaliyetler bu aşamada yapılması gereken çalışmalardır. Aslında bu aşamada yapılacak çalışmalar afet süresince yürütülecek,

²⁷ Oktay ERGÜNAY, Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma ve Mevzuat Nedir? Nasıl Olmalıdır?, 2

²⁸ Bkz. (23), KADIOĞLU, 16

kısa süreli çalışmalar olarak görülmemelidir. Afetin yıkıcı etkilerinin, can ve mal kayıplarının en aza indirgenmesi için bu aşamada birçok etkinlik gerçekleştirilebilir.²⁹ Hayatın normale dönmesini sağlamak amacıyla hasar gören haberleşme, ulaşım, enerji, su kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin bir bölümü acilen onarılarak kullanıma açılmalıdır. Geçici barınma, temizlenme, yiyecek içecek ve diğer zorunlu ihtiyaçların karşılanması da afet sonrasında acilen halledilmesi gereken konulardır. Bu hizmetlerin nasıl ve nerelerde verileceği afet öncesi dönemde tespit edilmiş olması afete hazırlık kapsamındaki çalışmalar arasında bulunmaktadır. Geçici barınma amacıyla kurulacak olan çadır kentler afetin büyüklüğü ve yaygınlığına bağlı olarak değişmektedir ancak insani yardım malzemelerinin dağıtımında zaman zaman sorunlarla karşılaşıldığı bilinmektedir. Bu aşamada dağıtımın en uygun biçimde nasıl yapılabileceği tespit edilmelidir.³⁰ Dolayısıyla hazırlık aşamasında alınacak önlemler bir defaya mahsus olarak görülmemelidir. Can ve mal kayıplarını en aza indirecek ve afet sonrası hayatın en kısa zamanda normale dönüşmesini sağlayacak çalışmaların yürütüldüğü uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır.

1.3.3. Müdahale Aşaması

Afetin oluşmasından hemen sonra başlayan aşamadır. Yardım etme ve hayat kurtarma gibi en önemli faaliyetlerin yürütüldüğü zaman dilimidir ve afetin büyüklüğüne göre değişmekle birlikte genellikle bir iki ay sürebilmektedir. Bu aşamada amaç en kısa zamanda çok sayıda insan hayatını kurtarmak, yaralıların tedavisini sağlamanın yanı sıra, barınma, beslenme, ısınma, güvenlik, psikolojik destek gibi temel ihtiyaçların en uygun yöntemlerle karşılamaktır. Bir afet sonrası, can ve mal kurtarma çabalarıyla birlikte o idari birimin içindeki olağanüstü durumun normale dönmesi için de çalışmalara başlanması gerekmektedir. Müdahale evresinde görev alacak personelinin belirlenmesi, halkın uyarılması, başka yere tahliye edilmesi ve barındırılması, halkın sürekli bilgilendirilmesi, arama kurtarma

---

²⁹ Bkz. (27), ERGÜNAY, 2-3

³⁰ Bkz. (23), KADIOĞLU, 25

çalışmaları, tıbbi yardım sağlanması, hasar tespiti, zarar azaltma için göz önüne alınacakların belirlenmesi ve hatta bölge dışından talep edilecek yardımlar “müdahale” evresi kapsamındaki çalışmalardır.

Bu aşamada yapılacak bütün faaliyetler, tüm kaynaklarının en hızlı şekilde ve etkili yöntemlerle afet bölgesinde kullanılmasını amaçladığından çok iyi bir koordinasyon gerekmektedir.³¹

1.3.4. İyileştirme Aşaması

Afet yönetimi aşamalarının son basamağıdır. Afetten etkilenen insanların maddi ve manevi anlamda yaralarının sarıldığı aşamadır. En temel insani ihtiyaçların giderildiği ve insanları gündelik yaşama yeniden bağlayacak tedbirlerin alındığı ve yaşanan toplumsal travmanın tedavi edildiği zaman dilimidir.

Yaşanılan fiziksel yıkımın onarılması süreci aslında insanlara daha güvenli bir yaşam alanı yaratma ve yapılan hataları tekrarlamama fırsatı vermektedir. Bu fırsatı vurgulayan Kadioğlu'na göre, bu aşamada, afet öncesi durumdan daha iyi standartlarda bir toplum yaşantısı için fiziki koşulları yenileme ve iyileştirme imkânı bulunmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında afetler genellikle sebep oldukları can ve mal kayıplarıyla yaygın bir yıkıma neden olmalarının yanı sıra, topluma yeniden ve daha iyi koşullarda yapılmak için önemli bir imkân tanımaktadır. Ancak burada yapılması gereken en önemli şey, eski hataları ve yanlışları tekrarlamamaktır. Edinilen kötü tecrübeler ışığında yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Bu aşamada iyileştirici önlemlerin alınacağı kaynakların yönetimi söz konusudur. İyileştirici önlemler afetin yol açtığı hasara göre önceliklere ayrılarak bir plan dâhilinde alınmalıdır. Ayrıca bu aşamada yapılması gereken bir başka önemli işlem ise, kaynakların kullanım oranlarının kaydedilmesi, görülen aksaklıkların tespit edilmesi,

---

³¹ A.g.k., 29-30

bir sonraki acil durumdan önce düzeltilmesidir. Kaynak kullanımı konusunda edinilen tecrübeler yardımıyla Acil Durum Eylem Planları gözden geçirilmelidir.³²

Sonuç olarak afet öncesi ve sonrası yürütülecek bu dört yönetim aşaması bütünlüklü bir şekilde ele alınmalı ve çalışmalar bu doğrultuda yürütülmelidir. Toplumların afeti maddi ve manevi bakımından en az zararla atlması, afet öncesi ve sonrası yaşanılması muhtemel ekonomik ve siyasi krizlerin önlenmesi afet yönetimi sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine bağlıdır. Bu sistemin bütün aşamaları birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Herhangi bir aşamanın göz ardı edilmesi afet yönetim aşamalarının başarılı bir şekilde yürütülmesini engelleyecektir.

---

³² Bkz. (23), KADIOĞLU, 36

2. TOPLUMLARIN AFET ALGILARI

İnsanın doğayla olan etkileşimi, kendi varoluşuyla birlikte başlar. Bu nedenle, doğal afetleri anlama çabaları, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Toplumlar hayatlarında meydana gelen ani ya da sürece yayılan bu değişimleri anlama ve anlamlandırma çabası içinde olmuşlardır. Bütün amaç, yaşanan felaketlerin bir daha tekrar etmemesi ya da tekrar ederse karşılığında yapılabilecekler üzerine kuruludur. Çünkü çoğu zaman doğal afetlerin yarattığı tahribat sadece insan hayatı üzerinden okunamayacak kadar güçlü olmuştur. İnsanları; ekonomik, sosyal, siyasal açıdan da krizlerin eşiğine getirmiştir. Bu krizi aşmak için, afet literatürüne de girmiş olan toplumların farklı algılayış biçimlerini ele alacağız. Bu anlama-anlamlandırma çabalarını üç başlık altında inceleyebiliriz.

1. Doğal afetlerin bir tanrının veya doğaüstü güçlerin işi olarak görülmesi ve açıklanması,
2. İnsan (toplum) işi olarak görülmesi ve açıklanması
3. Doğanın işi olarak düşünülmesi.³³

Bu bölümde, ilk olarak afetleri dinsel söylemler çerçevesinde anlama ve anlamlandırma çabası tarih içerisinde yaşanan örnekler üzerinden incelenecektir. Tarihsel olarak yaşanan afetlerin dinsel söylemlerle açıklanması, öncelikle jeofizik ve sonrasında sosyal bilimler alanındaki gelişmeler ve çalışmalarla birlikte değişmiş veya yeni bir boyut kazanmıştır. Bu değişimle birlikte afetlerin oluşumunda edilgen konumda olan insan ve doğa faktörü etken konuma taşınmıştır. İnsanın afetler üzerindeki rolü farklı boyutlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar ve geliştirilen farklı algılar, bu bölümde sosyal algılara örnekler başlığı altında detaylı olarak irdelenecektir.

---

³³ Enver Alper GÜVEL, Doğal Afetlerin Politik Ekonomisi Doğal Riskler ve Afet Planlaması, 14

2.1. Dinsel Alguların Baskın Olma Durumu (Musevilikte, Hristiyanlıkta ve Müslümanlıkta)

Doğal afetlerin tanrı işi olduğuna dair açıklama antik çağlara kadar uzanan ilk temel yaklaşımdır. Antik Batı toplumlarında, insanlar afetler dahil dünyayı tanrıların eylemlerine göre anlamlandırma eğilimindeydiler. Bu bakış açısına göre yaşanan doğa olaylarında insan eylemleri ve bu eylemlerin afetlerdeki nedenselliği yok denecek kadar azdır. Örneğin; Orta Çağ'da, Avrupa ve Asya'nın bir bölümünde milyonlarca insanın ölümüne yol açan ve “Kara Ölüm” olarak bilinen veba salgını yaşanmıştır. Bu salgın o dönemde dini söylemlerle izah edilmeye çalışılmış ve günahkâr eylemlerin bir tür cezalandırılması olarak görülmüştür. Tarihsel olarak kökleri oldukça eskiye dayanan, felaketleri dini nedenlerle algılama biçimi benzer şekilde 16.yy'da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Örneğin, on altıncı yüzyıl ortalarında Martin Luther, depremlerin ve fırtınaların ortaya çıkışının dünyanın sonunun yaklaştığının birer göstergesi olduğu iddiasında bulunmuştur. Yine benzer biçimde 1666 yılında ortaya çıkan yangın Londra'nın beşte birini yok ettiğinde bile birçok insan bunu Tanrı'nın işi olarak yorumlamıştır.³⁴ Doğa olaylarının dinsel yorumu, en eski yaklaşım biçimi olmasına rağmen günümüz gelişmiş toplumlarında dahi etkisini göstermektedir. Afetlerin böyle algılanması beraberinde kaderci bir yaklaşımı da getirmektedir. Dolayısıyla “afetle ilgili veya afetlere karşı yapılacak hiçbir şey yoktur” algısı ve “yapılacak olanlar ise boş bir çabadan öte bir şey değildir” düşüncesi baskın olabilmektedir. Bununla birlikte bu tür bir çaba, Tanrı'nın işine karışmak olarak algılanmaktadır. Afetleri Tanrı'nın cezalandırması veya bir uyarısı şeklinde okuyan bu anlayışa göre, sürece müdahalede bulunmak Tanrı'nın iradesine karşı çıkıştır.

Dinsel söyleme göre doğal afetler, insanlar ile Tanrı arasındaki bir iletişim biçimidir. Aslında Tanrı insanlarla arasında var olan bir uyumsuzluğa işaret etmektedir. Afetler, Tanrı'nın bir ihtarıdır ve insanların yeryüzünde işlemiş oldukları günahlara karşı bir ceza olarak gönderilmektedir. Bu algılayış biçiminde

³⁴ Graham G. DODDS, “This Was No Act of God:” Disaster, Causality and Politics, 46-47

yapılabilecek en iyi şey edilgen olmaktır. Çeşitli ritüellerle, sembolik adaklarla, dualarla ve kurbanlarla Tanrıya yönelmek gerekir.³⁵ Bu tür kaderci bir yaklaşım eylemsizliği beslediği gibi doğal afetlerin yol açtığı yıkımların asıl nedenine dair açıklamayı da zorlaştırmaktadır. “Tanrı’nın işi” algısı toplumu daha sonra yaşanabilecek herhangi bir afete karşı savunmasız bırakmaktadır.

Bunun yanı sıra, afetlere dini bir anlam yükleme, olayın yarattığı olumsuz etkilerle bir şekilde başa çıkma yöntemi olarak da kullanılmaktadır. Dolayısıyla bir yönüyle de, afetleri dini motif ve referanslarla açıklama, sorunlarla başa çıkmada olumlu etkiler yapma potansiyeli taşımaktadır.³⁶ Çoğu zaman doğal afetler karşısında kullanılan bu dini retorik insanlara dayanma gücü vermektedir. Yakınlarını kaybeden insanların acılarını yatıştırabilecek bir etkiye sahiptir. İlahi bir gücün insanlığa gönderdiği böylesine bir felaketin haklı gerekçelerinin olması düşüncesi bir güç kaynağı oluşturmaktadır. Afetler, kötüler için bir ceza olurken, iyi insanlar için bir ödül olarak algılanabilmektedir: “Tanrı sevdiği kullarını yanına alır” düşüncesinde görüldüğü gibi. Ayrıca böyle toplu kayıplarda ölen insanların ahirette hayatına devam ediyor olması fikri insanlarda rahatlatıcı bir etki yaratmaktadır.

Benzer biçimde adil, şefkatli ve merhametli bir Allah inancı olumsuz olayları olumlu bir şekilde değerlendirmeye neden olabilmektedir. Başa gelen afetleri Allah’ın bir uyarısı, gücünün ve varlığının bir sembolü olarak görüldüğü durumlarda inançlar; başa çıkma ve katlanma açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır.³⁷

Doğal veya teknolojik her türlü afet olayına dini anlamlar yükleme mevcut modern toplumlarda hala geçerli bir anlamlandırma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün diğer afet biçimlerini dini söylemlerle açıklamak mümkün ancak bu tezin de ana konusu olan deprem ve din ilişkisi tarih boyunca karşımıza çıkmaktadır. Hem Hristiyan dünyası hem de İslam dünyasında meydana gelen

³⁵ Bkz. (33), GÜVEL, 14

³⁶ T. KÜÇÜKCAN- A. KÖSE, Doğal Afetler ve Din, Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik bir İnceleme, 16

³⁷ A.g.k., 80

depremler, dönemlerine göre söylem farklılıkları göstermekle birlikte, ilahi bir güçle ilişkilendirilmiştir.

Depremler de diğer afetler gibi tarih boyunca toplumlar için anlamlandırılmaya çalışılan doğa olayları olmuşlardır. Kimi zaman ciddi kayıplarla kimi zaman da maddi hasarlarla atlatılan depremlerin nasıl ve neden oluştuğu merak konusu olmuştur. Bu yüzden deprem çeşitli söylemlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Depremin yorumlama biçimi tarih boyunca değişiklik gösterse de inanan toplumlarda ağırlık merkezi dini referanslar olmuştur. Bu durumun nedenleri arasında dini inanç ve kurumların bu dönemlerde etkin olması sayılabilir. Ayrıca afetlerin yaşandığı zamanlarda toplumun çoğunlukla dini bir yönelime sahip olması gibi etkenler de bunda etkili olabilmektedir. Coğrafi konumu gereği birçok depremle sarsılmış olan İslam dünyası da buna örnek olarak verilebilir. İslâm dünyasında çeşitli kaynaklarda deprem üzerine yorum ve tartışmalarla karşılaşmak mümkündür. Elbette deprem ve benzeri doğal afetlerin belirli dönemlerde dini bir söylemle tartışılması İslâm dünyasıyla sınırlı bir olgu değildir. Geçmişte yaşanan afetler ve bu afetleri açıklama çabalarına bakıldığı zaman Hıristiyan dünyasının da, bu konuda dini bir tavır sergilediği gözlemlenmektedir.

1755 Lizbon depremi³⁸ sonrasındaki tartışmalar bu tavrın gözlenebildiği örneklerden birisidir. Birçok insanın hayatını kaybettiği ve bir o kadar insanın da yaralandığı Lizbon depremi, afetlerin algılanmasında hem dini referansların hem de seküler tavrın³⁹ bir arada görüldüğü önemli toplumsal değişimlere de yol açmıştır. Depremin meydana geldiği saatte Azizler Günü kutlaması yapılmaktaydı. Kiliselerin kutlama için bir araya gelmiş insanlarla dolu olması ve Lizbon'da neredeyse bütün

---

³⁸ **1755 Lizbon Depremi, (Büyük Lizbon Depremi)** 1 Kasım 1755 günü saat 9: 40'da Lizbon şehrinin açıklarında, Atlas Okyanusu'nda meydana gelmiş ve ardından şehrin neredeyse tamamında çok ciddi hasarlara yol açmıştır. Bu depremin ardından oluşan liman dalgaları hızlı bir şekilde yayılarak çevredeki kıyı ülkelerde etkisini hissettirmiştir. Örneğin; Kuzey Afrika kıyılarında yüksekliği 20 m'ye varan dalgalar oluşurken, Atlas Okyanusu'nun ortasında bulunan Azor takımadalarında dalgalar kıydan 150 m içeri girmişlerdir. Lizbon depreminin lokalizasyonu tam olarak bilinmemekle beraber, bu depremin tahmini 60.000 ile 100.000 arasında kişinin ölümüne yol açtığı düşünülmektedir. Tarihsel kaynaklar incelendiğinde, Lizbon depremi geçmişteki en ölümcül depremlerden biridir. (http://www.koeri.boun.edu.tr/tsunami/dunyada_tsunami.html)

³⁹ 3. bölümde detaylandırılmıştır.

kiliselerin harabeye dönmüş olması, Katolikler için önemli sembollere sahip olan bu şehrin bu denli bir depremle karşı karşıya kalması, dini referanslı yorumları da beraberinde getirmiştir. Cizvit tarikatına mensup dindar Gabriel Malagrida gibi bazı rahipler tarafından bu deprem, Tanrı'ya sadakatsizliğin bir sonucu olarak öfkeli Tanrı'nın bir cezası olarak görülmüştür.⁴⁰

Benzer biçimde, 437 yılında İstanbul'da bir deprem meydana geldiği ve bu depremden sonra insanların evlerine giremedikleri, çadırlarda yattıkları ve şehir surlarının dışında boş arazide toplanıp bütün gün piskopos ile dua ettikleri rivayet edilmektedir. O dönem insanlar depremin sorumlusu olarak insanların günahlarını göstermişlerdir. Deprem, insanların günahlarından pişmanlık duymaları için Tanrı'nın gönderdiği bir bela olarak yorumlanmıştır. Ayrıca kimi yerlerde depremin sorumlusu olarak dine aykırı davranışlar sergiledikleri gerekçesiyle Yahudiler gösterilmekteydi. 437 yılındaki depremden sonra gerçekleşen 557'deki İstanbul depreminde de benzer tepkiler verildiği görülmektedir. Depremin ardından, kıyametin yaklaştığının düşünüldüğü ve insanların kiliselere sığındığı aktarılmaktadır. Depremin imanı, inancı arttırdığı ve insanların çoğunun iyi şeyler yapmak için dört elle işe sarıldıkları hatta kimi zenginlerin malını mülkünü depremzedelere bağışladığı anlatılmaktadır. Kilise depremi Tanrı'nın buyruğuna göre yaşamayan insanlara gönderilmiş bir ceza olarak yorumlarken insanlar, depremde yaşanan bir olayın sonucunda zenginlerin lüks içinde yaşamalarına karşı gönderilmiş bir ceza olarak düşünmüşlerdir. Hayatını kaybedenler arasında bir valinin de olması ve odasını süslediği mermerlerin altında kalarak can vermesi halkın bu şekilde düşünmesine sebep olmuştur.⁴¹

Hem kiliselerin hem de halkın ortaklaştığı nokta depremin bir çeşit cezalandırma biçimi olmasıdır. Halk, yönetiminden memnun olmadıkları lükse düşkün yöneticilere verilen bir ceza olarak yorumlamışken, kiliseler ise dini

---

⁴⁰ Bkz. (34), DODDS, 48

⁴¹ Frank VERCLEYEN, Bizans Döneminde İstanbul'da Depremler: Halk Üzerinde Etkisi, Çev. Doç. Dr. Feda Şamil Arık, 300-303

doğrultuda doğru yaşanmamasının sonucu gönderilen bir ceza olarak düşünmüşlerdir.

Aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen 1063 yılında İstanbul'da meydana gelen depremin ardından yapılan yorumlamalar bu yaklaşımla paralellik göstermektedir. Bu deprem üzerine bir konuşma yapan Filozof Psellos'a göre, doğanın olağan düzenini kaybetmesinin nedeni, Tanrı'nın öfkesini insanlara dolaylı yolla, doğadaki kaosla göstermek istemesidir. Doğa ancak insanlar Tanrı'nın yasalarına uyum sağladığı ölçüde ahenkli bir şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla günahlar arttığında doğaya 'karışıklık' hakim olur. Depremler, Tanrı'nın inanan insanları doğru yolda tutma sebebidir. Psellos, depremlerin fiziksel bir olay olduğunu kabul etmektedir ancak yeri sarsma emrinin Tanrı tarafından verildiğini düşünmektedir. Ona göre doğa, ilahi iradenin aracıdır.⁴² Bu deprem de önceki depremlerde olduğu gibi insanlar tarafından ilahi ceza olgusuyla değerlendirilmektedir. Bu sefer deprem, doğanın fiziksel yapısı ile gündeme gelmiştir ancak değerlendirme merkezi değişmemiştir. Çünkü Psellos, Aristo'nun⁴³ depremleri yerin içindeki rüzgârın hareketleri ile açıklayan teorisini bilmektedir. Bu teori kendisine makul gelmiş olsa da rüzgara yeri sarsma görevinin Tanrı tarafından verildiğini düşünmektedir. Dolayısıyla depremlerin ilahi bir olgu olduğu düşüncesi değişmemiştir.

İstanbul'un 1343'te yaşadığı bir başka depremde, halkın dünyanın sonunun geldiğine iyice inandığı aktarılmıştır. Çünkü bu defa Ayasofya Kilisesi hasar görmüş, kubbe çökmüştür. Ayasofya, Tanrı ile insanlar arasındaki bağın sembolü olan kiliselerin en yücesi olarak düşünüldüğünden kulesinin yıkılması bir uğursuzluk olarak yorumlanmıştır. Bu yüzden günlerce yas tutulmuştur. Yaşanılan deprem

---

⁴² A.g.m., 310

⁴³ Aristo tarafından savunulan Greko-Romen inancına göre, depremler yeraltındaki büyük boşluklarda oluşan hava hareketleri sonucunda meydana gelmekteydi. Ayrıca Aristo, denize yakın yerlerin depreme daha elverişli olduğu görüşünü de savunarak, en şiddetli depremlerin deniz akıntısının güçlü, toprağın geçirgen ve derin olduğu bölgelerde olduğunu belirtmiştir. Bunun içindir ki, deniz tanrısı Poseidon aynı zamanda deprem tanrısı olarak da kabul edilmiştir. (http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_b/article/viewFile/1068/1223)

yeryüzünde kötülüğün egemen olduğunun bir göstergesi olarak algılanmış ve kubbenin yıkılması da halk arasında ciddi panik yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca, o dönemde yaşanan toplumsal adaletsizlik duygusu, iç kargaşalar ve ahlaki çöküntü nedeniyle de halk, kıyametin yaklaştığına iyice inanmaktadır. Bu inanişaya göre insanlar arasında inançsız bir yaşam hüküm sürdüğü için Tanrı koruyucu elini dünyadan çekmiştir. İstanbul’da çokça yaşanan bu depremlerin etkisi yapılan resmi dini törenlere de yansımıştır.⁴⁴ Dualar, Tanrı’ya ulaşmanın ve af dileyerek günahlardan arınmanın bir nevi yöntemi olarak sıkça kullanılmış ve kiliseler buna aracılık yapmıştır. Dualarda yaşanan depremlerden bahsedilmiş ve bir daha yaşanmaması için Tanrı’ya yakarılmıştır.

İslam dünyası, bulunduğu coğrafya gereği tarihte birçok deprem yaşamıştır. Meydana gelen bu depremleri algılama biçimi de Hristiyan dünyasında olduğu gibi daha çok dini motifli olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri de Peygamberler döneminde yaşanan depremlerin ilahi bir uyarı olarak algılanıp halka bu şekilde aktarılmasıdır.

Hadis kaynaklarında Hz. Muhammed’in, meydana gelen bir depremden sonra: “Ey insanlar! Rabbiniz sizi uyarıyor. Uyarısını dikkate alın” şeklinde bir tavsiyede bulunduğu aktarılmaktadır. Benzer şekilde Hz. Ömer’in de Mekke’de meydana gelen bir depremin ardından insanlara, davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği şeklinde bir uyarıda bulunduğu söylenmektedir. Ebü’d-Derda’nın da Dımaşk’taki bir depremden sonra halka, Allah’ın kendilerini uyardığı yönünde bilgilere rastlanmaktadır. Şam’da meydana gelen bir depremden sonra Ömer b. Abdülaziz⁴⁵ bir şehrin ahalisine gönderdiği bir mektubunda, depremin Allah’ın kullarına bir imtihanı olduğunu ve gücü yetenlerin sadaka vermesi gerektiğini yazmıştır.⁴⁶ Tanrı kendi kuralları dışında yaşamaya başlayan insanlara deprem aracılığıyla kendini hatırlatmıştır. Bu

---

⁴⁴ A.g.m., 311

⁴⁵ 679- 720 yılları arasında yaşayan Ömer b. Abdülaziz, anne tarafından İkinci Halife Ömer bin Hattab’ın torunudur. 706-712 yılları arasında Medine valisi olarak görev yapmış ve 717 yılında Emevi Halifesi olmuştur.

⁴⁶ Nuh ARSLANTAŞ, İslam Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri, 151-152

hatırlamadan sonra insanların yapabileceği en iyi şey sadaka ve benzeri ibadet biçimleriyle Tanrı'ya yönelmeleri olacaktır. Aslında bu ibadet biçimleri, af dilemenin ve ilahi uyarıları ciddiye almanın bir yöntemidir. Tanrı'nın emirleri ve uyarıları karşısında daha dikkatli olunacağını bir göstergesidir.

Dımaşk'a yakın Evza köyünde doğan ve hayatının çoğunu deprem kuşağında geçiren meşhur hadis ve fıkıh alimi Evzai, yaptığı konuşmanın birinde depremin tanrısal bir ihtar olduğuna dikkat çekmiş, depremlerin kıyametin habercisi olduğunu ima etmiştir. İnsanların, Allah'tan ve cehennem azabından korkmalarını, bu hayatın geçici olduğunu, kendilerinin de önceki insan toplulukları gibi sıradan olduklarını ve depremin Allah'ın azabından korkanlar için bir ibret olması gerektiği vaazında bulunmuştur.⁴⁷ Depremlerin kıyamete benzetilmesinin İslami referans noktasının Kuran'da geçen Zilzal suresi⁴⁸ olduğu düşünülebilir. "Zilzal" deprem anlamına gelmektedir ve surenin ilk ayetinde kıyametin kopmasından, insanların yeniden dirilip hesap vermelerinden, iyilik ve kötülüklerin karşılığını bulacağından bahsedilmektedir. Dolayısıyla yer sarsıntıları toplumda kıyamet olgusunu çağrıştırmakta ve depremler bir çeşit kıyamet provası olarak algılanmaktadır.

Benzer biçimde 1065 yılında Horasan ve Cibal'de meydana gelen depremin de ardından Bağdat'a gönderilen bir mektupta kıyamet benzetmesi yapılmış ve depremin Allah'ın bir takdiri olduğu ve bu takdirden kaçılmayacağı vurgusu yapılmıştır. Depremde, köylerin yerle bir olduğu, memleketin birçok binasının yıkıldığı, birçok insanın yaşamını kaybettiği ve kalanların ise korkudan sarhoşa döndükleri yazılmıştır. Mektuba göre yaşananlar kıyameti andırmaktaydı.⁴⁹ Yerleşim yerlerinin yerle bir olması, insanların yaşamlarını kaybetmeleri ve tüm bunların önlenemez olarak algılanması, deprem olgusunun kaçınılmaz olması fikrini

---

⁴⁷ A.g.k., 159

⁴⁸ 99/ZİLZÂL-Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı, içindekileri dışarıya çıkarıp attığı ve insan, "Ona ne oluyor?" dediği zaman, İşte o gün, yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona (öyle) vahyetmiştir. O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır. Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir. (<http://mushaf.diyaret.gov.tr/#>)

⁴⁹ Bkz. (46), ARSLANTAŞ, 155

güçlendirmektedir. Yer sarsıntıları ilahi bir gücün bilgisi dâhilinde meydana gelmektedir ve kaçınılmazdır. Bu sarsıntılar birer ikaz olarak ele alınmalıdır şeklinde, toplumda genel bir algı oluşmaktadır.

Depremlerden ders alınması, yaşanan her bir depremin ibret olması anlayışı tarih boyunca devam etmektedir. İçinde yaşanan toplumun yaşam biçiminin çeşitli ahlaki ölçütlerle örtüşmemesi, bu tür afetlerin ceza olarak algılanmasına neden olabilmektedir. 1170 yılında meydana gelen depremi, Kadı Fadıl, Allah'ın kullarına gönderdiği bir uyarı ve vicdanlı insanlar için bir ibret olarak değerlendirmiştir. Yine İslam alimi Sıbt İbnü'l-Cevzi, 1201 yılı tarihli bir depremin ardından yazılan bir şiire yer vermiştir. Şiirde depremin büyüklüğü ve etkisi dile getirildikten sonra, depreme sebebiyet veren dönemin ahlaki sorunlarına değinilmiştir. Depremin, gözleri gerçeği göremeyecek kadar kör olanların, boş şeylerle oyalanıp duranların, namazı terk edip şehvetlerine uyanların, rüşvet karşılığı katile göz yumup masumların kanını heder edenlerin, tefecilik, rüşvet ve yenmesi en şerli mal olan yetim malı yiyenlerin tövbe edip Allah'a yönelmeleri için bir uyarı olduğuna genişçe yer verilmiştir. Bu depremin ibret olması ve bundan ders alınması gerekliliği dile getirilmiştir. Aradan geçen yaklaşık üç yüzyıla rağmen depremin toplumun ahlaken bozulmasına bir ceza olarak gönderildiği ve ders alınması gerekliliği üzerinde durulmaya devam edilmektedir. 1576 yılında Mısır da gerçekleşen depremin ardından alim ve tarihçi İbnü'l-cezzar'ın yazmış olduğu risale, depremin ceza olarak verildiğine dair inancın güzel örneklerinden biridir. İbnü'l –cezzar' a göre deprem veya veba gibi salgın hastalıklar, alenen işlenen günahlara karşılık Allah tarafından verilen bir cezadır ve bundan kurtulmanın yolu günahları terk edip Allah'ı zikre yönelmektir. Deprem gibi olayların uyarıcı olduğunu ve bundan ders çıkarılması gerektiği uyarısında bulunmuştur.⁵⁰

Tüm bu bilgiler ışığında depremlerin, ister yöneten isterse yönetilen sınıflar tarafından olsun, uyarıcı bir işaret olarak algılandığı yorumu yapılabilir. Kimi zaman halkın memnun olmadığı yöneticilerin cezalandırılması kimi zaman da dinin ahlaki

---

⁵⁰ A.g.k., 167-169

boyutuna riayet edilmemesi sonucu gönderilen bir ceza olarak yorumlanmıştır. Siyasi çatışmaların yoğun olduğu dönemlere denk gelen depremlerin yorumlanma biçimi de daha çok yöneten kesime bir ceza şeklinde olmaktadır. Toplumsal yaşam biçiminden memnun kalınmayan bir döneme denk gelmesi durumunda ise, ahlaki çöküşe karşı gönderilen ilahi bir ikaz olarak yorumlanmıştır.

Afetlerin güncelliğini korumasının yanı sıra afetlerin dinsel argümanlarla açıklanma biçimi bugün de güncelliğini korumaktadır. Zira günümüz modern toplumlarının da afetleri benzer argümanlarla açıklamaya çalıştığı bilinmektedir. Doğal olayların en eski açıklama biçimi olan dinsel açıklama biçimi, bilimsel argümanların gelişmesi ve teknolojik ilerlemenin yaşanmasına rağmen günümüz toplumlarında hala kendisine yer bulabilmektedir. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan farklı din ve kültürel yapıya sahip insanların yaşadıkları afetler karşısında nasıl bir yorum geliştirdiklerine yakın zamanda gerçekleşmiş afetler aracılığıyla bir göz atabiliriz.⁵¹

28 Ağustos 2005'te meydana gelen Katrina Kasırgası, 1.836 kişinin yaşamını yitirmesine sebep olmuştur. Kasırgadan sonra Amerika'da bir çok dini grup bu afetin Tanrı'nın işi olduğunu dile getirmiştir. Bazı radikal Hristiyan gruplar kasırganın, kaba ve gürültülü festivalleriyle bilinen New Orleans'ı cezalandırmak için Tanrı tarafından gönderildiğini iddia etmiştir. Musevilere göre ise Tanrı Yahudilerin Gazze Şeridinden çıkarılmasını destekleyen Amerika'yı cezalandırmıştır.

8 Ekim 2005 yılında Pakistan'ın Keşmir bölgesinde 7.6 büyüklüğündeki depremde resmi kayıtlara göre yaklaşık 75 bin insan yaşamını yitirmiştir. Depremin ardından birçok İslami grup lideri depremi Tanrı'dan gelen bir ceza olarak

---

⁵¹ Yakın dönemde gerçekleşmiş afetlerin (Katrina Kasırgası, Kaşmir depremi ve Hint Okyanusu Depremi) dini yorumlanma biçimi 2004 Hint Okyanusu depremi üzerine yapılmış bir araştırmaya dair bulguların aktarıldığı bir makaleden alınmıştır. (B.K. PAUL- MD. NADIRUZZAMAN, Religious Interpretations for the Causes of the 2004 Indian Ocean Tsunami, 68-75, Asian Profile, Vol.41, February 2013)

yorumlamışlardır. Benzer yorumlama biçimi 2010 yılında Pakistan'da meydana gelen sel baskını için de yapılmıştır.

26 Aralık 2004 Hint okyanusunda meydana gelen tsunami⁵² afetinden sağ kurtulan insanların büyük bir çoğunluğu afeti, Tanrı'nın işi olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre Tanrı gücünü göstermiş ve inançlarını test etmiştir. Afetten kurtulanların, depremi dini yorumlayış biçimleri ülkeden ülkeye hatta topluluktan topluluğa farklılık göstermektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri de afetin etki alanı içinde dört farklı dine (İslam, Hristiyanlık, Budizm, Hinduizm) mensup toplumların yaşıyor olmasıdır. Endonezya'nın Açe (Aceh) bölgesinde yaşayan Açe Müslümanlarının birçoğu tsunaminin günlük ibadetlerini yerine getirmeyen, dünyevi yaşam biçimi süren Müslümanlara yönelik ilahi bir cezalandırma olduğuna inanmaktadır. Hatta bu afetin özellikle Müslüman kadınların uygun olmayan davranışları ve kıyafetleri yüzünden gerçekleştiğini iddia etmektedirler. Başka tsunamilerin yaşanmaması için Açeli kadınlarının İslam'ın şartlarına sıkı bir şekilde uymaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum Açe'de genç Müslüman kadınları birtakım köktendinci Müslüman grupların hedefi haline getirmektedir. Çünkü onlara göre kadınların ahlaksızlığı (giyim kuşamları, sokakta yalnız başına gezmeleri, erkek arkadaşlarıyla özgürce gezmeleri) ilahi gazaba yol açmıştır.

Endonezya Hristiyanları, Müslümanların aksine, afetin sorumlusu olarak kendilerini görmemektedirler. Tanrı'nın kendilerine kötü davranan, kiliselerini yakıp papazlarını öldüren Açe Müslümanlarını cezalandırmak için bu afeti yolladığını düşünmektedirler. Onlar için deprem ve tsunami, Müslümanlara karşı Tanrı'nın bir intikamı olarak yorumlanmıştır.

---

⁵² 26 Aralık 2004 günü meydana gelen ve merkezi Endonezya'nın Sumatra adasını batı kıyısı açıklarında olan depremdir. Hint Okyanusu'na kıyısı olan karaları vuran, yüksekliği 30 metreye kadar çıkan tsunamiler üretti ve bu nedenle on dört ülkede 230 binden fazla kişi yaşamını yitirdi. Bu, tarihteki en çok ölüme yol açan doğal afetlerden biridir. Endonezya en ağır zararı alan ülkeydi, onu Sri Lanka, Hindistan ve Tayland izledi.

Tsunami, Tayland'da da hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar açısından bir nevi ceza olarak algılanmıştır. Tayland Müslümanları Açeli Müslümanlarını suçlayarak, Allah'ın kurallarını takip etmedikleri için cezalandırıldıklarından ve tsunaminin günah işlenen yerlerde meydana geldiğinden bahsetmektedirler. Hristiyanlar ise, tsunaminin kürtaj, açgözlülük, zina, homoseksüellik, itaatsizlik ve yalan gibi günahlara karşı Tanrı'nın bir cevabı olduğu kanısındalar.

Hindistan'da yaşayan ve tsunamiden sağ kurtulan Hinduların ve Tayland'da ve Sri Lanka'da yaşayan Budistlerin afeti yorumlama biçimi Müslümanlar ve Hristiyanlardan farklılık göstermektedir. Bu dinlere mensup insanlar "karma" öğretilerine inanmaktadırlar. Bu öğretilere göre insanların geçmiş yaşamları şu anki yaşamlarını etkilemektedir ve benzer biçimde bugünkü yaşamı ve eylemleri gelecek yaşamlarını etkileyecektir. Karmada dün bugün ve gelecek birbiriyle sıkı bir şekilde ilişkilidir. Bu öğretilerde masum kurbanlar yoktur ve geçmişte ve bugünde gerçekleştirilen iyi veya kötü eylemlerin sonuçları kaçınılmazdır. Karma öğretilerine dayanarak Hindular ve Budistler tsunaminin, eski yaşamlarındaki "kötü karma"dan kaynaklandığı görüşünü paylaşmaktalar. Hindistan sahil şeridinde yaşayan birçok Hindu ve Sri Lanka'da yaşayan birçok Budist başkalarını değil kendilerini suçlamaktadır.

Çok tanrılı dinlere mensup Hindular ise yerel ve daha küçük tanrı ve tanrıçalara inanmaktadırlar. Bu yüzden bu Hindular tsunamiyi "Tanrı'nın işi" olarak değil, daha çok tanrıların/tanrıçaların işi olarak yorumlamaktadırlar. Örneğin, bu görüş sahil köylerinde yaşayan balıkçılar tarafından da onaylanmaktadır. Onlara göre geçmiş günahlarından ötürü deniz tanrıçası onları cezalandırmıştır. Bu tanrıçanın öfkesini dindirmek ve başka tsunamilerden korunmak için Hindistan'ın güney sahili boyunca hayatta kalan insanlar tanrıça Gangamma'ya ritüeller yapmışlardır.

Birçok farklı din ve bu dinlere ait coğrafyalardan alınan örnekleri incelediğimizde, deprem olayının genellikle dini motiflerle açıklanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda meydana gelen bu depremlere

dair yorumlar ayrıntıda farklılık gösterse de temelde ortak birkaç noktada toplanmaktadır. Bunlardan birisi ve en önemlisi, Tanrı'nın insanları, sergilemiş oldukları dine aykırı eylemleri sebebiyle deprem, tsunami gibi afetlerle cezalandırmasıdır. Afetler, toplumların kendilerine çeki düzen vermesi için bir uyarı niteliğindedir. Afet sonrası yapılan değerlendirmelere bakıldığında ahlaki boyut ön plana çıkmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise, kendilerine eziyet ettiklerini düşündükleri diğer dini grupların ya da siyasi yöneticilerin Tanrı tarafından cezalandırıldığını düşünmeleridir. Farklı inanç biçimlerinin hemen hepsinde ortak olan, ilahi adaletin tecelli edeceği düşüncesi bu söylemde ki temel yaklaşımı belirlemektedir.

2.2. Tarihsel olarak Sosyal Algılara Örnekler

Dinsel söylemlerde doğal afetlerin nedenleri olan insan eylemleri, ahlaki gerekçelerle ele alınmaktadır. İnsanlar dini referansların dışında bir yaşam sürdürdükleri ve Tanrı'nın buyruklarına uymadıkları için bu afetlerden etkilenen kurbanlar olarak görülmekte ve onların doğa üzerinde yarattığı tahribatın sorumluluğu göz ardı edilmektedir. Bu anlayışta, afetleri meydana getiren yalnızca Tanrı'dır. Ancak bilimsel gelişmelerle birlikte afetlerin açıklanmasında yeni yorumlara ihtiyaç duyulmuştur. Sorumluluğun toplumda ve insanda olduğuna vurgu yapan yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Afetlerin sosyal bir olgu olduğu iddiası taşıyan bu yaklaşımda afetlerin insan eylemlerinin doğa üzerindeki olumsuz etkisi olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır.

Bir dönüm noktası olan Lizbon depremi afetlerin algılanma biçiminde köklü değişiklikler yapmıştır. Tanrı'nın değil doğanın işi olduğu görüşünün yanı sıra afetlerin insan davranışlarının birer sonucu olduğu görüşü de gündeme gelmiştir. Aydınlanmacı düşünür Rousseau, Lizbon depreminin yıkıcı etkisinin nedenlerini doğal güçlerden ziyade insan eylemlerinde aramaktadır. Tüm bu yaşananların, kentsel yapının ve yüksek düzeyde sismik bölgelere dikkatsizce konut yapılmasının

bir sonucu olarak algılanması gerektiğinin altını çizmiştir. Meydana gelen afette toplumsal davranışların rolünün oldukça büyük olduğunu vurgulamıştır.⁵³

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren afet tartışmaları genellikle insan veya siyaset odaklı yapılmaktadır. Örneğin, 1983'te Ekonomist Amartya Sen, kıtlığın doğanın değil, çoğunlukla siyasetin bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre kuraklık ve sel gıda üretiminin azalmasına neden olabilir ancak açlıktan ölümler yoksullaşan insanların gıdaya ödeyecek parasının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Chicago'da 1995 yılında bir hafta boyunca süren yüksek sıcaklıklar 739 ölümlerle sonuçlanmıştır. Ölümlerin, kurbanların çoğunun sıcaklık öncesi hastalıklarının bir sonucu ve sıra dışı çevresel bir olay olarak kaçınılmaz görülmüştür. Ancak Sosyolog Eric Klinenberg, Chicago'da yaşananların doğal afetten fazlası olduğu, sıcak dalga ölümlerinin sosyal fay hattının biyolojik yansımalarını işaret ettiği, sorumlusunun doğa olmadığı insanların olduğu konusunda ısrar etmiştir. Chicago'da meydana gelen ölümlere sebebiyet verecek koşulların insanlar tarafından yaratıldığını iddia etmiştir.

2011'in sonlarına doğru, insanların afetler üzerindeki rolünün depremlere kadar uzandığına dair bir kanıt gün yüzüne çıkmıştır. Amerika Jeolojik Araştırma Kurumu, hidrolik sondajının Oklahoma'daki düzinelerce depreme açıkça neden olduğu iddiasında bulunmuştur. Benzer biçimde Timothy Egan, Amerika tarihinin en büyük çevresel felaketi olan toz fırtınalarının Tanrı'nın işi olmadığını, insan eylemlerinin bir sonucu olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

Günümüzde doğal afetlerde sorumluluğu bütünüyle Tanrı'ya ya da doğaya yüklemenin imkânsız olduğu giderek daha çok vurgulanmaya başlanmıştır. Doğal afetlerin doğanın işi olduğu veya Tanrı'nın işi olduğu düşüncesi afetlerle mücadele etme konusunda yeterli olmamaktadır. Çünkü doğal yaklaşımda var olan fiziksel

---

⁵³ Bkz.(33), GÜVEL, 17

⁵⁴ Bkz.(34), DODDS, 49-50

olarak dayanıklılığı artıracak mühendislik tedbirlerin alınması afetlerin önlenmesinde tek başına işe yaramamaktadır. İnsanların doğaya yönelik müdahalesi ve doğada yaratılan tahribat yıkımın etkisini arttırabilmektedir. Bu yüzden sosyal yaklaşımla birlikte doğal afetlerin insan ve toplum işi olduğu görüşü gelişmiştir.

Afetlerin insan eylemlerinin bir sonucu olarak görülmesi beraberinde siyasi tartışmaları da gündeme getirmiştir. İlahi bir gücün neden olduğu düşünülen afet yorumlamalarında insan sorumluluğu sadece ahlaki boyuta indirgenmiştir. En azından insanın doğa ile etkileşimi (deprem, sel, volkan patlaması gibi riskin yüksek olduğu yerlere yerleşim yeri yapılması vb.) gündem olmamıştır. İnsanlar dolaylı olarak bir şekilde sorumlu tutulmuştur ancak afetin fiziksel oluşumunun bizzat nedeni olarak görülmemişlerdir. Ancak toplumların afetler üzerinde direk etkisi gündeme gelir gelmez siyasi etkisi de kaçınılmaz olmuştur.

Afetler, toplumlarda modern siyasal sistemlerin cevaplamak zorunda kaldığı “dışsal şoklar” oluşturmaktadır. Bu nedenle ilk şoktan kelimenin tam anlamıyla birkaç dakika sonra, siyasal bir olay haline gelmesi şaşırtıcı değildir. Etkilenen topluluk ya da bazen bütün bir toplum, ilk tepki evresinden çıkıp normale dönüş ve yeniden inşa evrelerine girerken de olayın siyasallaştırılması artarak devam etmektedir.⁵⁵ Afetler rutin olmayan olaylardır. Yaşamı alt üst olan topluluklar tüm bu yaşananlara verilecek cevaplar aramaktadır. Dolayısıyla bakışlarını, kendilerini her türlü tedbiri alarak korumakla sorumlu tuttuğu siyasi aktörlere çevirmektedir.

Herhangi bir afette devlet yetkilileri sadece durumu idare etme (yönetme) gerekliliğiyle değil aynı zamanda bir açıklama gerekliliğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Büyük can kaybı, yaralanmalar ve ciddi zarar içeren herhangi bir olayın sonrasında politikleşen şu üç soru neredeyse her zaman ortaya çıkmaktadır:

1. Ne oldu? Bu soru zararsız gibi görünür ve çoğunlukla bilimsel ve teknik terimlerle cevap verilir ancak bu soru, olayın tanımlama

---

⁵⁵ Richard Stuart OLSON, Toward a Politics of Disaster: Losses, Values, Agenda, and Blame, 266

sürecini ve bilimsel-teknik olduğu kadar politik olan anlamını inşa etme sürecini de başlatır.

2. Kayıplar neden bu kadar yüksek ve/veya müdahale neden bu kadar yetersiz? Bu sorular çok hızlı bir şekilde politik hale gelir. Çünkü sorular olay sonrası alınan kamu politikası kararları ve onun etkileri, gündelik politik çekişmelerin yanı sıra doğrudan olay öncesi temele odaklanır. (Çoğunlukla “suçlama oyunu” denilir)

3. Şimdi ne olacak? Afetin şoku atlatıldıktan ve acil müdahaleler azaldıktan hemen sonra, insanlar dikkatlerini; çok para gerektiren ve bu para hakkında kararları içeren iyileştirme ve yeniden inşaya çevirirler.⁵⁶

Afete müdahale ve sonrasında iyileştirme ve yeniden yapılanma sürecinde toplumsal talepler artmaktadır. Bunun dışında, yaşanan yüksek sayıda can ve mal kayıpları mevcut yönetimi afet öncesi gerekli tedbirlerin alınmaması, afete hazırlıklı olmama gibi konularda köşeye sıkıştırabilmektedir. Afetler bu yüzden, ivedilikle müdahale edilmesi acil bir durum olmanın yanı sıra kolay bir şekilde siyasi krizlere dönüşme potansiyeli içermektedir. Doğa olaylarının felaketlere dönüşmesinde insan faktörünün daha belirgin hale gelmiş olması afetlerden olumsuz etkilenen insanları sorunun görünür olan bu kaynağına yöneltmiştir. İnsanların can ve mal güvenliğinden sorumlu olan iktidarların varlıkları tartışılmaya başlanmıştır. Bu yönüyle afetleri, dini yaklaşımla açıklama yönteminden tamamıyla farklılaştırmaktadır. Çünkü artık insanların bir şeyler talep edebileceği gözle görünür mekanizmalar vardır. Bu mekanizmalar kimi zaman yeterli tedbir almayan kimi zamanda olaya yeterli ve uygun müdahalelerde bulunmayan kurumlar olmakla itham edilmektedirler.

Burada Quarantelli'nin afet kavramını ele almak anlamlı olacaktır. Çünkü kazadan acil duruma ve daha sonra afete adım adım ilerlediğimizde, olayın etkilerinin ve dolayısıyla zarar azaltma ve hazırlıklı olma durumuyla bağlantılı olan müdahale gereksinimlerinin doğrudan sonuçları olarak siyasi risk mantıksal olarak artmaktadır. Quarantelli'ye göre, olay anında eğer sadece yerel imkânlar yeterli ise bu bir kazadır; eğer bir olay mevcut müdahale kuruluşlarının devreye girmesini

---

⁵⁶A.g.m., 266

gerektiriyorsa bu bir acil durumdur; eğer mevcut müdahale kuruluşlarına ek olarak ulusal ve uluslararası müdahale kuruluşları yer almaya başladıysa o zaman bu bir afettir; eğer tamamen yeni gruplar yer almaya başladıysa o zaman bu bir katastroftur. Basit bir siyasi bakış açısından, zarar azaltma ve hazırlıklı olmanın amacı sadece “hayatları kurtarma” ve “mülkiyeti koruma” klişesi değildir, aynı zamanda siyasi riskleri denetlemek ve olayların eşiği geçip sorunlu politik bir seviyeye gelmesini engellemektir. Bu açıdan bakılırsa “kazalar” siyasi sisteme aşırı yüklenmeye sebep olmazken “acil durumlar” içinde buldukları bağlama bağlı olarak ve özellikle başka bir olaya eşlik ediyorsa veya daha önemli bir konuya bağlı ise aşırı bir yüklenmeye neden olabilmektedir. Ancak afetler kesinlikle siyasi sisteme aşırı yüklenmeye neden olmakta ve hatta siyasi yönetimi devirebilme gücü taşımaktadır.⁵⁷ Gündelik yaşamı altüst eden afet durumunda toplumların veya toplulukların siyasi otoriteden beklentileri ve talepleri artmaktadır. Bu talepler karşılanmadığı takdirde politik krizlere yol açabilmektedir. Çünkü siyasi ve idari yöneticiler afet öncesi gerekli tedbirlerin alınması ve afet sonrasında yeterli müdahalenin yapılarak mağduriyetlerin biran önce giderilmesi gibi temel konularda sorumlu tutulmaktadırlar.

Modern toplumlarda insanlar, afetin neden olduğu yıkımın sorumlularını öncelikle siyasi ve idari seçkinler arasında aramaktadır. Böylelikle olay, onu bu biçimde gören bireyler veya topluluklar için siyasi yetkilileri eleştirmek, yargılamak ve hatta onlardan taleplerde bulunmak için bir fırsata dönüşmektedir. Afet adeta yeniden yorumlanıp, kurgulanmakta ve sınırlı bir zaman diliminde bir insan topluluğuna etki eden doğal bir olay olmaktan çıkmaktadır.⁵⁸ Bu yüzden özellikle hem insan hem de maddi kayıplardan ve yol açtığı toplumsal karmaşadan dolayı, afetler ayrıca gündemi kontrol eden bir mekanizmaya dönüşebilmektedir.

Richard Olson’a göre, afetler geçici bir süreliğine de olsa, gündem kontrolünü egemen olan liderlerin ve grupların elinden almakta veya alma tehdidi

---

⁵⁷ A.g.m., 269-270

⁵⁸ Bkz. (18), AKGÜNGÖR, 6

oluşturmaktadır. Afet müdahale aşamalarında devlet yetkilileri ve diğer topluluk liderleri, yüzlerce, binlerce insanı ve doğayı etkileyen sorunlarla sürekli olarak karşı karşıya kalmaktadır. Afetler gündeme yeni konular koymakta ve yeni talepler oluşturmaktadır. Birilerini zayıflatırken yeni gruplar yaratmakta veya bazı grupları ve liderleri güçlendirmektedir.⁵⁹ Afet öncesi gündem kontrolünü elinde tutan siyasi otorite artan toplumsal talepleri karşılayamadığında ve tatmin edici çözümler üretmediğinde siyasi bir kriz oluşabilmekte ve yönetime talip yeni gruplar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla afetler siyasi yönetimi değiştirebilecek potansiyele sahip olaylara dönüşebilmektedir.

Afetler Tanrı'nın bir işi veya olası insan kontrol alanı dışında algılandığında, siyasi sorumluluk önemsenmeyecek kadar düşük olmakta ve yönetimi suçlama önemsiz bir sorun olarak kalmaktadır. Tanrı'nın bir çeşit uyarısı olarak algılandığında veya doğanın önlenemez gücü olarak ele alındığında, yönetimler afetin sonuçlarından bu şekilde sorumlu tutulmamaktadırlar. Ancak modern toplumlar liderlerini sadece afetin etkilerinden sonra iyileştirme ve yeniden inşa programlarından ötürü değil, ayrıca afet öncesi yeterli zarar azaltma ve afete hazırlık programından ötürü sorumlu tutmaktadırlar. Afet öncesi başarısızlık düşüncesi dikkati gündeme çekmekte ve afet öncesi “yönetimde” olana yankı uyandıran sorular yöneltilmektedir.⁶⁰ İnsanlar yaşanan yıkımın ardından tatmin edici yanıtlar aramaktadır. Bundan sorumlu tutulan yönetimler, afet anında ve sonrasında etkili ve ihtiyacı karşılayacak şekilde çözüm üretemedikleri takdirde geçici de olsa gündemin kontrolü el değiştirebilmektedir. Bu yüzden afetler her an siyasi krizlere dönüşebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu yüzden siyasi sorumlular, afetlerdeki sorumluluklarını minimize edecek, afetin sonuçlarıyla aralarına mesafe koymalarını sağlayacak çeşitli söylemler geliştirmektedirler. Bu söylemler, krizle baş etmek adına üretilmiş mazeretler olarak da görülebilir.

---

⁵⁹ Bkz. (55), .OLSON,273

⁶⁰ Bkz. (55), OLSON,273

Richard S. Olson kamu görevlilerinin, bu kazananı olmayan durumlar veya her an ona dönüşebilecek durumlarda kendilerini sorundan ayırıştırmak maksadıyla çeşitli mazeretlere başvurduklarını dile getirmektedir. Olson bu mazeretleri altı başlık altında toplamaktadır: Olayın (afetin kendisinin) Suçlanması, Bir Önceki Yönetimin Suçlanması, Koşulların Suçlanması, Toplumun Suçlanması, Yetkililerin Birbirlerini Suçlaması, Olayın Öngörülemez Oluşu.

Bunun yanı sıra yönetimler kendileri ve yaşanan afetle aralarında sıradan bir bağ olduğunu kabul edebilirler ancak alternatif bir siyasi gerçeklik yaratarak, “arzulanmayan akıbeti” farklı şekillerde ifade edebilirler. Olson, olumlama olarak adlandırılan bu savunma söylemlerini de benzer şekilde altı başlık altında toplamayı önermektedir: Görünmeyen Faydaları Görmek, Tarih Beni Aklayacak (herhangi bir kararın haklılığının zaman içinde ortaya çıkması), Daha Kötüsü Var, Daha Zorunu Yaşayanlar Var (farklı bir yerde yaşanan bir olay hatırlatılır, Daha Zorunu Yaşayanlar Var (aynı olayın mağdurları kıyaslanır), Daha Kötüsü de Olabilirdi.⁶¹

Kısacası, dini ve sosyal yaklaşım biçimlerinin her ikisinde yaşanan afetleri anlamlandırma ve afetlere çözüm bulma kaygısı vardır. Bu yorumla biçimlerini, yoğunlukları farklı olsa da günümüz toplumlarının afet algısını belirlemektedir. Ancak ilahi güçlere dayanarak geliştirilen açıklamalar yaşanan krizlerin tam anlamıyla aşılmasına yetmemiştir. Bilimsel ve teknolojik çalışmaların yoğunlaşması ve genişlemesi, evrensel hukuk normlarının toplumsal sorunların çözümünde başvurulacak bir kapı oluşturması afetlerin algılanışında sosyal yaklaşımın etkisini güçlendirmiştir. Bu yaklaşıma göre insanlar afetlerin oluşmasında ya da oluşmazdan önce yeterli tedbirleri almamış olması dolayısıyla suçludur. Dolayısıyla bu yaklaşımla birlikte mevcut yönetimler siyasal olarak sorgulanmaya başlanmış ve afetler toplumsal-siyasal krizlerin tetikleyicisi olmuşlardır.

---

⁶¹ A.g.m., 78-82

3. DEPREME KARŞI BİLİMSEL ALANIN İNŞASI

Aydınlanma Çağı ile birlikte yaşanan bilimsel gelişmelerle ve sekülerleşme süreciyle doğal afetlerin Tanrı'nın işi olduğu algısı sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulama beraberinde iki temel yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi ikinci bölümde tartışılan sosyal yaklaşım bir diğeri ise bu bölümün de konusu olan doğal yaklaşım olmuştur. Doğal yaklaşımla birlikte afetlerin yorumlanmasında bilimsel kavramların kullanılması ön plana çıkmaktadır. Böylelikle afetler dinsel-mistik alandan, nedenleri fiziksel olarak bilinen ve sonuçları sosyal olarak açıklanabilen yeni bir alana taşınmıştır.

Bu dönemde jeofizik alanında, aktif fay hatlarının keşfedilmesi, depremlerin oluşma nedenleri, etki alanları, büyüklüğünü tespit edebilme gibi bilimsel gelişmeler yaşanmıştır. Doğal afetlerin nedenleri ve çözümleri bu mekanik söylem etrafında gelişmiştir. Doğal afet tamamıyla fiziksel bir olgudur, mekaniktir ve kaçınılmazdır. Ancak bilimsel gelişmelere paralel olarak, afet etkisinin zayıflatılmasına yönelik önlemlerin alınması, ihtiyaç duyulan hazırlıkların yapılması gibi çeşitli yöntemlerle uyum sağlanabilecek ve doğal afetin olumsuz etkileri azaltılabilecektir.

Bu bölümde, önce depreme karşı bilimsel inşa sürecinin ilk basamağı olan jeofizik alanındaki gelişmelerin tarihsel sürecinden bahsedilecektir. Ardından da depremlerin sosyal bilimler alanına taşınması sürecine ve bu alanda yapılan tartışmalara değinilecektir.

3.1. Doğa Bilimleri Alanında Depremi Açıklanması

Tarihte afetlerin “doğa işi” olarak yorumlanmaya başlanması 1 Ekim 1755 tarihinde meydana gelen Lizbon Deprem’inden sonrasında gerçekleşmiştir. Tarihte ilk olarak bu deprem sadece doğaüstü güçlerle değil, doğal güçlerle anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Tanrı ile insanlar arasındaki bir tür iletişim olarak

görülen ve gök ile yerin uyumsuzluğu olarak yorumlanan deprem olgusu, ilk kez Lizbon depremi ile bilimsel nedenlere bağlı olarak açıklanmıştır. Lizbon depremi bu açıdan bir dönüm noktası olmuştur. Afetlerin açıklanmasında etkili olan dinsel söylem ile kesin ve bilinçli bir kopuş yaşanmıştır. Afeti bilimsel gerekçelerle açıklama girişiminde Aydınlanma hareketinin büyük bir etkisi vardır.⁶²

Deprem, dönemin aydınlanmacı entelektüellerinin tartışmalarında da yer almıştır. Kültürel değişimlere de etki eden bu tartışmalar, modernleşme sürecinde önemli adımlar atılmasına yol açmıştır. Kültür tarihçisi Marie Helene Huet, Lizbon depreminin, doğal afetlere rasyonel bir açıklama getirilmesi için felsefeyi harekete geçiren ilk modern afet olarak görülebileceği iddiasında bulunmuştur. Aydınlanma, doğal afetlerin acımasız Tanrı'nın gazabı veya doğüstü güçlerin müdahalesi olarak algılanma biçimini tamamen reddetmektedir. Depremin dini inanışların yeniden değerlendirilmesi için bir haykırış olarak görülmesi gerektiği inancı gelişmiştir. Bu depremle birlikte Leibniz'in, dünyanın yaşanılacak en güzel yer olduğu ve Tanrı'nın ise tüm kötülöklere rağmen en iyi Tanrı olduğu savı ciddi bir yara almıştır. Hatta Voltaire, Leibniz'in bu düşünce biçimini eleştiren Candide adlı bir eser kaleme almıştır ve bu fikirleri absürd olarak gördüğünü açıklamıştır. Ayrıca, deprem Immanuel Kant'ı da etkilemiştir. Kant depremle ilgili yayınladığı metinde, depremin bir doğa olayı olduğunu ve insanların işledikleri günahlarla hiçbir ilişkisi olmadığını açıklamıştır. Bu metin, depremleri doğal nedenlere bağlamaya yönelik ilk girişimdir.⁶³

Lizbon depremi, depremlerin nedenlerine yönelik bilimsel araştırmaların yapılmasına ve bu araştırmaların gelişimine olanak vermiştir. Bilim insanlarının dikkatini bu yöne çekmiş ve bilimsel gelişmelerin yoğunlaşmasını desteklemiştir. Deprem bilimi olarak bilinen modern sismolojinin temelleri de yine bu deprem sonrası yapılan araştırmalar ile atılmıştır.

---

⁶² Bkz. (33), GÜVEL, 15

⁶³ Bkz. (34), DODDS, 48

1755 Lizbon depreminin ardından 1760 yılında John Michelle deprem dalgaları ile ilgilenmiş ve bununla ilgili bir makale yayınlamıştır. Bu makalede deprem nedeniyle oluşan dalgaların yer kabuğu içindeki hareketlerle ilgili olduğu fikrini öne sürmüştür. Ayrıca Lizbon depreminin merkez üssünü tahmin edebilmiş ve depremlerin tsunamilere neden olduğu görüşünü dile getiren ilk kişi olmuştur. 1783 İtalya'nın Calabria bölgesinde ve 1822 Şili depremlerinin ardından depreme yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Sismoloji alanında temel çalışmalar yapılmış ve Robert Mallet Rober 1857 Napoli depreminden sonra ilk arazi çalışmasını yaparak hasar tespitlerinde bulunmuş, deprem gözetleme evlerinin kurulması önerisini getirmiştir. Daha sonra Luigi Palmieri İtalya'da depremleri kaydedebilecek ilkel bir sismograf yapmıştır. John Milne, James Ewing, Thomas Gray Japonya'da depremleri kaydetmek amacıyla deprem araştırmalarının bilimsel çalışmalarında kullanılacak sismograf cihazını geliştirmişlerdir. Grove Karl Gilbert California depremini inceledikten sonra depremlerin faylarla ilişkili olduğunu öne sürmüştür. O zamana kadar depremlerin yeraltında meydana gelen patlamalar sonucu olduğu ve fay hatlarının da bu patlamalar sonucu meydana geldiği görüşü yaygındır. Ancak Gilbert fay hatlarının depremlerin birincil özelliği olduğunu, patlamalar sonucu oluşmadığını dile getirmiştir. 1906 San Francisco depremini inceledikten sonra Henry Fielding Reid, Gilbert'in görüşünü daha da ileriye taşımıştır ve depremin modern tanımı olan "Elastik Yenileme Kuramı"nı geliştirmiştir. 1935 yılında ise Charles Francis Richter depremlerin şiddetini ve büyüklüğünü belirlemek amacıyla matematiksel ölçüme dayanan ve Richter ölçeği olarak bilinen bir ölçek geliştirmiştir. 1961 yılında Dünya Çapında Sismograf Ağı'nın (WWSSN) kurulmasıyla birlikte dünyanın farklı bölgelerinde farklı zamanlarda meydana gelen yer hareketliliğini incelemek mümkün olmuştur.⁶⁴ 1800'lerin sonu 1900'lerin başlarında yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve dünya genelinde deprem alanına katkı sunan bilim insanlarının katkılarıyla bugünkü deprem biliminin temelini oluşturmuştur. Yüzyıl içerisinde gelişen ve birbirini takip eden bilimsel ve teknolojik gelişmeler modern sismolojinin gelişimine katkı sunmuştur ve sunmaya devam etmektedir.

---

⁶⁴ <http://projects.eri.ucsb.edu/understanding/history.html>

Dünyada görülen bu değişim 1894 İstanbul depreminin ardından Osmanlı'da da kendini hissettirmiştir. O dönemde tahtta olan II. Abdülhamid meydana gelen bu büyük depremin bilimsel bir şekilde araştırılmasını istemiş ve bu amaçla Atina Rasathanesi Müdürü D. Eginitis'i İstanbul'a davet etmiştir. Sahada yapılan incelemeler ve valiliklerden gelen telgraflar yoluyla elde edilen birçok bilgiye dayanılarak çeşitli bölgelerde depremin devam ve büyüklüğüne ilişkin ayrıntılı bir rapor hazırlanmış ve 20 Ağustos 1894 tarihinde Padişah'a sunulmuştur. Ancak Osmanlı döneminde kurulmuş olan bu ikinci rasathane⁶⁵ meteoroloji merkezi olarak kurulmuştur ve 1894 büyük İstanbul depreminden sonra rasathanede depremle ilgili sismik ölçüm araçlarının eksik olduğu anlaşılmış, alet alımı için girişimlerde bulunulmuş, araştırmalar sonucunda sismograflar İtalya'ya sipariş edilmiştir. Bu sismografların kurulması ve işletilmesi için Roma Rasathanesi Müdürü Tacini'nin tavsiyesi üzerine Roma Rasathanesi Deprem Müdürü İtalyan Sismolog G. Agamennone, o zamanki hükümet tarafından İstanbul'a resmen davet edilmiştir. Agamennone İstanbul'da bir grup sismograf kurarak sismolojiyi gençlere öğretmiş ve "Osmanlı İmparatorluğu Zelzele Servisi"ni kurarak bu servis adına 1894-1895 yıllarına ve 1896 başlangıcına ait sismik notlar içeren bir bülten yayımlamıştır.

---

⁶⁵ III. Murad'ın izniyle Mısır Medresesi müderrislerinden Takiyüddin tarafından ilk rasathane kurulmuştur. 1521 Şam doğumlu olup 1571 yılında İstanbul'a gelen Takiyüddin, 1571 yılında Münecimbaşılığa getirilmiştir. Takiyüddin Tophane sırtlarında Fransız Elçiliği'ne komşu Pera tepesinde o yüzyılın neredeyse en önemli gözlemevlerinden birini kurdu. Bu alana daha önce hazırlanmış olduğu aletleri için yapılan yerlerin yanı sıra basit bir merkez gözlemevi binası yapıldı. Gözlemevinin bir de kütüphanesi mevcuttu. Takiyüddin kendinden önce kullanılan aletleri küçülterek yapmanın yanı sıra yeni aletler de icat etmiş, Ay ve Güneş gözlemleriyle birlikte diğer gezegenlere ilişkin gözlemler de yapmıştır. Güneş ve mekanik saatler tasarlayan Takiyüddin, saati bir gözlem aracı olarak kullanmıştır. 11 Eylül 1577'den itibaren İstanbul'un gökyüzünde bir ay kadar görünen kuyruklu yıldız da Takiyüddin tarafından izlenmiş ve rasathanenin ilk bilimsel çalışmaları arasında yerini almıştır. Takiyüddin Padişaha bu olayın İran ordusuna karşı galibiyetinin habercisi olduğu yolunda kehanette bulunmuştur. 1578 yılında veba salgınında insanların ölümü üzerine Şeyhülislâm Ahmet Şemseddin Efendi'nin Sultana mektup yazarak verdiği fetva ile rasathane 21 Ocak 1579 günü Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından top ateşiyle yıkılmıştır. (<http://www.koeri.boun.edu.tr/new/tr/tarihce>)
İlber Ortaylı'ya göre İstanbul'daki bir depremden sonra halk ayaklanmış ve depremin rasathane yüzünden olduğunu söylemişlerdir. Sarayın önünde büyük gösteriler olmuş, bunun üzerine III. Murat, denizden top atışı ile rasathaneyi yıktırmak zorunda kalmıştır. (http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/zamanda_yolculuk22_ocak/2)

31 Mart Vakası (12 Nisan 1908) sırasında ayaklananlar gözlem aletleri ve sismograflarla birlikte rasathaneyi tahrip etmişlerdir. 31 Mart Vakası'nın bastırılmasından sonra kurulan hükümetin Maarif Nazırı Emrullah Efendi Salih Zeki Bey'in tavsiyesi üzerine 21 Haziran 1910'da Türkiye'de astronomi ve jeofizik çalışmalarının öncülerinden biri olan Fatin Hoca (Gökmen) yeni kurulacak olan rasathanenin müdürlüğüne tayin edilmiştir. Fatin Hoca'nın amacı, önceleri meteoroloji istasyonu olarak kurulan rasathaneyi bir astronomi ve jeofizik kurumu haline getirmektir. Fatin Gökmen rasathanenin kuruluşu için bugünkü Vaniköy üzerindeki İcadiye tepesini uygun görmüştür. Fransız Meteoroloji Birliği Müdürü Prof. Dr. Angot ile temasa geçilerek, birinci sınıf bir meteoroloji istasyonu için gerekli aletlerin siparişi verilmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar rasathanede genel olarak bir gelişme kaydedilmemiştir. Rasathanenin meteoroloji birimi, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün 1929'da düzenli gözlemlere başlanmasına kadar ülkede meteoroloji ile ilgili gözlem ve tahmin yapan tek kuruluş olma unvanını korumuştur. Rasathane-i Amire Cumhuriyet döneminde önemli değişiklikler geçirerek bugünkü halini almıştır. Başlangıçta eski adını korurken yazı devriminden sonra "Maarif Vekaleti, Hey'et ve Fiziki Arzi İstanbul Rasathanesi", 1936 yılında ilk kez Kandilli Rasathanesi ve kırklı yıllarda "Kandilli Astronomi ve Jeofizik Rasathanesi" adını almıştır.⁶⁶ Aydınlanma süreci ile başlayan doğal olayları bilimsel verilerle anlama ve teknik çözümler üretme çabası, Avrupa'yla birlikte Osmanlıda da etkisini göstermiştir ve bugün hâlâ Türkiye'nin en önemli deprem araştırma kurumlarından biri olan Kandilli Rasathanesinin temellerinin atılmasına vesile olmuştur.

Özetle, Lizbon depremi felsefe ve özellikle doğa bilimleri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Depremlerin dinsel izahına alternatif bir açıklama biçimi ortaya çıkmıştır ve bu da depremlerin önlenibilme fikrini beraberinde getirmiştir. Afetlerin doğa işi olarak algılanmasına, doğal afetlere karşı hazırlıklı olma, bilimsel ve teknik bilgilerin sağlanması, yıkımın etkilerinin minimize edilmesi gibi çözüm önerileri eşlik etmiştir. Ancak sadece fiziksel nedenleri üzerine odaklanan bu yaklaşım biçimi

---

⁶⁶ <http://www.koeri.boun.edu.tr/new/tr/tarihce>

depremlerin sebep olduğu yıkımları açıklama ve çözüm bulma konusunda yetersiz kalmaktadır. Depremleri önlemeye yönelik bu teknolojik gelişimler afetin yaratacağı olumsuz etkinin ancak bir kısmını önleyebilmektedir. Çünkü depremlerin yarattığı etkinin fiziksel gerçekliğinin yanı sıra toplumsal gerçekliği de önem arz etmektedir. Depremlerin neden olduğu toplumsal kırılmalar üzerine tartışılmadan sadece mekanik bir söylem çerçevesinde sorunu değerlendirmek oluşan afetin etkilerini gidermede yetersiz kalmaktadır. Deprem öncesinde ve sonrasında insanların doğayla ve birbiriyle kurduğu kültürel ilişki sürecin seyrini belirlemektedir. Bu sebeplerden ötürü, sosyal bilimlerde afet kuramı alanında görülen bu boşluğun doldurulması için yeni bir inşa sürecine gidilmiştir. Bu çerçevede sosyal bilimlerde alanındaki gelişmelerin tarihsel seyrine ve yapılan tartışmalara değinmek bu sürecin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

3.2 Sosyal Bilimler Alanında Depremın Açıklanması

Kanadalı Samuel Prince'ın 1917 yılında meydana gelen Halifax patlaması üzerine yazdığı doktora tezi, afetleri sosyal bilimlere alanına taşıyan bilinen ilk çalışmadır. Ancak yine de sosyal bilimlerin afet araştırmalarının başlangıç tarihi, üniversitelerde ve enstitülerde afet ve risk araştırma programlarının oluşturulduğu dönem olan 1940 ve 1950'li yıllar olarak kabul edilmektedir. Sosyal bilimciler bu programlarda depremlerin insani ve toplumsal boyutunu sistematik bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Deprem araştırmalarının sosyal bilimlerde ciddi bir şekilde tartışılması 1964 Alaska depremi sonrasında başlamıştır.⁶⁷ Bu zamana kadar jeofizik alanında ciddi gelişmeler kaydedilmiş ancak toplumsal ayağı eksik kalmıştır. Deprem, sosyal bilimlerin dikkatini ancak Alaska depremi ile üzerine çekmeyi başarmıştır. Bu depremden sonra sosyal bilimciler deprem olgusu üzerinde ciddiyetle tartışmaya başlamış ve sosyal bilimlerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

---

⁶⁷ William A. ANDERSON, The Great Alaska Earthquake and the Dawn of U.S. Social Science Research, 3

Bu alanın ilk çalışmalarında öncü rol oynayan coğrafyacı Gilbert White ve sosyolog Charles Fritz gibi sosyal bilimciler önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1963 yılında Ohio Eyalet üniversitesinde sosyologlar Russel Dynes, Gene Haas ve Henry Quarantelli tarafından depremleri sosyal bilimcilerin ajandasına taşıyan Afet Araştırma Merkezi (Disaster Research Center) kurulmuştur. Bu merkezin kuruluşu Alaska depreminin birkaç ay öncesine denk gelmektedir. Bu da sosyal bilimler alanında Alaska depremiyle başlayan ve gelişerek devam eden araştırmaların yapılmasına olanak vermiştir. Alaska depremi, yer bilimcileri, deprem uzmanları, mühendisler, sosyal bilimcilerin sayısız çalışmasıyla tarihte o zamana kadar en çok kayıt tutulan deprem olarak Amerikan tarihine geçmiştir. Aynı zamanda deprem olgusuna dair kavramların uygulanmasına ve sosyal bilimlerin kurumsal bir altyapı oluşturmaya fırsat vermiştir. Bu depremden önce sosyal bilimler alanında sosyologlar sadece acil durum sürecinde insanların afetlere karşı tepkilerine odaklanırken, coğrafyacılar tehlike azaltma odaklı risk araştırmaları perspektifine odaklanmaktaydı. Ancak bu durum depremin yarattığı tahribatı her yönüyle anlama olanağı sunmamaktaydı. Bu temel ayırım zamanla antropoloji, kent planlama, ekonomi gibi sosyal bilimlerin farklı dallarının işbirliği ve fikir alışverişiyle zamanla aşınmıştır⁶⁸

Sosyal bilimler çalışmaları afet anına odaklı insan tepkisinden afet öncesi ve sonrası insan davranışlarını analiz eden geniş bir alana yayılmıştır. Müdahale anının yanı sıra yeniden inşa ve iyileşme süreçlerinde de incelemeler yapılmış ve depremin etkileri her boyutuyla ele alınmıştır. Ayrıca farklı ülkelerdeki depremler incelenmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda benzer bir afet biçiminin farklı ülkelerde farklı etkileri açığa çıkardığı görülmüştür. Bu durum afetlerin, toplumların içinde yaşadığı sosyal, ekonomik, politik ve çevresel koşullar ile bağlantılı olduğu düşüncesini açığa çıkarmıştır.

Doğal afetlerin yıkım gücünün, afet bölgelerindeki sosyal ve ekonomik koşullardan kaynaklandığı görüşü 1976 O'Keefe, Westgate ve Wisner tarafından

---

⁶⁸ A.g.m.,3

yayınlanan bir çalışma ile gündeme gelmiştir. Doğal afetlerin meydana gelmesinde sosyo-ekonomik koşulların belirleyici olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir ve kırılganlık” (vulnerability) kavramını geliştirmişlerdir. Onlara göre, afetlerden etkilenme düzeyinin toplumlar arası farklılık göstermesi toplumların “kırılganlığıyla” yani zarar görebilirliğiyle ilişkidir. Ölümlerin ve hasarların birçoğunu hazırlıksız olma, zayıf ve eksik planlama veya afeti öngörebilecek kaynakların yetersizliği ile ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla bazı toplumlar veya gruplar sosyo-ekonomik koşulları yüzünden daha fazla risk altındadır.⁶⁹ Bu anlayışla birlikte afet kırılganlığı (vulnerability) kavramı afet çalışmalarında önemli bir kriter olmuştur. Doğal afetlerin yarattığı etki üzerinde ekonomik ve sosyal koşulların rolü kabul edilmiş ve bu da birçok sosyal bilimciyi risk ve kırılganlık yönünde çalışmaya itmiştir.

Risk ve kırılganlık kavramları üzerine çalışmalar yürüten sosyal bilimciler afet (disaster) ve risk (hazard) kavramlarını birbirinden ayırma ihtiyacı duymuştur. Örneğin, Drabek afeti, toplumun yoğun can ve mal kayıplarına uğradığı, toplumsal olanakların çok ciddi bir şekilde engellendiği bir olay olarak tanımlarken riski ise topluma ve çevreye zarar verme potansiyeli içeren durum olarak tanımlamaktadır. Sosyologlar için afet kavramı, Jeanne Kasırgası gibi spesifik bir olaya işaret ederken risk kavramı kasırgalar, tornadolar, depremler gibi tehdit içeren durumlara işaret etmektedir.⁷⁰ Dolayısıyla riskler her zaman afetlere dönüşmezler. Doğa olaylarının afet olarak anılması için ciddi can ve mal kayıplarına yol açması, toplumların sosyal ve ekonomik yaşamını sekteye uğratması gerekmektedir. Örneğin, Uzmanlar, 30 yıl içinde 7 ile 7.9 şiddetinde bir depremin İstanbul, İzmir ve Ankara’yı kapsayacak şekilde Türkiye’yi vuracağı tahmininde bulunmuşlardır. Benzer değerlendirme Tokyo içinde yapılmıştır. Ancak Türkiye’deki kentlerinin deprem öncesi koşulları (çarpık kentleşme, depreme dayanıklı yapı standardını denetleyici mevzuat eksiklikleri, toplumun deprem bilgisi vb. koşullar) ile Tokyo kenti arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Bu durum da Türkiye’deki insanların depreme karşı

---

⁶⁹ Adenrele AWOTONA, *Rebuilding Sustainable Communities with Vulnerable Populations After the Cameras Have Gone*, Introduction, XX

⁷⁰ Thomas E. DRABEK, *Sociology, Disaster and Emergency Management: History, Contributions, and Future Agenda*,

kırılganlığını arttırmaktadır⁷¹. Benzer bir doğal risk karşısında yetersiz toplumsal ve ekonomik koşullar toplumların kırılganlığını artırırken baş etme kapasitesini düşürmektedir. Bir yerde risk önlenabilir bir olgu iken başka bir yerde afete dönüşebilmektedir.

“Kırılganlığın” kapitalizmle bağlantısını kuran sosyal bilimciler, kapitalizmle ilişkili sosyal güçlerin de afet etkilerine karşı kırılganlık üretmekte olduğunu söylemektedirler. Onlara göre, ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi destekleyen kurumlar da afet kırılganlığının artışında önemli rol oynamaktadır.⁷² Hızlı ve plansız kentleşme, nüfus artışları, çevrenin tahrip edilmesi ve yoksulluk gibi faktörler de kırılganlıkların artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ekonomik kaygılarla kıyılarına ve kentlere göçün artmış olması da beraberinde afetlere karşı kırılganlığı arttırmaktadır. Örneğin, Latin Amerika’da son otuz yıl içerisinde hızlı ve kontrolsüz kentleşme yaşanmıştır. Nüfusun büyük bir kısmı temel altyapı sistemleri zayıf olan bu şehirlerde yaşamaktadır. Bölgedeki şehirler yoğun yoksul nüfusu barındırmaktadır. Yoksulluk, doğası itibariyle insanları büyük risk altına sokmaktadır.⁷³ Risk ve kırılganlık bu yönüyle iç içe geçmiş iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlar bu noktada afet süreçlerinin aynı anda hem öznesi hem de nesnesi konumuna gelmektedir. Doğayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışan insanlar bilerek ya da bilmeyerek birer risk üreten özne olmaktadır. Örneğin küresel ısınmayla birlikte iklim dengesinin bozulması, sel veya kuraklık gibi durumlar birer risk oluşturmaktadır. Fakat bu duruma yol açan kapitalist toplumun ve onun aşırı tüketimine dayanan değer sisteminin yarattığı yaşam biçimidir. Riski her gün yeniden üreten bu sistem insanların zarar görebilirliğini (kırılganlıklarını) de arttırmaktadır. Ancak kapitalist sistemin eşitsiz gelişim ilkesi nedeniyle afet kırılganlığında ülkelerarası, bölgeler arası hatta sosyo-ekonomik gruplar arasında farklılıklar baş göstermektedir. Toplumsal ve çevresel sorunlarla baş etme eşit

---

⁷¹ Jeff DAYTON-JOHNSON, Natural Disaster and Vulnerability, OECD Development Centre, Policy Brief No. 29, 10

⁷² J. M. NIGG – K. MILLER, Event And Consequence Vulnerability: Effects on the Disaster Recovery Process, 3

⁷³ İlker İNMEZ, Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgu Olarak Afetler ve Kırılganlık Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 187

koşullarda gerçekleşmemektedir ve bu durum doğal risklerin afete dönüşme olasılığını savunmasız gruplar için arttırmaktadır.

Albala-Bertrand, 26 farklı ülkedeki 28 olayı incelediği çalışmasında, afetlerin öncelikle bir kalkınma sorunu olduğunu söylemektedir. Kalkınma sorunu, kalkınmışlık seviyesi kadar kalkınma süreçlerini de işaret etmektedir. Sanayileşmiş zengin ülkelerin, afetler karşısında uğradığı kayıpların görece kontrol edilebilir ölçüde olması, kalkınmışlık seviyesine yani, kişi başına gelir, gelir dağılımı, kurumsallaşma, eğitim, sağlık, toplumsal dışlanmama gibi faktörlerin derecelerine bağlıdır. Kalkınma süreçleri ise, ekonomik ve sosyal politikaların yaratabileceği (yani, toprak mahrumiyeti, kültürel hakların kaybı gibi) toplumsal grupların artan kırılganlığına işaret etmektedir ⁷⁴

Toplumların sosyo-ekonomik koşullarının yanı sıra kırılganlığın artmasında kültür de belirleyici bir rol oynamaktadır. Kültürel değerlerin afet algısını belirlemedeki rolü toplumların afetlere karşı hazırlıklı olma düzeyini de belirlemektedir. Risklerin önlenemez doğal bir afet olarak algılanması veya ilahi gücün takdiri olarak algılanması beraberinde “kırılganlığı” (vulnerability) da getirmektedir.

Kültürel farklılıklar afetlere karşı verilen tepkilerde farklılıklar yaratabilmektedir. Örneğin, Amerika, İngiltere veya Avustralya da depremlere verilen tepkilerde kültürel benzerlikler gözlemlenirken Japonya, İtalya veya Sovyetler Birliği’nde verilen tepkiler arasında bir farklılık kaydedilmiştir. Buradaki temel farklılık kültürün rolü ile açıklanabilmektedir. Toplumlar karşılaştıkları riskler karşısında birbirinden oldukça farklı kolektif tutumlar geliştirmektedir. Kültürel değerler, risk algılanmasını etkilemekte farklı kültürel değerler risk algılanmasının da farklılaşmasına yol açmaktadır. Tehlike ve tahribatın nasıl görüldüğü, neye dayanılacağı, afet planlaması ve kriz yönetimi konusunda neler yapılabileceğine

---

⁷⁴ A.g.m., 188

ilişkin görüşler büyük ölçüde sosyal sistemin kültürel çevresine kök salmaktadır. Bu gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında olduğu gibi gelişmiş ülkeler arasında da farklılıklara yol açmaktadır.⁷⁵ Deprem algısındaki bu kültürel farklılık beraberinde depremin etkilerini azaltabilecek önlemlerin alınması noktasında da farklılıklar yaratmaktadır. Depreme hazırlıklı olma ve deprem anında krizi yönetebilme ve sonrasında iyileştirme çalışmaları bu kültürel çevreyle şekillenmektedir. Her ne kadar uluslararası işbirliği ile deprem yönetimi konusunda ortak yöntemler geliştirilse de bunun uygulayıcısı toplumlar arasında ekonomik farklılıkların yanı sıra kültürel farklılıklar da yaşanmaktadır. Bilime güven duyan topluluklar ile bilimin doğal afetler karşısında kifayetsiz kaldığı kanısında olan topluluklar arasında bu farklılık oldukça net bir şekilde görülmektedir.

Depremlerin algılanma biçimindeki değişim yüzyıllara dayanan bir gelişim seyri izlemiştir. Doğa bilimlerinin gelişimiyle hız kazanan teknolojik ilerlemeyle birlikte depremlerin nedenleri insanlık için bilinmezlik zırhından sıyrılmıştır. Birbirini takip eden bilimsel gelişmelerle bugünkü deprem biliminin temelleri atılmış ve bugün artık depremin fiziksel oluşumuna dair neredeyse tüm detaylara ulaşılmış ve ortak bir kanı oluşturulmuştur. Jeoloji ve mühendislik alanındaki gelişmelere paralel olarak sosyal bilimler alanında da gelişmeler yaşanmıştır. Depremin toplumsal bir olgu olduğu görüşünün genel kabul görmesi ile birlikte sosyal bilimciler, depremlerin toplum üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmış ve deprem çalışmalarını daha da anlamlı hale getirecek kavramlar geliştirilmiştir. Toplumların sosyo-ekonomik durumunun, kültürel ve siyasal yapısının depremlerle etkileşimi sosyal bilimler açısından merak konusu olmuştur. Bu yönde yapılan çalışmalarla önemli veriler elde edilmiş ve depremlerin toplum üzerindeki etkisine ve benzer şekilde toplumların depremler üzerindeki etkisine dair önemli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler afetlerin ve dolayısıyla depremlerin toplumsal etkisini ve toplumların deprem algısını anlamımızı kolaylaştıracak bir alt yapı sunmaktadır.

---

⁷⁵ Bkz. (70), DRABEK, 3

4. TÜRKİYE’DE DEPREME YÖNELİK TOPLUMSAL ALGILAR: İSLAMİ KESİM ÖRNEĞİ

Bugünkü Türkiye topraklarında yaşanan depremlerin neden olduğu toplu ölümler karşısında Müslüman çevrelerin geliştirdiği söylemlere giriş yapmadan önce genel anlamıyla din üzerinden geliştirilen anlama ve anlamlandırma çabasını ortaya koymak yerinde olacaktır. Ölüm, gerek insanların bireysel yaşamlarında gerekse toplumsal düzende beşeri yaşamı alt üsteden bir reel durumdur. Aynı zamanda “ölüm” kavramı bir bilinmezlik olarak bireylerin ve toplumların yaşamında hep var olmuştur. İster hastalık, ister bir doğal afet isterse de savaş sonrası meydana gelsin, önlenemezliğiyle gündelik yaşamı kökten sarsmıştır. Dolayısıyla toplumlar bu gerçekliği anlama ve anlamlandırma çabası içine girmiştir. Dinler ise bu çabada kilit bir rol oynamıştır.

Berger’in de belirttiği gibi daha önceleri olduğu gibi kabul edilen gerçekliğe güçlü bir şekilde tehdit oluşturan ve tüm toplumları ve sosyal grupları etki altına alan olaylar hep var olmuştur. Doğal afet, savaş veya toplumsal kargaşanın sonucunda meydana gelebilen böylesi zamanlarda dini meşrulaştırmalar hemen hemen değişmez bir biçimde ön plana gelmiştir.⁷⁶ Özellikle toplumları derinden sarsan toplu ölümlerin açıklanması söz konusu olduğunda dinler başrolde olmuştur.

Berger’e göre din, insan etkinliğiyle kurulan, her şeyi kucaklayan kutsal bir düzen, yani her an var olan kaos karşısında kendi kendini korumasını bilen kutsal bir kozmos kurumudur. Her insan topluluğu, ölüm karşısında çaresiz insanları bağrında barındıran bir topluluktur. İşte dinin gücü de ölüm karşısında dimdik durmak veya daha doğrusu, ona doğru çekinmeden yürümek için insanlara sağladığı güvenilirliğine bağlıdır.⁷⁷ Din, yaşama içkin olan bu gerçeklik (ölüm) karşısında bireylerin ve toplumların mevcut yaşamlarının devamlılığını sağlayacak güvenilir bir dayanak

---

⁷⁶ Peter L. BERGER, Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları, Çev. Ali Coşkun, 111

⁷⁷ A.g.k.,121

oluşturan bir kurum olmuştur. Yaşanan veya yaşanabilecek herhangi bir durum karşısında kendine özgü meşrulaştırıcı unsurları hep var olmuştur.

Burada teodise⁷⁸ kavramına değinmek yerinde olacaktır. Çünkü bu kavram ölüm veya ölümler karşısında insanlara dayanma gücü vermektedir ve mevcut durumu meşrulaştırarak baş etme olanağı sunmaktadır. En önemlisi, teodise yaşanan sıkıntılara ve acılara bir anlam sunmaktadır. Çünkü yaşanan her türlü felakete, “kudretli tanrının” yeryüzünde yaşanan bu kötülöklere nasıl ve neden izin verdiği sorusu eşlik etmektedir. Bu sorulara güvenilir bir dayanak oluşturan teodise kavramı bir yandan insanlara metanet sağlarken diğeryandan dinlere varlıklarını meşrulaştırıcı olanak sağlamaktadır.

Berger’in ifadesiyle, teodisenin ilk aşamada sağladığı şey mutluluk değil manadır. Şiddetli acı çekme durumlarında manaya olan ihtiyacın mutluluğa olan ihtiyaç kadar hatta ondan daha güçlü olması mümkündür. Örneğin; işkence veren bir hastalıktan, baskıdan veya yıkıcı bir olaydan (deprem, savaş vb.) acı duyan bir kişi bu talihsizliklerin niçin kendisine geldiğini de bilmek ister. Eğer bir teodise, bu manaya ilişkin soruya cevap verebiliyorsa, çekilen acının nihai sonucunun bu dünyada veya öbür dünyada mutluluk olduğuna dair bir vaadi içermese bile acı çeken kişiye çok önemli bir amacı sunuyor demektir.⁷⁹ Baş edilmesi zor durumlara eşlik eden “Neden ben?” veya “Neden biz ?” gibi sorulara içinde bulunulan toplumsal yapıya uygun bir teodiseyle cevap vermek ve yaşanan olaya bir mana yüklemek her zaman mümkün olabilmektedir. Zamanı geldiğinde çekilen acıların bir mükâfatının olacağı inancı baş etmeyi kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Teodise, mevcut ıstırapların ve kötülöklereğin öbür dünya hayatında tersine çevrileceğini öne sürmektedir. En sonunda acı çeken rahatlatılacak, iyi insanlar ödüllendirilecek ve kötüler de cezalandırılacaktır. Başka bir deyişle, ahiret hayatı

---

⁷⁸ Teodise, Yunanca theos (tanrı) ve dike (adalet) kelimelerinden türetilen bir terimdir. “Tanrının adaleti” veya “ilahi adalet” anlamına gelen bu kelime kötülük olgusu karşısında Tanrının haklılığını ve adaletini savunmak demektir. Theodise kelimesinin keşfi Gottfried Leibniz’e atfedilir. Leibniz bu terimi her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten mükemmel tanrının kötülöklereğin meydana gelmesine nasıl izin verdiğini açıkladığı Theodicee adlı kitabında kullanmıştır. (<http://tr.urbandictionary.com/define.php?term=theodicy>)

⁷⁹ A.g.k.,129-130

düzenliliğin mekânı demektir⁸⁰. Teodisenin vadettiği ödüllendirme veya uygun gördüğü cezalandırma süreci bu dünyayla sınırlı değildir, olamamaktadır. Bu dünyada sağlanamayan düzen (daha adil bir yaşam veya kaotik olmayan bir yaşam) öbür dünya yaşamında sağlanmış olacak. Dolayısıyla teodise yalnızca bu dünyadaki yaşama değil ahiret yaşamına da anlamlar yükleyerek nihai düzeni ve mutluluğu vadetmektedir.

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da teodisenin sunduğu kâinatın birey için büyük bir güven kaynağı olmasıdır. Böyle bir kâinat, anomiye karşı oldukça etkin barikatlar oluşturan bir kâinattır. Bu, bireye korku veren hiçbir şey olmayacak veya ona sonsuz bir mutluluk teminatı verilecek anlamına gelmez. Ancak o korku veren şeyler de dahil, meydana gelen her şeyin, eşyanın yüce manasına bağlanmak suretiyle birey için bir anlam ifade eder hale gelmesi demektir⁸¹. Bu her iki yaşamı (dünya ve ahiret) kapsayan anlam dünyası içinde acı ve korku daha çok dayanılabilir hale geldiği gibi daha az boğucu hale de gelmektedir. Ayrıca doğaya veya insan yaşamına dair dinin getirdiği mistik izah biçimi insanlara bir rahatlama alanı sunmaktadır. Kötülüklerin er ya da geç cezalandırılacağı veya iyiliklerin mükâfatlandırılacağı düşüncesi bir umut vadetmektedir. Bu umut ise acı dolu herhangi bir olayın ardından yeniden tazelenerek toplumların anlamlandırma dünyasında var olmaya devam etmektedir.

Geçmişten günümüze doğal afetlerin değerlendiriliş biçimi de toplumların sosyal, kültürel, siyasi ve dini inanışları bakımından farklılık gösterse de kötülüklerin cezalandırılması, iyiliklerin ödüllendirilmesi (ceza-ödül) temeline dayanmaktadır. Ancak her dini inanış kendi toplumunun sosyo-kültürel yapısını dikkate alarak talepleri ve beklentileri karşılayacak şekilde zamana ve mekâna bağlı olarak referanslarını güncellemek durumundadır.

İslam dünyasının depreme yönelik algısını anlamamızı bir ölçüde mümkün kılacak tartışmaların önemli ve asıl bölümü İslami referansların güncelleştirilmesiyle ilgilidir. Başka bir deyişle tarih içerisinde İslam'ın kutsal kitabı ve hadislerden

---

⁸⁰ A.g.k.,147-148

⁸¹ A.g.k.,209

hareketle bugünün dünyasını anlama ve anlamlandırma yaklaşımıdır. Diğer bölümü ise doğa-kültür ilişkisiyle ilgilidir. Kültür burada kilit önemde bir kavram olarak yer almaktadır. Çünkü kültür zamansallık ve mekansallıkla doğrudan ilişkili bir olgudur. Başka bir deyişle her zamanın ve mekânın kendine özgü kültüründen veya kültürlerinden söz etmek mümkündür. Afetlerin değerlendirilme biçimleri de meydana geldikleri dönemin sosyokültürel ve siyasi dinamiklerine göre değişiklik göstermektedir. Hatta aynı toplumda yaşayan ancak farklı kültürlere sahip bireylerin deprem algısı farklılık gösterebilmektedir. Burada din, etnisite, siyaset ve hatta sosyo-ekonomik yapı belirleyici olabilmektedir. Bu yüzden diğer doğa olayları gibi deprem de farklı algılara, düşünce ve yaklaşımlara konu olabilmektedir.

Türkiye’de deprem olgusunun yorumlama biçimleri meydana geldiği, siyasi ve sosyal ortama göre farklılık gösterebilmektedir ancak yine de merkezde dini referanslar yer almaktadır. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde meydana gelen büyük depremler farklı yüzyıllarda meydana gelmiş olmalarına rağmen ortak referansları dini argümanlar olmuştur.

İstanbul, Bizans sonrası ilk büyük depremi 1509 yılında II. Bayezid döneminde yaşanmıştır. Binlerce insanın hayatını kaybettiği ve bir o kadar konutun ciddi hasar gördüğü bu depreme, yaratmış olduğu bu etkiden ötürü ‘küçük kıyamet’ benzetmesi yapılmıştır. Depremden sonra II. Bayezid’in, divanı topladığı ve devlet adamlarını azarladığı aktarılmaktadır. Çünkü padişah depremi, ilahi gazap olarak yorumlamaktadır. Ona göre depremin nedeni, devlet adamlarının kendi aralarındaki çıkar çatışmaları ve halka yaptıkları zulümdür. Devlet adamlarından memnun olmayan halkın bedduaları ilahi gazaba dönüşmüştür.⁸² Yöneticilerin toplumlar üzerindeki baskısının yoğun olduğu ve halkın yönetimden memnun olmadığı bilindiği böylesi dönemlerde, deprem ilahi bir gazap olarak algılanabilmektedir.

---

⁸² Bkz. (46), ARSLANTAŞ, 163

Halk arasında “1310 zelzelesi” olarak anılan on dokuzuncu yüzyılın son büyük depremi İstanbul'da 10 Temmuz 1894 Salı günü yaşanmıştır. Deprem gerçekleştiği dönemlerde üç ayrı takvim kullanılmaktaydı. Deprem Hicri tarihle 6 Muharrem 1312'de, Mali takvimle 28 Haziran 1310'da ve Miladi takvimle de 10 Temmuz 1894'te meydana gelmiştir. Bu yüzden “1310 zelzelesi” olarak anılmaktadır. Bu deprem siyasi hesaplaşmaların bir aracı olarak kullanılmıştır. II. Abdülhamit'i tahtan indirmek isteyen muhalifler de depremin Tanrı tarafından gönderilen bir işaret olarak okumuşlardır. Deprem, II. Abdülhamit'in tahta çıkış yıldönümüne yakın bir zamanda meydana geldiğinden gazetelerde depreme dair neredeyse hiçbir yazı yayınlanmamıştır; çünkü bu deprem, II. Abdülhamit'in uğursuzluğu veya ona yönelik bir "ilahi ceza" olduğu şeklinde yorumlanabilirdi. II. Abdülhamit'in yönettiği ülkeden böylesine yıkım haberleri vermek onu küçük düşürebilirdi. Sonuç olarak gazeteler, ilk günün karmaşasından yararlanarak verdikleri haberler dışında haber yayınlamamışlardır. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurucusu ve ilk üyesi İbrahim Temo'nun deprem sonrası yazmış olduğu şu beyit depremin nedenine dair algıyı açıklar niteliktedir:

Zelzele hiddet edip sarstı payitahtını
 (deprem, hiddetlenip başkentini sarstı)
 Şeyh Ebülhüda 'ya sormakta ne mana bahtını
 (Şeyh Ebülhüda'ya bahtını sormanın anlamı yok)
 Zülmü istibdada tevbe etmedikçe ey denî
 (zülm ve baskıya tövbe etmedikçe ey alçak)
 Kurtuluş yok, desti kudrette yıkar hak tahtını
 (kurtuluş yok, hak tahtını kudreti eliyle yıkar).⁸³

Erken Cumhuriyet döneminde yaşanan en ciddi deprem felaketinden biri 1939 yılında meydana gelen ve 32.962 kişi yaşamını yitirdiği Erzincan depremidir. Aynı yıl içinde İzmir Dikili'de de bir deprem meydana gelmiş ve 41 kişi yaşamını yitirmiştir. Her iki deprem benzer şekilde dini motiflerle değerlendirilmiştir. İslami çevrede önemli bir yere sahip İslam düşünürü olarak anılan ve Nur Cemaatinin

⁸³ Cogito Deprem Özel Sayısı, 37-38

kurucusu olan Said-i Nursi, 1925 yılında yazmaya başladığı ve 24 yılda tamamladığı Risale-i Nur adlı eserinde, bu iki depremi de ele almıştır. Farklı kültürel dokuya sahip iki şehir halkının farklı gerekçelerle Allah tarafından uyarıldığını dile getirmiştir. Nursi'nin, "Deprem bu memleketin Müslümanlarını hedef alması nasıl anlaşılmalı ve neden bu hadise daha çok Erzincan ve İzmir taraflarında görülüyor?" sorusuna cevabı şöyle olmuştur:

Bu hadisenin hem şiddetli, kışta hem karanlık gecede, hem dehşetli soğukta gelmesi, hem ramazana gereken hürmeti göstermeyen bu memlekete mahsus olması ve tahribatından uyanmadıkları için gafilleri hafifçe uyandırmak maksadıyla devam etmesi gibi pek çok emare ve işaretle, deprem müminleri hedef alıp onları namaza ve duaya uyandırmak için sarsıyor ve yeryüzünün kendisi de titriyor. Biçare Erzincan gibi yerleri daha çok sarsmasının iki sebebi var:

Birincisi: Halkın hataları az olduğu için oranın temizlenmesine acele edildi.

İkincisi: O gibi yerlerde imanı ve İslamiyet'i koruyan kuvvetli ve hakikatli insanların biraz veya tam mağlup olmasını fırsat bilen dinsizler, tesirli bir faaliyet merkezi kurdukları için ilk önce oraları tokatlanmış olması ihtimali var.⁸⁴

Müslüman çevrelerin depreme ilişkin görüşleri genel olarak bu bağlamda karşımıza çıkmaktadır. Burada bütünüyle dini referanslara dayalı bir anlama ve açıklama hali söz konusudur. Zira bu yaklaşımda bütün doğal olayların önceden "planlanmış" olduğuna dair bir ön kabul vardır. Dolayısıyla dini referanslara dönmek onları anlamak kilit önem kazanmaktadır. Küçükcan ve Köse'nin vurguladıkları gibi dini inançlar, inanan insanlara bir bakış açısı ve yaklaşım biçimi kazandırmaktadır. Dolayısıyla, insanlar olayları açıklarken bu bakış açısını ve yaklaşım biçimini yansıtan dini kavramlara başvurumaktadırlar. Bu şekilde düşünen insanlar için olayların meydana gelişi, kaynağı ve gerisindeki güce ilişkin açıklamayı anlamlı kılan şey dini içerikli kavramlardır. Bu anlamda dini sembol ve inanç sistemleri önemli birer 'anlam kaynağı'dır. Bir başka ifade ile din insanın kutsal ile bağ

---

⁸⁴ A. KAYIHAN- İ. ATILGAN, Risale-i Nur Külliyyatınsan Sözler, 220

kurmasını sağlayan bir anlam arayış alanıdır. İşte böyle durumlarda din, karşılaşılan olayları ve yaşanan deneyimleri yorumlama olanağı sağlayan bir sistemler bütünü olarak devreye girebilir.⁸⁵

Özetle, insanların dünyada tanrısal isteklere uygun olarak yaşayıp yaşayamadıklarına bağlı olarak “her şey Tanrı’dan gelmektedir”. Gerçi Küçükcan & Köse’ye göre burada dikkat edilmesi gereken nokta iyi ve kötü olayların / sonuçların tüm sorumlukların Tanrı’ya mal edilmesi değil, Tanrı’nın bir ‘aracı’ (agent) ve ‘harekete geçirici’ (actor) olarak işlev görmesidir. Yani aslında Tanrı olayların akışına müdahale edip değiştirmekten ziyade sadece aracı olmuştur. Aslında sorumluluk insana aittir. Ancak bu, dindarların olayları açıklarken seküler / dünyevi kavramları dışlaması anlamına gelmektedir. Yani buradaki dini ve seküler şeklinde ifade edilen açıklama biçimleri bir paradoks ve çatışmadan daha çok her iki açıklama ve anlamlandırma türünün de aslında insan zihninde bir arada bulunduğunu göstermektedir.⁸⁶ Fakat gerçekte bu iki yaklaşımın bir çelişki/çatışma içermediğini söylemek mümkün değildir. Bu çalışmada bunu daha açıklıkla görebileceğiz.

4.1. Müslüman Çevrelerde Depremın Açıklaması: “Allah’ın Takdiri”!

İslami yazında “deprem”in açıklanması neredeyse bütünüyle dini referanslarla yapılmaktadır. 1999 depremi vesilesiyle başlayan bu tartışmada farklı alanlarda çalışan ve tamamı kendini “Müslüman” kimliğiyle tanımlayan akademisyen, köşe yazarı, dini kurum temsilcileri ve dindarlar deprem vesilesiyle konu üzerine düşüncelerini her ortamda ifade etmişlerdir. Çoğunlukla din dışı olarak niteledikleri rejimin uygulamalarına duydukları öfkenin eşlik ettiği bu görüşlerin ortak özelliği depremin, yeryüzünde insanların gidişatına; dinden uzaklaşma eğilim ve pratiklerine karşı Allah’ın bir ikazı olduğu yönündedir. Bu görüş hemen tüm Müslüman yazarların ortak görüşü olarak dikkat çekmektedir.

---

⁸⁵ Bkz. (36), KÜÇÜKCAN-KÖSE, 70-71

⁸⁶ Bkz. (36), KÜÇÜKCAN-KÖSE, 75

2011 Van depreminde de benzer tema karşımıza çıkmaktadır. Depremin Allah'ın ikazı olduğuna dikkat çekilmektedir. Ancak burada vurgulanan ikaz gerekçeleri farklılık taşımaktadır; ahlaki bir ikazdan ziyade siyasi bir ikaz söz konusudur. 2002 yılında, Türkiye'deki İslami çevrelerden biri olan Milli Görüş geleneğinden ayrılarak gelen bir AK Parti iktidarı kuruldu. Bundan yaklaşık 9 yıl sonra meydana gelen Van depreminin İslami çevrelerce yorumlanmasında bu iktidarın varlığı etkili oldu. Artık mevcut iktidar 99 depreminde olduğu gibi hedef tahtasında değildi. Yine 99 depreminde ki gibi devlet kurumu; çeşitli bürokratik tıkanmışlıkların merkezi değil, anında olması gerektiği yerde olan, koruyan ve kollayan konumuna gelmişti. Fakat bütün bunlarla birlikte yaşanan depremin, Tanrı'nın siyasi ve toplumsal bir uyarısı olduğu gerçeği bu depremde de değişmedi. Depremin Kürt coğrafyasında meydana gelmiş olması ve 30 yılı aşkın süredir devam eden çatışmalar göz önüne alınarak ortak bir vurgu yapıldı: kardeşlik vurgusu. Deprem sonrası belli kesimler içerisinde yürütülen "askerimizi şehit edenlere Allah'ın gazabıdır bu" söylemine karşı çıkmıştır. Bunun yerine ortak bir devlet çatısı altında bir arada yaşanılması için bir fırsat, Allah'ın bir lütfu olarak yorumlandı. Zaten bu tartışmalar da o dönem yazılı ve görsel basında görünür olmadı. Sosyal medya üzerinden gerçekleşti. Etnik köken ayrımı yapmaksızın bir arada yaşanılması gerektiği konusunda, Allah deprem aracılığıyla bir uyarıda bulunmuştur. Farklı nedenlerle de olsa, Marmara depreminde olduğu gibi Van depreminde de Müslüman yazarların ortak görüşü depremin ilahi bir ikaz olduğudur.

4.1.1. Modern Bilime Karşı "Allah'ın Takdiri" Tezi

Bu görüş öncelikle "modern bilim" ile kendisi arasında bir sınır çizme ihtiyacı duymuştur. Bu çerçevede bütün dünyada ve Türkiye'de de depremin bir doğa olayı olduğu yönündeki genel kabul, radikal eleştirilere muhatap olmuştur. Modern bilimin depremi açıklamada kifayetsiz kaldığı yönündeki görüş özellikle entelektüel İslami kesimde ayrıntılı olarak savunulmuştur. Bazı yazarlar TV kanallarında, gazetelerde zelzele değerlendirilirken, bir tabiat olayı gibi ele alınmasını Allah'ın yüce iradesiyle hiç bağlantı kurulmamasını, halkının yüzde doksan dokuzu Müslüman olarak bilinen

bu ülkenin insanlarının çoğunu yaraladığını belirterek, bilimin topluma karşı bir tutum aldığı eleştirisini getirmiştir (Gürsoy,2000;236).

Burada söz konusu entelektüel çevrede bazı kişilerin görüşlerine yer vereceğiz. İslamcı camianın önde gelen akademisyen ve fikir insanı olarak kabul edilen Ali Bulaç'ın Marmara depremine dair değerlendirmesi şöyledir:

Verilen bilgilere bakılırsa 50—65 km'lik alan üzerindeki fay hattında meydana gelen kırılma topu topu 2,5 metre. Sarsıntı süresi ise 45 saniye. Zaman kavramımızda bir alev dilimi kadar kısa; ama bizim için upuzun bir süre. 45 saniye içinde binalar yerle bir oluyor. Peki, bir deprem olayı salt bu bilgilerden mi ibaret? Yani olayın jeofizik yanını izah ettiğimizde deprem olayının bütününü de izah etmiş oluyor muyuz? Bugünün bakış açısından neredeyse her şey "bilimsel bilginin yardımıyla yapılabilen açıklamalardan ibaret? Ama modern bilimsel bilginin ilgi alanına girmeyen başka faktörler de var. Eğer bütün kâinatta, kâinatın mertebeleri ve objeleri arasında birbiriyle ilişkili hassas bir düzen varsa, hatta eskilerin dediği gibi incecik bir dalın üzerine konmuş narin bir kelebeğin kanat çırpmasıyla bir büyük gezegenin kendi yörüngesinde süren hareketi arasında görünmez ve akılla kavranamaz bir ilişki varsa, deprem denen büyük felaketin gerisinde başka faktörlerin etkisini aramak gerekir. İnsan küçük bir kâinat, kâinat büyük bir insandır ve eğer insan bozulursa kâinat da bozulur. (Ali Bulaç, Zaman, 19 Ağustos 1999)

Ali Bulaç'ın Van depremine dair değerlendirmesi de yine aynı çerçevede olmuştur. Deprem gibi doğa olaylarının sadece modern bilimin ortaya koyduğu argümanlarla açıklanamayacağı vurgusunu tekrarlamıştır.

Eğer Kur'an ve risalet, insanın iç dinamiklerinden bağımsız olarak hidayetinin teminatı olsaydı, vahyi tebliğ eden Allah'ın Elçisi'ne (sas) muhatap olan herkes iman ederdi. Muhatapların bazıları Kur'an'ı bizzat Peygamber'den dinlediler, buna rağmen iman etmediler. Bilim adamları da Allah'ın ayetleri -hayatın mucizeleri- üzerinde sayısız araştırma yaparlar, yine de iman etmezler; ateizmlerine, agnostik tereddütlerine veya deist faraziyelerine devam ederler. Depremi salt bir tabiat olayı görüp bunun ilahi herhangi bir iradeyle ilişkili olmadığını düşünenlerin durumu da öyledir. Bugün geldiğimiz noktada, tabiat bilimlerini yüceltenlerin 'mühendis' olup

toplumsal ve politik hayatı da mühendislik hesaplarıyla determine edebilecekleri vehmine kapıldıklarını gördük. Sosyal bilimlerle uğraşanlar ise entelektüel yeteneklerini kaybettiler, çünkü sosyal bilimlerin "hikmet deryası"daki derinliği bir karıştan fazla değildir, onlar da tabiat bilimcileri gibi ruhu, insanı ve toplumu açıklayabileceklerini düşünüyorlar. Asıl insana ve topluma ufuk açacak olan kelimeler, felsefe ve irfanla yoğrulmuş tefekkürdür ki, "hikmet"le beraber unuttuğumuz budur. (Ali Bulaç, Zaman Gazetesi, 31.10.2011)

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Cuma hutbesini depremin yaşandığı Van'da, Ulu Camii'nde okudu. Deprem felaketinin sadece bilimsel olarak izah edilemeyeceğine değinen Görmez, şunları aktardı:

"Allah yaptığı işi en güzel yapanı sever. Biz devemizi bağladıktan sonra Allah'a tevekkül edeceğiz. Hiç kimse depremleri sadece yeryüzü katmanları arasındaki fay hatlarıyla izah etmemeli. Elbette bilimsel izahı bunlar olabilir. Ancak biz fizik ötesinde bir metafiziğin olduğuna inanan insanlarız. Biz maddenin ötesinde mananın ve hakikatin varlığına iman etmiş, yeryüzünde her şeyin bir hikmeti olduğunu kabul etmiş müminler topluluğuyuz." (Zaman Gazetesi, 28 Ekim 2011, Cuma)

Bu çerçevede depremi "doğa olayı" olarak gören görüş, o kadar "yabancı" ve "tuhaf" bir yaklaşım olarak algılanır ki bir önde gelen İslamcı yazar bunu "eskiden "tabii âfetler" denirdi ifadesiyle (Hekimoğlu İsmail, Zaman 28 Ağustos 99) adeta tarihte kalması gereken bir fikir gibi telakki etmiştir. Bir başka önde gelen İslamcı yazarın bu konudaki görüşleri ise belki de daha nettir:

Ben zelzeleyi pozitivistler, ateistler, rasyonalistler gibi görmem. Fay hatları, kırılmalar, yerin deprenmesi... bunlar elbette birer izahtır, işin ötesi vardır. İnanmayanlar bunları anlamaz. Bu kainatın, şu yeryüzünün, zeminin ve asmanın bir Yaraticısı ve Sahibi vardır. Küçük sinek bile O'nun izni, yaratması, iradesi olmadan kanadını çırpamaz. Zelzelenin bu tarafını da düşünmek gerek. Bu memleketin başında bir süreden beri iki büyük bela vardır. Biri azgın, saldırgan, amansız din düşmanlığı; ötekisi ise Müslüman kesimdeki alçak ve rezil din sömürücüleri. Müslümanlar dinî bir farz olan emr-i mârufu ve nehy-i münkeri terk etmişlerdir. İşte bence zelzele din düşmanlarına ve vazifelerini yapmayan

Müslümanlara bir ihtardır, her şeyin doğrusunu Allah bilir.
(Mehmet Şevket Eygi, Milli Gazete, 21 Ağustos 1999)

Bir başka yazar, depremin doğa olayı olduğu görüşünü bir iç mantık çerçevesinde şöyle eleştirir:

Depreme yol açan fay hattını tespit ediyoruz, ama hiçbir teknolojik imkan bu fayın hareketini engelleyemiyor. Mesela bu fay hattının iki tarafına kirişler yerleştirip bu kirişleri de birbirine vidalayarak (!) hareketine mani olabilir miyiz(!)? Buyurun akla gelen bütün çözümleri üretin, göreceğiz ki: Akla gelen bütün çözüm planlarını uygulama imkanı yoktur. Büyük bir güçle, Allah'ın Azameti ile karşı karşıyayız. Hepimiz kendimize dönelim. Allah (c.c)'ı sevelim ve saygılı olalım. Gerçekleri olduğu gibi kabul edip etmemek bizzat o gerçeği değiştirmez. Ölümü ister kabul edin ister etmeyin, ölümün bir gerçek olduğunu değiştirir mi? Güneş doğudan doğar, batıdan batar, tersini yapabilir miyiz? Güneşi bu şekilde planlayan Allah (c.c)'ın Yüce İradesini kabul edip etmemek güneşin hareketine mani mi? Bize düşen, güneşe bu hareket düzenini veren Azametli Güç sahibi Allah (c.c)'a teslim olmaktır. Bazı beyinsizler deprem ilahi mi değil mi tartışmasını yapacak kadar haddi aşırıp çılgınlaşıyorlar. Evet Deprem ilahidir ve ancak Allah (c.c)'ın izni ile vuku bulabilir. Deprem karşısında insan acizdir, İlahi Gücü bütün azameti ile görür ve yaşar. (Prof. Dr. Remzi Çetin, Milli Gazete, 21 Ağustos 1999)

Aynı gazetenin yazarlarından biri 1999 depremi sonrası, Türkiye'nin en ciddi deprem kurumunun başında bulunan bilim insanı Prof. Dr. Ahmet Mete Işıkara'nın sözlerine itibar edilmesinden ötürü hayıflanarak köşe yazısında şu cümleleri kaleme almıştır:

Evvelki gün müteyakkız olun mesajı üzerine Marmara Bölgesi geceyi dışarıda geçirdi. Oysa Işıkara sadece, "kesin bir şey yok olabilir de olmayabilir de." demişti. Tedbirli olunmasını ikaz eden Işıkara'nın bu açıklaması herkese ultimatome etkisi yaptı ve geceyi dışarda geçirdi. O zaman aklıma ne geldi biliyor musunuz?! Biz Müslüman olduğumu iddia edenler Işıkara'ya inandığımız kadar Peygambere inansak hem dünya refahına hem ahiret saadetine nail oluruz. (Resul Tosun, Milli Gazete, 21.08.1999)

Benzer biçimde, bilim insanlarının depremi açıklarken bilimsel izaha başvurmasını eleştiren bir diğer yazar sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

BRT ekranlarına gelen bir mühendise, depremin beş on saniye öncesinde, 'Gölcük'te denizin tam ortasında bir ateş topunun görüldüğü' konusu soruldu...

Adamcağız, hikmetini Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği bu olaya, bilimsel bir izah geliştirebilmek için kendini paraladı.

Yahu, "Deprem gibi bu da Allah'tandır (c. c)' demek bu kadar zor mu?

Neden her şeye bilimsel bir izah getirmeye uğraşıyorsunuz!...

Neden "insan" olduğumuzu "âciz" olduğumuzu kabullenmek istemiyorsunuz?

Neden? (Nedim Odabaş, Milli Gazete,25.08.1999)

Bilim insanlarının, depremin ne zaman olacağını tam olarak tahmin edemiyor olması Allah'ın takdiri ile açıklanmaktadır. Evrende olan her şey O'nun emri altındadır. İnsanlar onun çizdiği sınırların dışına çıktıklarında felaketler kaçınılmaz olur:

Meselâ, deprem uzmanları depremlerden sonra çok konuşurlar ama, şu ana kadar hiçbirinin herhangi bir depremi yarım dakika öncesinden bile haber verdiğine şahit olmadık. Çünkü kâinattaki bütün diğer unsurlar gibi yer de Cenab-ı Allah'ın mutlak emri altındadır. Yerin altı sürekli hareketlidir ve bundan dolayı faylar kırılmakta, fakat aynı fay hattında Erzincan, Adapazarı, Van'da olduğu gibi birinin üzerinden çok geçmeden yeni depremler meydana gelmekte, demek ki, yeni faylar oluşmaktadır. Bu oluşumda şehirleri Cenab-ı Allah'ın rızasına rağmen büyük kurma, oralarda yüksek binalar yapma, yani yerin altını sürekli oyma ve şehirleşmede dengesizlik, atmosfere salınan gazlar, denizlerin altında nükleer denemelerde bulunma gibi fitrata, Cenab-ı Allah'ın kurduğu sisteme ters faaliyetlerin rolü olmadığı inkâr edilebilir mi? (Ali Ünal⁸⁷, Zaman Gazetesi, 31.10.2011)

---

⁸⁷ Zaman Gazetesi yazarı Ali Ünal 1955, Uşak doğumlu olan Ünal, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Bir süre öğretmen ve öğretim görevlisi olarak çalıştı. İnsan Yayınları'nın kuruluşunda yer aldı. Hem kitap yazarken, hem de İngilizce'den Türkçe'ye çevirilerde bulundu.Sızıntı, Yeni Ümit ve Yağmur ile İngilizce The Fountain dergilerinde yazdı.Kitapları Nil, Işık, Kaynak ve The Light yayınevlerinden çıktı. (<http://www.gazeteoku.com/ali-unal/tumyazilari/378.html.html.html.html>)

Bir köşe yazarı ise, depremden birkaç gün sonra kaleme aldığı köşe yazısında depremi jeofiziksel kurallarla izah eden kesimleri eleştirmektedir. Deprem gibi tabii afetlerin insanların ahlaki bozulmalarına karşı ilahi bir uyarı olduğu düşüncesinin, kimi çevrelerce eleştirildiğini ve yobazlık olarak görüldüğünü, yakınlıkla dile getirmektedir.

Öyle insanlarla birlikte yaşıyoruz ki bunlar, kalkıp da başımıza gelen tabii âfetlerin biz insanlara birer ikaz olduğunu söyleyecek olursak yüzümüze ya acıyarak veya öfkelenerek bakacaklar. Bilgisiz ve budala olduğumuz için bize acıyacaklar. Diyecekler ki tabii âfetler insanların ahlâkları (veya itikatları) bozulduğu için onlar üzerine gönderilmiş belâlar değildir; tabii âfetler de diğerleri gibi tabiat olaylarıdır. Hiçbir tabiat olayının, bu arada meselâ bir depremin ahlâkla filân ilişkisi yoktur. Bir deprem insanların keşfettiği geo-fizik kanunlar uyarınca gerçekleşir. İnsanların ahlâkı depremden önce veya sonra nasıl olursa olsun sonuç değişmez. Böyle bilgiç bir edayla konuşacaklar ve işin içine ahlâk meselesini soktuğumuz için bize öfkelenecekler. Diyecekler ki sizin gibi yobazlar yüzünden memleket bu hale geldi zaten. Azarlayacaklar bizi. İşaret parmaklarını yüzümüze doğru sallayarak şunu söyleyecekler: Çabalarınızı yüksek bir ahlâka erişebilme yolunda sarf edeceğinize yüksek bir hayat standardına kavuşabilmek için bir şeyler yapsaydınız medeni milletlerin seviyesine çoktan ulaşmış olurduk. Biz bu azarı yutacağız ve onlara ahlâk kavramını veya itikat alanını ortadan kaldırdığımız zaman depremleri ve/veya depremlerin verdiği zararları önlemiş olup olmayacağımızı asla sormayacağız. (Milli Gazete, “Deprem Neyi Sarstı”, 19.08.1999)

İslami yazında bu ortak yaklaşım o kadar baskındır ki bazen ilgili bilim alanında öğrenim görmüş kişiler de bu eğilime iştirak etmişlerdir. Jeoloji Yüksek Mühendisi Nevzat Bayhan buna bir örnektir:

Bize göre insanı bu dünyaya gönderen ve ona "**arzi bir beşik yapan**", bütün nimetleri emrine veren **Yaratıcısı** hiçbir zaman onu başıboş bırakmamıştır. Değil depremin olması, ağaçtan bir yaprağın bile kopması Yaratıcının emri ve isteği doğrultusunda olmaktadır. Her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ancak O'dur (Gerger,2000:277/279).

Allah sadece yaratıcı değil aynı zamanda yarattıklarını denetleyen ve kontrol altına alan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeryüzünde var olan her şey bir yaratıcının kontrolündedir:

Kim ne derse desin Allah bizi "bize" bırakmıyor. Dünyayı bizim inisiyatifimize bıraksa en kısa zamanda yaşanmaz hale getiririz. Görmüyor musunuz, dünyanın ve ülkemizin en güzel yerlerini işgal etmekte sınır tanımayan "zenginler" ve "güçlüler" hayatı yaşanmaz hale getirmektedirler. Oysa Allah sünnetullah vasıtasıyla evrenin düzenini sağlıyor. Rüzgârı onların inisiyatifine vermiyor. (Dr. İhsan Alperen, Milli Gazete, 30 Ekim 2011 Pazar)

İslamcı yazarlar da kitaplarında bu konuya geniş yer vermişlerdir. Onlara göre, yeryüzünde meydana gelen her şey ilahi gücün bilgisi ve isteği dahilinde gerçekleşmektedir ve sadece bilimsel olgularla açıklanamazlar.

Olayları sırf fizikî durumlarla, fay hatları ile veya kimyevî reaksiyonlarla izah imkânsızdır. Çünkü her şey hikmetlidir. Onlar olayın sadece "eksik bir vaka takdim raporu"ndan ibarettir. Yani nasıl ki, bir adam silahla vurulsa, vuran adama hiç bakmadan sadece mermideki barutun ateş alması noktası gösterilse; ama tetiği çekenden hiç bahsedilmese, ne kadar yanlış olur ve ölen kişinin hukuku zayı olur; aynı şekilde zelzele böyle basit bir tabiat olayı olarak gösterilse ve İlâhî hikmetler gizlenilse pek çok hukuk zayı olur. Çünkü bu Allah'ın bir ikazıdır. Günahlara keffarettir. Ölen mü'minler şehittir. Zayı olan mallar sadaka hükmüne geçecektir.(Gürsoy,2000:237)

Dünyayı ve içindekileri yaratan bir 'mutlak güç' bulunduğu inanmayanlar veya 'mutlak güç' olduğuna inansalar bile onun 'görevi'nin ilk müdahaleden sonra bittiğini düşünenler için söylenecek fazla bir şey yok; onlar yer sarsıntısının 'kendiliğinden' olduğunu düşünebilir ve farklı görüşleri reddedebilirler. Ancak 'Tanrı' inancı olanlar açısından, deprem başka doğa olayları gibi, o 'mutlak güç' ile irtibatlıdır. Çünkü, evrendeki her şey, o "Ol" dediği için olmaktadır . (Sılay, 1999:170)

Deprem'le ilgili yerel yönetim görevi yapan ve beldeleri ciddi bir hasar gören bazı kişiler de bu çerçevede açıklamalar yapmışlardır. Bunlardan Adapazarı, Erenler Belediye Başkanı Ekrem Yüce'nin görüşleri şöyledir:

Beldemizde 16'yı 17'ye bağlayan Ağustos gecesi 3'ü 4 geçe depremde de öte "küçük bir kıyamet" koptu. Sanki "küçük bir kıyamet" kopmuşçasına, Adapazarı ve Erenler Bölgesi, yerle bir olmuştur! Bunu maddesel gözle izah etmek mümkün değildir. Tabii olay jeolojik bir olay; Olay fiziki bir olay. Jeolojik bir olay; fiziki olayı tamamen hercümerce etmiştir. Yerdeki hareket (enerji) yerin üstündeki varlıkları tamamen silip süpürmüştür!.. Bu sadece bir tarifdir. Bu olay niye olmuştur?.. Bunun cevabını biz veremiyoruz! Bunun cevabı da bellidir. Bu tamamen bir "takdir-i ilâhî dir (Gerger,2000:88).

Bilimin kifayetsizliği üzerine İslami yazında gerçekten de çok fazla yorum/analiz yapılmıştır. Fakat bu bölümü bir dergi yazarının şu değerlendirmesiyle kapatalım:

Her şeyi bilimle açıklamak isteyenler Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed'in doğumunda, vefalında ve mezarının Şam'a nakledilmesi girişiminin olduğu gün güneş tutulmasını nasıl açıklayacaklar? Bu yüzden depremleri bilimsel açıdan incelemek, bu felakete karşı hazırlıklı olmak mücadele etmek için bilimden yararlanmak zorunlu. Dahası, bu da dinin bir emri. Ama belli ki duasız da olmuyor. Duası, kalpten iyi niyeti, rıza göstermeye dayalı hayatı olmayanların teknolojileri bilimleri de olsa depremleri eksik olmuyor. (Milli Gazete, 23 Ağustos 1999)

4.1.2. "Allah'ın Takdiri" Tezinin Dinsel Referansları

Depremin, Allah'ın takdiri olduğu yönündeki tezin nasıl temellendirildiği bir başka tartışma konusu olarak İslami basında yer almıştır. Bu konuda ilgili yazında dile gelen ortak eğilim temel referans metinlerin Kur'an ve Hadisler olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili olarak yazarlar teorik alanda mümkün olduğunca bu kaynaklara dayanarak "Allah'ın Takdiri" tezini ispatlamaya çalışmışlardır. Bu çabaların ayrıntılı izahat içeren bir örneği şöyledir:

Zilzâl Sûresi'nin âyetleri kıyamet vaktindeki zelzeleyi anlatmaktadır. Zaten zelzelenin **şiddeti 12**'ye yükselince kıyamet tahakkuk edeceği ifade edilmektedir. Çünkü **dağlar yürümeye** başlayacaktır. "Güneş dürüldüğü, yıldızlar kararır döküldüğü,

dağlar yürütüldüğü zaman.." (Tekvîr/1—3) âyetlerinde belirtildiği gibi... "Yer bir sarsılışla sarsıldığı, **dağlar** bir serpilikle serpiştiği, hepsi toz duman haline geldiği zaman..." (Vâkıa Sûresi/1—6) ..."O gün insanlar çırpınıp dökülen pervanelere dönecek. Dağlar da atılmış yün gibi olacaktır." (Karia/4-5) "O muazzam **gürültü** geldiği zaman... işte o gün kişi, kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve oğullarından kaçır." (Abese/33—36) "... göz şimşek çakıp kamaşır, Ay tutulur, Güneş ve Ay bir araya getirilir. İşte o gün insan '**kaçacak yer neresidir?**' der. Hayır, hayır sığınacak bir yer yoktur. O gün ancak Rabb'inin huzuruna gidip durursun." (Kıyame/7—12) "Onlar sadece bir sayhaya (korkunç bir sese) bakıyorlar. Onlar çekişip dururken o (kıyamet) onları yakalayiverir. **Artık ne bir tavsiye yapabilirler ne de ailelerine dönebilirler.**" (Yâ-sin/49-50) (Abdullah Aymaz, Zaman, 27 Ağustos 1999)

Benzer görüş başka yazarlar tarafından da tekrarlanmıştır.

İslam bilginleri, deprem konusunu, Kur'an-ı Kerim'deki "Zilzal" suresi ile ilişkilendirmişler ve depremin kıyamet için bir hatırlatma olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda haklıdırlar. Deprem anını yaşayan insanlarda duygu tamamen bu doğrultudadır. (Özey,2000;294)

Ve "hatırlamak zamanı", yine o "kitap"a, bakıyoruz:
"yer şiddetle sarsılıp sallandığında / toprak içindeki ağırlıkları dışarı çıkardığında / insan "ne oluyor?" diyerek dehşete kapıldığı zaman/ işte o gün, arz bütün haberlerini ortaya döküp anlatır/o gün insanlar yaptıklarının karşılığını görmek için bölük bölük hakkın divanına çıkacaktır/kimi zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir / kimi de zerre ağırlığınca bir şer yapıyorsa onu görecektir" Bizi bize getiren Allah'ım; şuurumuzu lütfun ve hilminle aç... (Süleyman Çobanoğlu⁸⁸, Milli Gazete 19.08.1999)

---

⁸⁸ (1967 -): Şair. Afyon- Sultandağı'nda doğdu. Afyon Lisesini ve İzmir'de İktisat Fakültesini bitirdi. Kanal 7'de programlar hazırladı. Millî Gazete'de yazılar yazdı. Şiirleri Dergâh ve Nar dergilerinde çıktı. Kanal 7'de programlar yaptı. Şiirlerinde hece ölçüsünü de kullandı. Şiirleri: Şiirler Çağla (1995). Denemeleri: Yobazlığa Övgü (1997), Aşk ile Hain Kardeş. (http://www.yasamoykusu.com/biyografi-2437-Suleyman_Cobanoglu)

Resim 4.1. Hadis ve ayetleri referans göstererek depremin Allah'ın bir gazabı olduğuna dikkat çeken bir gazete haberi (26 Ağustos 199 Milli Gazete)

Depremin, kıyametin küçük bir provası olarak algılanması yazarların ortak görüşüdür. Bu yazarlar Kur'an'dan sureler ve hadisler göstererek söylemlerini desteklemektedirler. Onlara göre, yaşananlar aslında Kuran'da tasvir edilmiş gerçekliklerdir. Aşağıda deprem ve kıyameti ilişkilendiren birkaç örnek sunacağız:

Deprem kıyametin küçük bir provasıdır.
 Kıyamet sahnesi Kur'an-ı Kerim'de çok özlü bir biçimde verilir. Dağların kayıp gidişi sahnesi anlatılır. Bu küçük provada toprakta nasıl büyük çatlakların olduğu görülür. En iyisi bu sahneyi biz Nebe Suresinden dinleyelim:
 "Bismillahirrahmanirrahim
 Neyi soruşturuyorlar?
 Büyük Haberi, üzerinde anlaşmazlığa düştükleri.
 Hayır, hayır! Kuşkusuz bilecekler.
 Hayır, hayır! Bir kere daha! Elbette bilecekler!
 Biz, yeryüzünü bir beşik yapmadık mı?
 Ve dağları da çadır direkleri?
 Sizi de çift çift yarattık, ve uykunuzu dinlenme kıldık, ve geceyi, bir örtü yaptık, ve gündüzü, geçim sağlama zamanı kıldık, ve üstümüze, yedi sağlamı bina ettik, ve çok kızgın alevli bir kandil

var ettik, ve bulutlardan bol yağmur indirdik, onunla taneleri ve bitkileri çıkarmak için, ve ağaçları sarmaş dolaş bitkileri.

Evet, karar günü, belirlenmiş bir zamandır.

Sûr'a üfürüleceği gün, hepiniz, bölük bölük geleceksiniz, ve gökyüzü açılacak, orada kapılar olacak, ve dağlar, yürütülüp serap olacak.

Evet, Cehennem, pusudaymış gibi durur, azgınlar için, varılacak bir yer olarak!

Orada, kuşaklar boyu kalacaklar.

Orada ne bir serinlik, ne de bir içecek tadacaklar, kaynar su ve buzlu su dışında, uygun karşılık!

Evet, onlar, bir hesaba çekilmeyi umuyorlardı, ve delillerimizi yalanlamak için yalanlıyorlardı.

Oysa biz her şeyi yazıp saydık.

Öyleyse tadın! Bundan böyle. Size cezadan başka bir şey arttırmayacağız!

Evet takvâlîlar için bir başarı vardır.

Bahçeler, bağlar, ve yeni yetme, hepsi yaşıt kızlar, ve dolup taşan kadehler...

Orada, ne boş bir söz, ne de yalan duyacaklar.

Rabb'inden karşılık olarak, yeterli bağış olarak, göklerin, yerin ve ikisi arasında olanların Rabb'i, Rahman'dan... Onun önünde, konuşmaya güç yetirmeyecekler.

Ruh'un ve meleklerin saf saf olup durdukları gün, Rahman'ın izni olmadan, hiç kimse konuşmayacak. Gerçekten de O, gerçeği söyledi!

O gün gerçektir. Öyleyse dileyen, Rabb'inin yanında bir sığınak edinsin.

Evet, sizi, yakın bir cezayla uyardık, o gün kişi, iki eliyle hazırladığını görecektir ve inkârcı, 'Yazık bana! Keşke toprak olaydım!' diyecek."¹

Bundan sonra bize söz düşmez sevgili okurlarım. Kur'an gerçekleri bize anlatır.

(Ali Haydar Haksal⁸⁹, Milli Gazete, 27 Ekim 2011)

---

⁸⁹ 1951 yılında Bingöl'de doğdu. Erzurum'da Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslâm Düşüncesi Anabilim dalında yüksek lisans yaptı. "Kur'an-ı Kerim'de Güzel Kavramı" üzerine tez hazırladı. Bir grup arkadaşıyla birlikte Yedi İklim dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Ali Haydar Haksal; ilk çalışmalarını yerel gazete ve dergilerde değerlendirdi. Mavera, Yönelişler, İslâm, Kayıtlar, Yedi İklim, Hece, Yansıma, Yeni Devir, Milli Gazete gibi dergi ve gazetelerde öyküleri yayınlandı. Milli Gazetede köşe yazarlığı yapıyor. Sesim Bana Yetmiyor adlı öykü kitabı ile Türkiye Yazarlar Birliği 1987 yılı Hikâye, Yitik Yaşamın Güncesi adlı romanıyla Tuzla Belediyesi Roman Yarışmasında ikincilik ödülünü aldı. (<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4532>)

Evet, Yüce Rabbimiz, bu dehşet anını Kur'an'da şöyle haber veriyordu: “Sonra bir daha sûra üflenir. Ve onlar kabirlerinden kalkıp bakışırlar.” Zümer sûresi,68

“O gün yer yarılr ve insanlar sur’atle kabirlerinden çıkarlar. Onları böylece toplamak Bizim için çok kolaydır.” Kaf sûresi,44 “Sûra üflenir. Ve onlar kabirlerinden kalkıp Rablerinin huzuruna koşarlar...” Yâsîn Sûresi,51 “Tek bir sesledir ki, hepsi birden toplanıp huzurumuza getirilirler” Yâsîn Sûresi,53 İşte bazı şeyleri bazı olayların habercisi olarak yaratan Rabbimiz, depremi de bir bakıma kıyâmetin dehşetinin habercisi yapmıştır. 12 Ağustos sabahı kullarına yaşattığı dehşetle, “Bu kıyamet günü yaşayacağınız dehşetin çok küçük bir parçasıdır” demek istemiştir. Lakin, bu mesajı ancak, olaya iman gözüyle bakabilenler anlar. (Mutlu,1999: s.10)

Hadiste bildiriliyor:

Her sabah bir melek dünya semasından insanlığı şöyle nida edermiş: "Ey bugün doğacaklar, ölmek üzere doğunuz!.. Ey bugün yapılacak binalar, yıkılmak için yapılıyorsunuz!.." (Mehmet Şevket Eygi, Milli Gazete, 29 Ekim 2011)

Bugün yaşadığımız her ne varsa bunların aslında Kur'an ve Hadislerde yer aldığı şeklindeki ortak yargıdan hareketle söz konusu yazında bazen kendi içinde yeni tartışmalar yaratabilecek radikal değerlendirmeler de yapılmıştır. Bir örnek:

Peygamberimiz birçok hadislerinde bu günahların depreme sebep olacağını bildirmiştir. Mesela bu hadislerden ikisi şöyledir: “Fuhuş yaygınlaştığında yer sarsıntıları olur” ve “Allah bir beldeyi helak etmek istediğinde, orada zinanın açıkça işlenmesine fırsat verir.” (Mutlu,1999;23/24)

Bir başka yazar da; “Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber’in, meydana gelen bir depremden sonra: “Ey insanlar! Rabbiniz sizi uyarıyor, uyarısını dikkate alın” şeklinde bir tavsiyede bulunduğunu vurgular.⁹⁰

---

⁹⁰ Bkz. (46)ARSLANTAŞ, 150

Resim 4.2. Marmara depreminin Allah'ın bir uyarısı olduğuna dair bir gazete haberi (Milli Gazete 22 Ağustos 1999)

Bu uyarılar kimi zaman kavimlerin helak edilmesi gibi ciddi sonuçlara yol açabilmektedir. Kavimlerin deprem gibi felaketlerle cezalandırılıp helak edilmesi Kuran'da yer alan bir surede şöyle geçmektedir:

Kur'ân-ı Kerim'de tarihte pek çok kavimlerin helâk edildiğini ve bu helâklerin kasırga, tufan, kum fırtınaları, yanardağ patlamaları ve depremler gibi "tabiat olayları" deyip geçtiğimiz hadiselerle gerçekleştiğini okuruz. Meselâ şu âyet, bunların hepsini bir arada anar: "... Kimisinin üzerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Kimisini korkunç bir patlama, bir çığlık bastırırverdi. Kimisini yerin dibine geçirdik. Kimisini de suda boğduk. Ama gerçek olan şu ki, bütün bunları Allah onlara zulüm olsun diye yapmadı; bilakis onlar, kendi öz canlarına zulmediyorlardı." (Ankebût Sûresi/29: 40) (Ali Ünal, Zaman Gazetesi,31.10.2011)

Bu dönemde üretilmiş İslami yazında İslam peygamberinin bir hadiste ümmetinin helak olmasına yok açan dolayısıyla depremin de nedenleri olan aşağıdaki on beş günahıtan söz ettiği yazılıdır:

"Devlet malının yalnız belirli kimselere verilip diğerlerinin mahrum bırakılması. Emanetin ganimet sayılması. Zekat verilmesinin kaçınılmaz bir zarar olarak düşülmesi. Erkeğin her hususta hanımına itaat etmesi (mesela erkeğin durumu iyi değilse, hanımı ona, "Rüşvet al, faize gir, çal, çırp isteğimi yerine getir" demesi, onunda bunu dinlemesi). Kişinin annesine isyan etmesi. Kişinin arkadaşına iyi ve kötü her hususta itaat etmesi. Babasına sıkıntı vermesi. Mescidlerde yüksek sesle dünya kelamı

konusulması. Bir kimseye kötülüğünden korkulduğu için ikramda bulunulması. Aşağılık kimselerin milletin başına geçmesi. İçkinin çok çok içilmesi. İpek elbiselerin giyilmesi. Şarkıcı kadınların çıkması. Çalgı aletlerinin yaygınlaşması (yani hayatın eğlenceden ibaret görünmesi). Ümmetin sonunda gelenlerin önce gelenlerine lanet etmesi (Mutlu,1999;25/26)

Dolayısıyla bunlardan biri, birkaçı veya hepsi depremin nedeni olabilir. Bu görüşler depremi izleyen günlerde İslami medyada yoğunlukla yer almıştır. O dönemde TV ve gazetelerde çok sayıda “din bilgini” görünür olmaya başlamış; bu kişiler dini çerçeveden depremle ilgili sorular üzerine yorum yapmışlardır. İslami yazında önemli bir eser olan Risale-i Nur adlı kitapta depremle ilgili sıkça sorulan bu sorulardan bir kaçına şu şekilde cevap verilmiştir:

Soru: Bu semavî tokat niçin gayrimüslimlerin memleketlerine gelmiyor da bu biçare Müslümanlara iniyor?

Cevap: Büyük hataların ve cinayetlerin cezası ertelenerek büyük merkezlerde, küçücük suçları ise hemen küçük merkezlerde verilir. Aynen bunun gibi, mühim bir hikmete binaen, kâfirlerin cinayetlerinin büyük kısmı mahşerdeki büyük mahkemeye bırakılıyor. Müminlerin hatalarının cezası ise kısmen bu dünyada veriliyor.

Soru: Bazı şahısların hatası yüzünden gelen bu musibetin memlekette bir derece umumi hal almasının sebebi nedir?

Cevap: Umumi musibet, çoğunluğun hatasından ileri gelmesi yönüyle, insanların büyük kısmının o zalim şahısların icraatına fiilen veya onu lüzumlu sayarak veyahut onların tarafında yer alarak manen katıldığını gösterir. Buda umumi musibete sebebiyet vermiştir.

Soru: Madem bu deprem musibeti, hataların neticesi ve günahlara kefarettir. Masum ve hatasız insanların o musibetin içinde zarar görmesinin hikmeti nedir? Allah'ın adaleti buna nasıl müsaade eder?

Cevap: Bu mesele kader sırrıyla alâkalı olduğu için cevabını Kader Risalesi'ne havale edip burada yalnız şu kadarını söyleyelim: “Yani: “Bir belâdan, bir musibetten çekininiz ki, geldiği vakit zalimlere mahsus kalmaz, masumları da yakar.

Soru: Adil ve Rahim, Kadir ve Hakim Cenab-ı Hak, neden hususi hatalara hususi ceza vermeyip koca bir musibeti insanların başına musallat eder? Bu, O'nun rahmetinin güzelliğine ve kudretinin enginliğine nasıl uygun düşer?

Cevap: Kadir-i Zülcelal, yeryüzündeki her bir unsura pek çok vazife vermiştir ve her bir vazifede çok netice saklar. Bir unsurun bir tek vazifesinde, bir tek netice çirkin, şer ve musibet olsa da,

diğer güzel neticeler, o neticeyi de güzelleştirir. Eğer o tek çirkin neticenin ortaya çıkmaması için, insana karşı hiddete gelmiş o unsur vazifesinden men edilse; o vakit o güzel neticeler sayısınca hayır terk edilmiş ve lüzumlu bir hayrı yapmamak şer hükmüne geçtiğinden, o hayırlar miktarınca şer işlenmiş olur. Bu ise bir tek şer gelmesin diye işlenen gayet çirkin, hikmete ve hakikate zıt bir kusurdur. Kudret, hikmet ve hakikat, kusurdan uzaktır, yücedir. Madem insanın bazı hataları (toprak, hava, su gibi) unsurları ve yeryüzünü hiddete getirecek derecede büyük bir isyan ve pek çok varlığı hor görerek onların hukukuna yapılmış bir tecavüzdür. Elbette, o cinayetin fevkalade çirkinliğini göstermek için, koca bir unsura, çok geniş vazifesi içinde "Onları terbiye et!" diye emir verilmesi, hikmetin gereği ve ta kendisidir, adalettir ve mazlumlara rahmettir.

Soru: Gafiller, depremin yeraltındaki madenlerde meydana gelen değişimlerin neticesi olduğunu söyleyip yayarak, ona adeta tesadüfi, tabii ve maksatsız bir hadiseymiş gibi bakarlar. Bu hadisenin manevi sebeplerini ve neticelerini görmezler ki uyansınlar. Onların dayandığı noktanın bir hakikati var mıdır?

Cevap: Dalaleten başka hiçbir hakikati yoktur. Çünkü her sene elli milyondan fazla nakışlı, muntazam gömleği giyen ve değiştiren yeryüzündeki binlerce canlı türünden sadece biri olan, mesela sineklerden bir tekinin yüzlerce uzvundan biri olan kanadını, Cenab-ı Hak kasd, irade ve hikmet cilvesine mazhar kılar, ona lakayt kalmaz, onu başıboş bırakmaz. Bu da gösteriyor ki, sayısız şuur sahibi varlığın beşiği, anası, yuvası ve koruyucusu olan koca yeryüzünde yalnızca mühim işler ve haller değil, -küçük olsun, büyük olsun- hiçbir şey O'nun iradesi ve kasdı dışında değildir. Fakat Kadir-i Mutlak, hikmetinin gereği olarak, görünen sebepleri icraatına perde yapar. Depremi dilediği vakit bazen bir maden yatağının harekete geçmesini emrederek onu ateşler. Yani deprem, madenlerdeki değişimler neticesinde de olsa, yine Cenab-ı Hakk'ın emri ve hikmetiyle meydana gelir; başka türlü olamaz.

Mesela, bir adam tüfekle birini vursa, vuran adamı yok sayıp yalnız fişekteki barutun ateş almasına bakarak biçare maktulün hukukunu büsbütün çiğnemek, ne derece akılsızlık ve divaneliktir. Aynen öyle de, Kadir-i Zülcelal'in itaatkar bir memuru, hatta bir gemisi, göklerde süzülen bir misafirhanesi olan yeryüzüne verilen, "Gaflet ve azgınlık yolundakileri uyandırmak için gövdende bulunan, hikmet ve irade ile saklanmış bombayı ateşle!" şeklindeki Rabbani emri unutmak ve tabiata sapmak, ahmaklığın en çirkinidir.⁹¹

İlginç olan bu görüşler İslami yazında hemen ciddi hiçbir eleştiri almamıştır. Başka bir deyişle bunlar da İslami yazında öne çıkan ortak görüşlerdir.

⁹¹ Bkz. (84), KAYIHAN- ATILGAN, 219

4.2. Marmara Depremi ve “Allah’ın Takdiri”

1999 Marmara depremi, bütün bu teorik yaklaşımlar çerçevesinde Müslüman yazarlar tarafından tarif edilmiş; buna göre tezler ve öneriler geliştirilmiştir. Hiç kuşkusuz bunlardan en önemli olan Allah’ın bu takdirini kullanmasına yol açan olası faktörlerin analizidir. Her ne kadar anlatılarda Allah’ın takdirini, dünyadaki insanların genel gidişatına göre kullandığı; bu gidişatta İslam dinine aykırı gelişmeler olduğunda zaman zaman uyarılar yaptığı yönünde olsa da Marmara depremi örneğinde somut olarak bu uyarılara neden olan faktörlerin de kendi içinde tasnif edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Literatür böyle bir tasnif yapmamızı bir ölçüde mümkün kılabilenmektedir. Bunlar; Allah’ın toplumun genel gidişindeki dinden sapma ve siyasal rejimin din karşıtı politikaları olmak üzere başlıca iki grupta toplanabilir.

4.2.1. Allah’ın Takdirinde Etkili Olan Siyasal Rejimin Din Karşıtı Tutumu

Bu başlık altında ifade edilebilecek görüşlerin özeti, Türkiye’de 1999 depremi öncesinde devletin, dindar kesimlere karşı acımasız bir politika uyguladığı, insanların dini inançlarını yaşamasına müdahale ettiği ve hatta bunu olanaksız hale getirdiği ve bu gidişatın bir noktadan sonra Allah’ın bir ikazıyla karşılaştığı şeklindedir.

Müslüman çevrelerden yazarlar veya sıradan bireyler, depremle Türkiye’nin siyasal yönetimi ve özellikle de Türk Silahlı Kuvvetlerinin dindar kesimlere karşı giriştiği dışlama politikaları arasında bağ kurmuşlardır. Aşağıda, deprem sonrasında İslami basında yer alan yorum/analiz yazılarından seçtiğimiz birkaç örnek özellikle bu vurguyu içermektedir.

Depremi merkez üssünün, bir zamanlar 28 Şubat sürecinin başlatıldığı ve gizli belgelerin saklandığı yer, bir başka ifadeyle Batı Çalışma Grubu merkezi olarak bilinen noktaya hemen çakışacak kadar yakın olması, bizi bu iki olay arasında bazı paralellikler kurmaya zorluyor. (Yaşar Kaplan, Akit Gazetesi, 21 Ağustos, 1999)

Rivayete göre, 28 Şubat kararlarının programı Gölcük'teki tesislerde yapılmıştı. Cenab-ı Hakk'ın 17 Ağustos kararlarında gördük ki beşerin karargahı çok çürük kalıyor. (Mustafa Kaplan, Akit Gazetesi, 23 Ağustos,1999)

Aynı yaklaşım bir başka yazar tarafından şöyle ifade edilmiş:

Donanma'nın binalarının çürük, müteahhitlerinin hırsız olduğunu kim söyleyebilir? Gelin görün ki, savaşa karşı bile dayanıklı yapılanın yerlerinde şimdi yeller esiyor. Nasıl esmesin, hareketin tam merkezi Donanma Komutanlığı... Adını ezberlediğimiz deprem uzmanı Ahmet Işıkkara, depremin vuruş noktasını Donanma diye söylüyor. Eski komutan Vural Bayazıt baştan "söyledi: **Tam buradan vurmasa bu binalar yıkılmazdı.** (Mustafa Ünal, Zaman Gazetesi, 27 Ağustos 1999)

Aralarında İslamcı entelektüellerin de bulunduğu geniş bir kesim Türkiye'deki depremin, rejimin dindarlara karşı izlediği politikanın bir sonucu olarak gördüklerini açıklamışlardır. Aşağıda aktaracağımız görüşler bunun örnekleridir:

Deprem şüphesiz ki ilahi bir ikaz. Allah, emirlerine itaat etmeyen, isyan eden ve gönderdiği dinin emirleri ile savaşanları, sadece ahiret günü cezalandırmaz. Dünyada da haddini aşarak, Allah'ın emirlerine savaş açanları musibetler vererek cezalandırır. Ülkemizde ne yazık ki 28 Şubat sürecinden bu yana dozu artan bir tempoyla dinin emirlerine karşı gelindi, dindarlar ezildi, horlandı, cezalandırıldı, sürgün edildi ve edilmeye devam ediliyor. Ordudan dindar subayları atmak adı vaka oldu. Kimsenin gıkı çıkmıyor... Meclis'ten Kur'an okumayı öğrenme yaşını sınırlandıran ve 12 yaşından küçüklere Kur'an öğrenmeyi yasaklayan kanun çıkarıldı. Elbette bu faaliyetler Gayretüllaha dokundu. (Ali Erkan Kavaklı⁹², Akit Gazetesi, 22 Ağustos,1999)

---

⁹² 1952 yılında Konya'da doğdu. Asıl adı Ali Erkan'dır. Konya Erkek Lisesini ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesini bitirdi (1976). Hatay 1976-1977), Divriği (1979), Suşehri (1979-1980), Çanakkale (1980-1981), Sivas (1981), İstanbul (1981-1988) ve Almanya'da (1988-1994) edebiyat öğretmenliği yaptı. Dönüşünde İstanbul'da öğretmenliğine devam etti. İlk hikâyesi Yeni Asya gazetesinde çıktı (1973). Sur, Zafer ve Türk Edebiyatı, Yeni Düşünce dergilerinde yazdı. Bazı romanları Türkiye ve Akit gazetelerinde tefrika edildi. Akit gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Şiirleri: Sevdalı Şiirler (1996). Hikâyeleri: Gönülleri Fethedenler (1982), Yemin (1985). Romanları: Gülü Koklayamadım (1988), Kader Kapımı Çaldı (1990), Alman Doktor (1993), Gecenin Siyah Kalbi (1994), Umudun Rengi Soldu (1994), İnsanlık Ayağa Kalk (1995), Başkaldırıyorum (1995), Hicran (1996), İhtilâl Yapan Adam ve Sandra (1996), Mafya Kıskaçında Vurgun (1997), İtiraf Ediyorum (1998), İntikam (2000),

Bir memlekette, Allah'ın "Başınızı örtün" emrine karşı mücadele ilan edilir ve Allah'ın emrini yerine getiren biri hedef gösterilerek "Buna haddini bildirin" denirse, ola ki söz Allah'ın gazabını çeker ve Allah "Haddini bildirmek işte böyle olur" diye bir yerlerin altını üstüne getiriverir. (Ali Eren, Akit Gazetesi, 23 Ağustos 1999)

"Milletin örtüsüyle, çocukların Kur'anı ile, dindarların kendi imkanlarıyla açmaya çalıştıkları müesseselerle mücadelede de dev gibi görünen sistem, henüz daha şiddeti 8 bile olmayan zelzelenin önünde diz çöktü, beyaz bayrak çekti. (Mustafa Kaplan, Akit Gazetesi, 24 Ağustos,1999)

"Dindarlara "kuşkucu" gözle bakan, yaptıkları "tehdit" olarak görüldüğü için dindarların hareket alanları kısıtlanmak istenen bir ülkeye "normal" demek mümkün değildir... Lafı ağzımda gevelemeye hiç gerek yok: Yaşanan deprem felaketi, Allah'ın sevgilisi bir millete, suçsuz insanların sırtından verilen bir ilahi ihtardır" (Fehmi Kuru⁹³, Yeni Şafak Gazetesi, 20 Ağustos, 1999)

Hançer Saplı Yüreğimde (2001). Denemeleri: Derdimi Seviyorum (5 cilt, Hekimoğlu İsmail ve R. Şükrü Apuhan'la, 1988-1996). İncelemeleri: Öğretmeni Başarıya Götüren Yol (2000), Karma Eğitim (2002). Röportajları: İslâma Gönül Verenler (2002). Antolojileri: Sevdalı Şiirler (1996), Güldeste (2000).([http://www.yasamoykusu.com/biyografi-204-Ali Erkan Kavakli](http://www.yasamoykusu.com/biyografi-204-Ali_Erkan_Kavakli))

⁹³ İlkokulu Kemal Reis İlkokulu'nda okuduktan sonra ardından İzmir İmam Hatip Lisesini bitirdi. 1973 Yılında İzmir Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu. İstanbul'a gitti, Fatih Gençlik Vakfı'nın kuruluşunda çalıştı. Sonra sanayi alanıyla iştiğal eden özel bir şirkette çalışma hayatını sürdürür. 1975'te Tuzla Piyade Okulu'nda askerliğini kısa dönem olarak yaptı. 1977-78 yıllarında dil öğrenmek için İngiltere'ye gitti. Daha sonra, gazetecilik okumak üzere bir kez daha İngiltere'ye gitti. İngiltere'den dönünce, bu sefer Arapça öğrenmek için 7-8 ay kalmak üzere Suriye'ye gitti.

1982 yılında ABD Harvard Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora eğitimi almıştır. Yüksek lisans derecesini Harvard Üniversitesi Orta Doğu Çalışmaları Merkezi (Center for Middle Eastern Studies)'nden almıştır. Ayrıca MIT kısaltmasıyla bilinen Massachusetts Institute of Technology (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü)'nde araştırma görevlisi olarak bulunmuştur. Sonrasında 1984'de Türkiye'ye döndüğünde 9 Eylül Üniversitesi'ne Arapça okutmanı olarak girecekken, 12 Eylül sürecinin bir yansıması olarak, hakkında hazırlanan rapor yüzünden bu atama gerçekleşmez. Bu dönemde Arabia ve Crescent adlı dergilerde yazmaya başlar. Köşe yazarlığı hayatına editörlüğünü de yaptığı Milli Gazete'de başlamıştır. "Milli Gazete'nin ardından bakan Ekrem Pakdemirli'nin onu, başında bulunduğu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına basın müşaviri yapması ile gazete ve yazı işinden bir müddet uzak kalır. Buradan, Devlet Planlama Teşkilatı'nın İslam Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Bölümü'ne (İSEB) geçer. Bu vazifesinden 1986 Ağustos'unda ayrılır. Kasım 1986 tarihinde "Zaman" Gazetesi'nde göreve başladı, 13 yıl Ankara temsilciliği ve köşe yazarlığı yaptı. 1998'in Eylül ayında bu gazeteden ayrıldıktan sonra Turkish Daily News isimli gazetede de çalışmıştır.

Yeni Şafak Gazetesi'nde de köşe yazarlığı yaptı. Tekrar Zaman gazetesine geçti. Taha Kıvanç tarihinden sonra da Star gazetesinde yazmaya başladı. Kanal 7'de "Haber saati" programında yorum yaptı. Arapça ve İngilizce bilgisi çok üst düzeydedir. Fehmi Kuru, prensipleri gereği Parlamento Muhabirleri ve Harvard Mezunları Derneği haricinde hiç bir yere üye değildir.

“Bir düşünelim bakalım- eğer düşünmeye mecalimiz kalmışsa- şimdi milletin önünde boynunu bükenler, konuşacak söz bulamayanlar kimler? Elbette, öğrencileri, başlarını bir daha kapatmamak şartıyla affedeceklerini söyleyenler... Kur'an Kurslarını kapatıp bu milletin evlatlarının Kur'an öğrenmesini hazmedemeyenler. Milletin dini hassasiyetlerine karşı “irticayla mücadele” adı altında savaş açanlar...17 Ağustos müsibeti hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki ilahi bir ikazdır! İlahi bir uyarıdır! Gazap kamçısını kuşanmış ilahi öfkenin küçük bir işaretidir!” (Dücan Cündioğlu⁹⁴, Yeni Şafak Gazetesi, 20 Ağustos, 1999)

Son zamanlarda dinimize yapılan zulümler, Yüce Allah'ın Kitabı'nı okuyan Kur'an Kursları'nın kapatılması, aynı şekilde toplumumuzun nadide insanların yetiştiği İmam Hatip Liselerinin önlerine engeller çıkarılarak kapatılmaya çalışılması ve inancından dolayı başını örten kardeşlerimize yapılanlar bu depremin sebeplerinden biri olarak görülmelidir. (Mevlüt Özcan, Milli Gazete, 20 Ağustos 1999)

“Hadi din etkisinden arındırılmış müteahhitler ve mühendisler yetiştirmeye devam edin. Din etkisinden arındırılmış politikacılar,

---

Fehmi Kuru, 3 nisan 2013 tarihinde Ak Parti Hükümeti tarafından açıklanan ve barış sürecini yönetecek olan 63 kişilik Akil insanlar listesine Ege Bölgesinden girmiştir. 2014 yılında Star gazetesinden ayrılarak 11 Temmuz 2014 tarihinden itibaren Gazete Habertürk gazetesinde yazmaya başlamıştır. 12 Ocak 2016 tarihinde de Habertürk gazetesinde yazmasına son verildi.

Kitapları: Yeni Dünya Düzeni (Beyan), Taha Kıvanç'ın Not Defteri (Timaş), Tabana Kuvvet (Timaş), 11 Eylül, O Kader Sabahı (Timaş), One Column Ahead (Türkçesi Bir Sütun İleri) (Timaş)

<http://www.biyografi.info/kisi/fehmi-koru>

⁹⁴ 21 Ocak 1962'de İstanbul'un Üsküdar ilçesinde doğdu. 2 Nisan 1980'de başladığı yazı hayatına çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler yayımlamak suretiyle devam etti. 1981'de Kur'an ilimlerini temel uğraş alanı olarak seçti. Yorumbilim'in (İlm-i Tefsir) yanı sıra uzun yıllar Tarih, Dilbilim (İlm-i Belağat), Düşüncibilim (İlm-i Mantık) ve Felsefe dersleri verdi. Şubat 1998'ten itibaren Yeni Şafak gazetesinde köşe yazarlığı yapmakta olan Cündioğlu, geleneksel ilimlere hayatiyet kazandırmak amacıyla klasik mantık, psikoloji, kelâm ve felsefe metinlerinin neşir hazırlıklarıyla meşgul olmaktadır. 1993'te Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili: Kur'an-ı Kerim ve Mealini hazırlayıp notlandıran yazarın 1995'ten itibaren yayımlanmış başlıca eserleri şunlardır:

Başörtü Risalesi (1995), Kur'an'ı Anlamanın Anlamı (1995), Anlamın Buharlaşması ve Kur'an (1995), Sözü'nün Özü: Kelâm-ı İlahî'nin Tabiatına Dâir (1996), Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre: Anlamın Tarihi (1997), Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi (1998), Kur'an, Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler (1998), [Kur'an ve Dile Dair (2005); Tarih ve Siyasete Dair (2005)], Kur'an Çevirilerinin Dünyası (1999), Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbadet (1999), Hakikat ve Hurafe (1999), Bir Kur'an Şâiri: Mehmed Âkif ve Kur'an Meâli (2000), Cenab-ı Aşka Dair (2004), PhiloSophiaLoren (2004), Arasokakların Tarihi: Hatıralar ve Hatıratlar (2004), Keşf-i Kadim: İmam Gazâlî'ye Dair (2004), Felsefe'nin Türkçesi: Cumhuriyet-Felsefe-Eleştiri (2004), Düşünce Düşlenir (2005), Akife Dair (2005), Mehmed Akif'in Kur'an Tercümeleleri (2005), Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset (2005).

http://www.yasamoykusu.com/biyografi-670-Ducane_Cundioglu

yöneticiler yetiştirin... onlar sizin kanlarınız üzerine kendilerine iktidar ve servet üretsinsinler. Hadi büyük devlet nutukları atmaya devam edin. Cumhuriyetimiz 75 yaşında, devlet dimdik ayakta, devlet güçlüdür. Hadi canım sende! Sizin gücünüz, ancak Kur'an Kursu talebelerine yeter! Elele tutuşan kızlara yeter... Alemdaroğlu'nun tıp son sınıftan attığı, DGM'de yargılanan kızların hepsi felaket bölgesinde. (Abdurrahman Dilipak, Yeni Şafak Gazetesi (Kaya,2000:200)

“Başbakanlık Takip Merkezleri kurup “başörtülü eş” avına çıkmak, insanları fişlemek yerine doğal afetlere karşı eleman yetiştirilse, araç gereç temin edilse daha iyi olmaz mıydı? Belki de Allah'ın gazabı bu yüzden üzerimize geldi...” (Nazlı Ilicak⁹⁵, Milli Gazete, 22.08.1999)

---

⁹⁵ Ayşe Nazlı Ilicak, 1944 yılında babasının Ankara'da görev yaptı yıllarda doğmuştur. 21. ve 22. Hükümetlerde bakanlık yapmış Muammer Çavuşoğlu'nun kızıdır. Annesi İhsan Hanım'dır. Fenerbahçe'de yöneticilik de yapan Ömer Çavuşoğlu abisidir. Çocukluğu Karanfil Sokak'ta geçmiştir. TEDAnkara Koleji'ndeki ilk eğitimin ardından yatılı olarak okuduğu İstanbul'daki Notre Dame De Sion Fransız Kız Lisesi'nden 1963 yılında mezun olduktan sonra İsviçre'nin Lozan şehrinde bulunan Lausanne Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi'ni 1967 yılında bitirdi. 1969 yılında Tercüman gazetesi sahibi Kemal Ilicak ile evlendi. İlk yıllarda gazetecilikle ilgilenmedi. Ama 1972'de babası Muharrem Bey vefat edip de onun etkisiyle Nazlı Ilicak hayatla ilgisini kesince doktoru ona bir işle ilgilenmesini söylediğinde gazete işine bulaşır. İlk olarak Tercüman'ın ansiklopedi köşesinde bilmece-bulmaca işine başlar. 27 Mayıs'ı yaşayanlarla ilgili röportaj yapılmasını önerir, kimse yapmayınca kendisi yapar. Ardından köşe yazmaya başlar. Tercüman gazetesinde başyazar oldu. Ayrıca Tercüman grubunun ikinci gazetesi olan Bulvar gazetesinin de imtiyaz sahipliğini 1988 yılına kadar yaptı. Turgut Özal'la yıldızları hiç barışmadı. 12 Eylül'den sonra Tercüman'da yazdığı sert yazılarla tepki çekti. Yazıları nedeniyle sık sık mahkemelik oldu. Milli Güvenlik Konseyi'nin 52 sayılı bildirisine aykırı davranmaktan üç ay hapis cezasına çarptırıldı. 7 Ekim 1982'de girdiği Sağmalcılar Cezaevi'nden 5 Ocak 1983'te cezasını tamamlayarak tahliye oldu. 1991'de TRT'de "Söz Meclis'ten İçeri" programını yaptı. Kanal 7'de çalıştı. Nazlı Ilicak 1999 yılında, Akşam Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazılarında, "Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş'ın kişilik haklarına yayın yoluyla saldırıda bulunduğu" gerekçesiyle hakkında Ankara 23'üncü Asliye Hukuk Mahkemesi'nde dava açıldı ve bir milyar lira tazminat ödemeye mahkûm oldu. 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan TBMM 21. dönem milletvekilleri seçimlerinde, Başında Necmettin Erbakan'ın olduğu Fazilet Partisi'nden İstanbul milletvekili seçildi. 18 Nisan 1999 seçimlerinde İstanbul milletvekili olarak seçilen Merve Kavakçı'nın, TBMM'ye türbanla girerek kriz yaratmasını "Başörtüsünü savunmanın neden laikliğe karşı bir kalkışma olduğunu anlamıyorum" diyerek korumuştur. 22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin Fazilet Partisi'ni kapatılmasına karar verdiği dava sonucunda milletvekilliği düştü ve 5 yıl siyaset yasağı geldi. 2011 genel seçimlerinde AK Parti'den milletvekili adayı olmak istediysede kabul edilmedi. Nazlı Ilicak, Tercüman, Meydan, Hürriyet, Akşam, Yeni Şafak, Dünden Bugüne Tercüman, Bugün ve Takvim gazetelerinde yazarlık yapmış ve en son da Sabah gazetesinde yazmaktaydı. Ancak 17 Aralık 2013 tarihinde yapılan rüşvet ve yolsuzluk operasyonu sonrasında “adı yolsuzluk iddialarına karışan bakanların istifa etmesi gerektiğini” savununca Gazete yönetimiyle fikir ayrılığına düşmüş ve 18 Aralık 2013 tarihinde işten çıkarılmıştır. (<http://www.biyografi.info/kisi/nazli-ilicak>)

17 Ağustos 1999 Salı günü saat 03.02’de Yüce Rabbimizin celali isimleri olan Aziz, Kahhar, Cebbar, Muntakim ve Mümit gibi isimleri tecelli etti. Acaba bu isimler ne manaya geliyor? Son senelerde dinini yaşayan Müslümanlara karşı herkesin bildiği çok ağır baskılar uygulandı. Allah’ın kesin emri olduğu için örtünen öğrencilerin okullarıyla ilişkileri kesildi, memurların görevlerine son verildi. Namaz kıldığı, eşinin başı kapalı olduğu için askeriye den birçok kimse atıldı. Çocukların Allah’ı, İslamiyet’i tanımaları engellenmek için beş yıllık temel eğitim sekiz yıla çıkarıldı. Kur’an kursları belli yaşta kimselerin dışındakilere yasaklandı. (Mutlu,1999;16/21)

Resim 4.3. Marmara depreminin ardından 8 Ekim 1999 yılında Marmara Üniversitesi önünde yapılan türbana özgürlük eyleminde açılan ve çok tartışılan pankart. (8 Ekim 1999 Hürriyet gazetesi)

4.2.2. Allah’ın Takdirinde Etkili Olan Toplumsal Yozlaşma Ya da “Toplumsal Günahlar”

Toplumsal yozlaşma da “siyasal günahlar” gibi Allah’ın deprem ikazını gerektiren faktörlerden biri olarak Müslüman çevrelerde yaygın bir şekilde dile getirilmiştir. “Yozlaşma” bu yayınlarda genellikle İslam dininin temel prensiplerinden sapma; yasakladığı hususları (zina, fuhuş, tefecilik, rüşvet, içki içmek vb.) gündelik pratiğine dahil etme vb. olarak yorumlanmıştır. Aşağıda başka bir çalışmadan alarak sıraladığımız görüşleri de bu genel eğilimin birer örnekleri olarak okuyabiliriz:

Fikret: Biz bunu hak ettik, hatta az bile oldu... Ama insanlar ders almıyor; hala zina devam ediyor. Su gibi içki içiliyor.

Coşkun: Biz bu cezaya layıktık. Son zamanlarda her şey kötüye gidiyordu. Ama çoğu için depremde ibret olmadı. Fay hattı falan yok. Yıkımlara bakıyorsun, anlıyorsun. Allah'ın işine ne karışıyorsun? Ama Adapazarı'ndaki meyhanelerden, birahanelerden hiçbirisi yıkılmadı. Hepsi ya hasarsız ya da az hasarlı... Allah imtihan ediyor. 'Bakalım bir daha yapacaklar mı, ders aldılar mı' diye oraları öylece bıraktı.

Metin: Bu bir felaketti Allah bedava felaket vermez. Millet insanlıktan çıkmıştı. İnsanlar şahsiyetini kaybetmişti. Rüşvet alıp başını gitti. Fuhuş serbest. İşte Allah bunlardan dolayı uyardı.

Yılmaz: Bu bize bir ceza. Allah bize hatırlatıyor. Öyle insanlarla karşılaşırız ki, Allah'ı tanımıyorlar. Bu küçük bir sinyal. Bizi bir noktada stop ettirdi. Allah sebepsiz yere böyle can almaz.

Yayha: Biz ceza olarak görüyoruz. Çünkü insanoğlu çok azdı. Her şey para ve tefecilik halini aldı. Fuhuş aldı başını gitti. (Küçükcan&Köse,2000;90/100)

Mustafa İslamoğlu: "Bu afet de tüm diğer müsibetler gibi Allah'ın insanlara mesajıdır. Allah'ın "kavli gazap ayetleri" olduğu kadar "fiili gazap ayetleri" de vardır. İşte bu deprem de Allah'ın fiili ayetlerinden biridir." (Yeni Şafak Gazetesi, 20 Ağustos, 1999)

Tek tek bireylerin anlatılarında dile getirilen bütün bu toplumsal günahların depremin nedeni olduğu yönündeki görüşleri bir yazar çok daha sistematik olarak şöyle ifade etmektedir:

Deprem başta olmak üzere bütün musibetlerin sebeplerini, gelin birlikte şöyle bir gözden geçirelim: Toplum çok azmıştır. Günah, isyan, fık, (Allah'ın emirlerini terk), fücür (namusun ayaklar altına alınması), tuğyan, (zulüm ve küfürde çok ileri gitmek), kafirlik, müşriktik, çağdaş rezillik görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. Mukaddes mefhumlara resmi ve gayr-i resmi ağızlarla saldırılmakta, ezanlar yuhalanmakta, Arş'a kuduz köpekler gibi hırlamaktadır. Şeriat, bazı resmi ve gayr-i resmi zevat (kimseler) tarafından öcü gibi görülmekte ve gösterilmektedir. Türk kadınlarını satan Ermeni dudusunu (karısını) vergi rekortmeni ilan

eden kerih zihniyet, tesettürlü Müslüman hanımlarına saldırmaktan hiç çekinmiyor. Allah'ın yasakları mübah, mübahları da yasak kılınmıştır. Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmış faiz toplum için zaruret zannedilip baş taçı edilmiş, emek ikinci plana atılmıştır. Memleketimizde azgınlık ve isyan son haddine varmıştır. Birçoklarının gözünü, helal-haram demeden para hırsı bürümüştür, zina ve fuhşiyet almış yürümüştür. Kefere ve fecere bir tarafa Müslüman geçinen bir takım beyinsizler bile "Ben Müslümanım ama Şeriat'a karşıyım" diyebilir hale gelmiştir. Kıyametin kopması da korkunç bir gürültü (sur)ile olacaktır. Deprem bu yolda insanlığa bir uyarı olarak düşünölmeli, herkes yaşantısına çeki düzen vermelidir. (Mevlüt Özcan, Milli Gazete, 25 Ağustos 1999)

Bodrum gecelerini örnek vererek fuhşun yaygınlaştığını ve medyanın da buna aracılık ettiğini sert bir üslupla eleştiren yazar depremin manevi sebebini bu duruma bağlamaktadır.

Bir yandan dine karşı birileri savaş açarken, bir yandan da insanlar fütursuzca günah işlemeye devam ediyorlardı. Bunların başında fuhş geliyordu. Televizyonlarda fuhş açıkça teşvik ediliyor, yol ortalarında kadınlar ve dönmeler kendilerini pazarlıyorlardı. Eğlence yerlerindeki rezaletler televizyon kanallarından ballandıra ballandıra anlatılıyordu. Özellikle Bodrum eğlenceleri, bu yıl insanların ne derece çığırdan çıktığının göstergesiydi. İşte depremin manevi sebeplerinden birisi de, fuhşun yaygınlaşmasıdır. (Mutlu, 1999:23/24)

Depremlerin birer ceza olarak gönderildiğini savunanlardan, Kur'an, Sünnet ve Risale-i Nür Işığında 45 Saniye adlı kitabın yazarı, İsmail Mutlu ahlaki yozlaşmanın tüm faturasını sadece din karşıtlığı yapanlara çıkarmamaktadır. Müslüman olduğunu iddia eden ancak bu doğrultuda yaşamayan insanları da en az inanmayanlar kadar bu cezadan sorumlu tutmaktadır.

Görüyoruz ki bazı insanlar depremin bütün faturasını din düşmanlığı yapan veya günahta aşırı giden bir gruba vererek nefislerini bu ihtardan uzak tutmak istiyorlar. Oysa bu musibetin mesuliyetini en az onlar kadar "Müslümanız" diyen, ama namazda, oruçta, zekatta, hacda, tesettürde ihmali görünen, zahiren dinini yaşasa da, yani namaz kılsa, oruç tutsa, hacca gitse, zekat verse de,

kulluğun batını yönünü ihmal eden kimseler de taşıyor. Evet, çok kimse zahiren ibadet yapıyorlar ama, çoğunda ihlas yok, tevekkül yok, rıza yok, şükür yok, kanaat yok. Özü bırakıp kabukla uğraşan zenginlerimizin ise sayısı belli değil. Aşırı derece de bir dünyevileşme söz konusu. Faize karşı hassas olan dindarların sayısı çok az. Gerek bunların gerekse reklam olsun diye milyarlarca lira futbolcu alan zenginlerimizin bu musibette hiç hissesi olmadığını söylemek doğru olmaz. eğer her birimiz kendimizi unutarak suçu sadece din düşmanlığı yapan insanlara yüklersek, bu benzer mesajları doğru almamış oluruz. (Mutlu,1999:36)

Fuhuş, içki, kumar, faizin teşvik edildiğini ancak emek, helal kazanç ve dindarlığın horlandığını vurgulayan bir başka köşe yazarı depremin sorumluları arasında benzer şekilde “sahte dindarları” da görmektedir:

Bir yanda zâlimler ve kâfirler, öte yanda beyinsiz ve muhteris din baronları Müslümanları perişan etmektedir. Fuhuş, içki, kumar, faiz, haram yiyicilik teşvik edilmekte; helal kazanç, emek, kanaat, dindarlık horlanmaktadır.

Para tek değer haline gelmiştir. Sürülerle insan Allah'ın zikrinden yüz çevirmiş, Tağut'lann peşinden gitmeye başlamıştır. İsrâf, gösteriş, gurur, kibir, nefis-perestlik almış yürümüştür. Halkın bir kısmı sefil ve perişan yaşarken, mutlu ve putlu bir azınlık Nemrud'lar, Firavun'lar, Neronîar gibi çılgınca bir hayat sürmekte; zevk, sefa, haz peşinde koşmaktadır.

Bu memlekette İslam vardır elbette, lâkin bir resim ve isimden ibaret kalmıştır. Dinsizler ne kadar suçlu ve veballî ise, sahte dindarlar, mukaddesat sömürücüleri de o kadar, hatta onlardan fazla suçlu, sorumlu, veballîdir. (Mehmet Şevket Eygi, Milli Gazete, 19 Ağustos 1999)

Mutlu'ya göre depremler bazen insanların eylemlerini cezalandırmak maksadıyla gerçekleşirken, bazen ise bir sebebe bağlı olmaksızın gerçekleşebilir. Dolayısıyla meydana gelen depremin insan davranışlarının bir sonucu olduğu varsayımından hareketle sözlerine şöyle devam etmektedir:

Evet, Allah'ın kaderidir. Ancak depremin kader olmasını iki şekilde anlamak gerekir. Yüce rabbimiz bazen hiçbir sebebe bağlı olmadan kullarını şiddetli sarsıntılarla sallar. Bazen de kulların iradelerini kötüye kullanmaları, Kendisine isyan etmeleri sebebiyle onları cezalandırmak için depremi yaratır. Yani kullar eğer

kendisine karşı taşkınlık yapmasalardı, emirlerini yerine getirselerdi, yasaklarını fitursuzca çiğnemeselerdi, onlara böyle ceza vermeyecekti. Dolayısıyla bu durumda depremin olmasına kulların iradesi davetiye çıkarmış olmaktadır. Onlar bir ceza istemiş, Allah da bu cezayı depremle vermiş olmaktadır. (Mutlu,1999:65)

Sarsıntıların, haram üzerine kurulmuş olan toplumsal ilişkileri cezalandırmak amacıyla meydana geldiğini ifade eden bir yazar, bu sarsıntılardan ibret alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Nefis depremi, sosyal hayatı bozmakta ve orada büyük sarsıntılar meydana getirmektedir. İnsan ilişkilerinin haram üzerine kurulması, hırsızlığın artması, yalanın çoğalması, rüşvetin alabildiğine genişleyip derinleşmesi, vurdumduymazlığını kol gezmesi, sosyal hayatın değerlerini alt-üst etmiştir. İşte bu değerler kaybı, aslında sosyal hayatta hissedilmeden yaşanan büyük bir depremdir. İnsanların bu yapıp ettikleri tabiata aykırı olduğu için, bazen bir bela şekline dönüşmektedir. İşte bu bela bir fiziki deprem şeklinde de tecelli edebilmektedir. İnsanların yayıp ettiklerine tabiat bile dayanamamakta, dayanıksızlığı patlayıvermektedir. Yüce Allah, Rum Suresi'nin 41. Ayeti'nde şöyle buyuruyor: "İnsanların kendi yaptıkları yüzünden karada ve denizde fesat (bozuşma) meydana geldi. Allah istediklerinin bir kısmının cezasını tattırsın onlara, belki dönerler." Kara ve denizdeki bozuşmanın, yani fesadın sebebi insanın kendi yaptıklarıdır. Bu yaptıklarını Allah onlara ceza şekline çevirir ki, ibret alsın da cehaletten, nefsin arzularından dönsünler. Aklın, bilginin ve imanının olmadığı yerde bozuşma, deprem ve zulüm baş gösterecektir. (Gürsoy,2000:232/233)

Resim 4.4. Depremin, kötülüklerin bu kadar arttığı bir döneme denk gelmesinin nedenini toplumun din ve ahlak açısından bozulmuş olmasına bağlayan bir gazete haberi. (Milli Gazete 23 Ağustos 1999)

4.3. Van Depremi ve Allah'ın Takdiri

Van depremi de Marmara depreminde olduğu gibi İslami kesim tarafından Allah'ın takdiri olarak yorumlanmıştır. Ancak bu depremde, siyasi otoritenin tutumu ve toplumsal yozlaşma gibi konular ön plana çıkmamaktadır. Marmara Depreminin temel argümanlarından biri olan kamu kurum ve kuruluşlarında özellikle üniversitelerde var olan başörtüsü yasağı depremin gerekçeleri arasında sıkça dile getirilirken, Van depreminde böyle bir tartışmaya rastlanmamaktadır. Elbette bunda İslami gelenekten gelen bir hükümetin iktidarda olması ve kamuda başörtüsü yasağının devam ediyor olmasına rağmen bu yasağa karşı gündemde olan çalışmalar da önemli rol oynamaktadır. Benzer şekilde Marmara depreminde sıkça dile getirilen; dinden uzaklaşma, alkol, fuhuş gibi gündem maddeleri de Van depreminde kullanılmamaktadır. Marmara depremi ilahi gücün bir “gazabı” olarak ele alındı ve “gazap” kavramı İslami basında sıkça tekrarlandı. Ancak Van depreminde bu kavram neredeyse hiç kullanılmadı. Çünkü Marmara depreminin gerçekleştiği dönemde, var olan siyasi rejimin din karşıtlığı algısı, iktidarın 2002’de el değiştirmesiyle birlikte değişmiştir. Bu nedenle deprem sonrasında İslamcı yayınların argümanları, Kürt

sorunu çerçevesinde yürütülen tartışmalar haricinde siyasal olmaktan uzaktı. O dönem Van'daki kimi müteahhitlerin daha fazla para kazanmak adına çürük binalar yapmaları eleştirildi. Deprem ilahi gücün, en az yağmur yağdırması kadar basit bir doğa olayıydı fakat bunu bir felakete dönüştüren insanların bireysel tutumuydu. Bu nedenlerden ötürü İslami yazında, Marmara depremi için geliştirilen söylemden farklı olarak depremin İlahi gücün denetiminde gerçekleşen bir doğa olayı olduğu vurgusu daha geniş yer aldı.

Bu çerçevede özetlersek, Van depremi sonrasındaki tartışmalar genellikle etnik temelde ve sağlıksız yapılaşma temelinde yürütülmüştür. Depremin “Takdiri ilahi” olduğu görüşü vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra depremin nedenleri arasında bir arada ‘kardeşçe’ yaşayamama ve binaların depreme dayanıksızlığı sıkça dile getirilmiştir. Bu bağlamda İslami yazında öne sürülen Van depreminin gerekçeleri iki başlık altında incelenecektir: Etnik temelli “kardeşlik” vurgusu, deprem üzerinde etkili olan yapılaşma sorunu ve bireylerin suçu.

4.3.1. Allah’ın Taktirinde Etkili Olan Kardeşlik Söylemi

Van Depreminde “kardeşlik” vurgusunun çok sık işlenmesi mevcut siyasetle oldukça ilintili bir durumdur. İktidarda olan AKP hükümetinin politikaları bu söylemde oldukça belirleyici olmuştur. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, “Geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere yakışmaz. İlla her soruna bir ad koymak da gerekmez. Çünkü sorunlar hepimizindir. Ama illa ‘ad koyalım’ diyorsanız Kürt sorunu bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorunudur. Benim de sorunumdur.” diyerek 2005 yılında Diyarbakır’da yaptığı konuşma ile Kürt sorunu görece farklı bir boyut kazanmıştır.⁹⁶ Sonrasında, 2008 yılında TRT Şeş adıyla Kürtçe bir televizyon kanalı yayına başladı. Oslo görüşmeleri olarak bilinen MİT-PKK görüşmeleri 2009 yılında yapıldı. Aynı yıl içinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Kürt sorunuyla ilgili ilerleyen günlerde çok iyi şeyler

⁹⁶ <http://bianet.org/bianet/siyaset/65194-erdogan-kurt-sorunu-hepimizin-sorunu>

olacağını söyledi ve “İster terör, ister Güneydoğu, ister Kürt meselesi deyin, bu Türkiye’nin en önemli meselesidir. Mutlaka halledilmesi lazımdır. Bu Türkiye’nin birinci meselesidir.” şeklinde açıklama yaptı.⁹⁷ Yıllardır devam eden bu sorunun önceki hükümetlerin kullandığı dille çözülemeyeceğinin ve farklı bir yol izlenmesi gerekliliğinin gün gibi ortaya çıkmış olması hükümete farklı adımlar arttırmıştır. Ancak sorunu kökten çözebilecek adımlar hala atılamamıştı. Kısa vadeli çatışmasızlık dönemleri olsa da savaş devam etmekteydi. Depremi hemen öncesinde (19 Ekim 2011) Hakkari Çukurca’da çatışma yaşanmış ve 24 asker yaşamını yitirmişti. Böyle bir ortamda meydana gelen depremin gerekçeleri arasında “kardeşlik” sıkça ifade edilen bir kavram olmuştur. Deprem Kürt-Türk kardeşliğinin pekişmesi adına ilahi bir uyarı olarak yorumlanmıştır. İslami basında yer alan haberler ve yazılan yazılar hükümetin Kürt politikasıyla paralellik içermektedir. Bu bağlamda depremden birkaç gün önce de böylesine bir kayıp verilmiş olması nedeniyle toplumu yatıştırıcı, birlik vurgusu yapan yazılar yayınlanmıştır.

Kürt algısında uzun savaş yıllarının getirdiği bir dil hakimdir. Bölgede yaşayan insanların toptancı bir anlayışla “terörist” olarak algılanması yadsınamaz bir gerçekliktir. Dolayısıyla iktidarın ve dönemin İslami basınındaki bu dil değişikliği toplum her kesiminde kısa vadede karşılık bulamamıştır. Bu söylem televizyonlardaki haber spikerlerinin söylemlerinde kendini göstermektedir. Habertürk kanalında, deprem haberini sunan Duygu Canbaş, "Deprem her ne kadar Van'da da olsa hepimiz üzüldük"⁹⁸ diyebilmesi ya da benzer biçimde depremzedelere gönderilen kimi yardım paketlerinde taş ve Türk bayrağı çıkması gibi örnekler verilebilir⁹⁹. Yine de bu yaşananlar, yazılı ve görsel basında çok da fazla görünür olmadı. Birkaç münferit olay olarak yansıtıldı. Bu yaklaşım, İslami basın da dahil olmak üzere bütün siyasi çevreler tarafından eleştirildi. Aynı şekilde, Müge Anlı’nın sunduğu bir televizyon programında sarf ettiği şu sözleri, “Herkes

⁹⁷ <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/gul-kurt-meselesi-turkiyenin-birinci-meselesidir-mutlaka-halledilmelidir-935056/>

⁹⁸ <http://www.milliyet.com.tr/haberturk-spikerinin-deprem-gafi-magazin/magazinetay/24.10.2011/1454434/default.htm>

⁹⁹ <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/pinar-ogunc/ne-fasizm-ne-de-suursuzluk-dogal-afettir-1067729/>

haddini bilecek. Yeri geldi mi taş atacaksın, Mehmetçik'i kuş avlar gibi avlayacaksın sonra zor günlerde canım cicim deyip, yardım isteyeceksin. O polisler hemen yardımına koştu oradakilerin. O taş atanların eli kırılınsın. Askerlerimize polislerle zeval vermesin”¹⁰⁰ İslami basında eleştirilmiştir. Bu tarz söylemleri bir köşe yazarı sert bir dille şu şekilde eleştirmiştir:

Utanzmazlık mesela modern insanın en önemli sorunlarından biridir. Sonra ahlaksızlık, vicdansızlık... Umursamazlık da en az bunlar kadar başımıza bela bir hastalık. Van'da yaşanan deprem sonrasında bazılarında öylesine tuhaf, vicdansız ve ahlaksız tepkiler geldi ki, inanın nutkum tutuldu. Şöyle diyebilen namussuzlar çıktı mesela: "Devletin yapamadığını Allah yaptı ve Van'ı yerle bir etti!"

(...)Bu felakete 'İlahi adalet' diyen vicdansızlar çıktı ne yazık ki! Deprem ile terör arasında bağlantı kurup, şehit ailelerinin ettiği bedduaların bu depremi oluşturduğunu sağa sola mesaj olarak atan beyinsizler vardı. Daha da süflileşen çirkef ruhlar vardı hatta. Hükümetin âfet bölgesine asla yardım göndermemesini 'Kürdo'lara yardım edilmemesini, yapılan yardımların teröre gideceğini söyleyebilecek kadar insanlıktan çıkanları gördüm dün.

Bu vicdansızları, 'şayet Allah nokta atışı yapsaydı, ilk başta sizin kafanıza inerti binalar' diyerek susturmak da mümkündür ama mesele bir toplumun bozulmasıydı bence.

(M. Nedim Hazar¹⁰¹, Zaman Gazetesi, 24 Ekim 2011)

Çok yüksek sesle olmasa da dillendirilen bu “Tanrı’nın, askerlerimizi öldürenleri depremle cezalandırması” tezine İslami basında karşı çıkılmıştır. Meydana gelen deprem ilahi gücün bir gazabı değil aksine hayırlı bir şeye, birlik ve

¹⁰⁰ <http://bianet.org/bianet/diger/133606-muge-anliya-dava-aciliyor>

¹⁰¹ Şanlıurfa'da 1966 yılında doğdu. İlk, orta, liseyi burada okudu, 1986 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Bölümü'ne girdi. 1989 yılında ZAMAN gazetesinde çalışmaya başladı. Sırasıyla muhabirlik, istihbarat şef yardımcılığı, gece haber şefliği, kültür sanat editörlüğü yaptı. Araştırma servisini arkadaşlarıyla beraber kurdu. Yazı dizileri ve kapsamlı dosyalar hazırladı. AKSİYON dergisinin kurucu kadrosunda yer aldı. Kültür sanat editörlüğünü yaptı. Haftalık sinema eleştirileri yazdı. Sonra tekrar ZAMAN gazetesinde TV servisini kurup, günlük TV eleştirileri yazmaya başladı. Magazin servisini kurarak, ZAMAN 2 adıyla ilaveye magazin haberleri hazırladı. Kum Saati başlığıyla sinema ve spor merkezli yazılar, pazartesi günleri Bol Apostroflu Aykırı notlar başlığıyla değişik bir türde denemeler yazdı. Üç aylık entelektüel fikir dergisi Karizma'nın yayın yönetmenliğini de yürüten Hazar, şu anda Gün Aşırı Notlar başlığıyla güncel yazılar kaleme almakta ve Araştırma Servisi editörlüğünü yürütmektedir. Leprom ve Gölge Işığın Çocuğudur isimli kitaplara imza atan yazar evli ve üç çocuk babasıdır. (<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=579>)

beraberliğe vasıta olacak bir uyarı olarak ele alınmıştır. Gazap olarak yorumlanması da benzer şekilde sert bir dille eleştirilmiştir:

Sonra bir bakıyorsunuz bizi aynı ateşte eritecek, küle döndürecek bir cümle daha uçuşuyor sanal âlemlerde, sohbetlerde, ekran gerilerinde. Tekrarlına tekrarlına bir çığ gibi düşerek zihin altımıza: "Saldırdıkları, taş attıkları, kurşun sıktıkları polis ve askerden yardım beklemesinler." Ve hızla büyüyor, yayılıyor. Şimdi o suçladığımız saldırganları teşhis ettiniz de, bu biçare afetzedelerin cezasını vermeye kalkıyorsunuz demek istiyorum. Derken daha şiddetlisi geliyor: "Bu deprem Allah'ın gazabı!" Bu sefer yıkılıyorum işte. Hangi neden sonuç ilişkilerinin hükmünü verebiliriz ki biz kullar? 'Tanrıçılık' oynadığınızın farkında mısınız? Ceza makamı siz misiniz? (Leyla İpekçi, Zaman Gazetesi, 25 Ekim 2011)

Van depreminin meydana geldiği dönem üzerinde yoğunlaşmamız gerektiğine değinen yazar, zamanlamanın aslında tesadüfi olmadığına dikkat çekmektedir. Ona göre deprem ilahi bir uyarıdır ve bu uyarı kardeşliğimizi hatırlamamız için yapılmıştı. Çok geç olmadan birlik ve beraberliğimizi yeniden inşa etmeliyiz:

Van ve Erciş'i vuran deprem, müminler açısından İlahî bir ikazdır. O'ndan habersiz hiçbir şey olmuyor. Kıtaları kaydıran da O, fay hatlarında enerji biriktiren de O.

Tabiata kanunları koyan da O. Kanunları bir kenara koyup, mucizeleri yapan da O. Bu bizim inancımız. O zaman, koskoca bir depremin zamanlamasına kafa yormamız gerekmez mi?

İlahi ikaz, Allahuallem, bizim kardeşliğimizle ilgili. Çünkü bu topraklarda ısrarla ve haince bir Türk-Kürt çatışması ile kardeşliğimiz, birliğimiz, dirliğimiz hedef alındı. Gönüllerimizi bir arada tutan sadece inancımız, ortak değerlerimiz kaldı. O değerlerden kopartılan yeni nesiller eliyle sağlam zeminlerden, çürük zeminlere çekiliyoruz...

Allah, bize, bizi bir arada tutan tutkalı hatırlatıyor: Kardeşliğimiz... Deprem sonrasında olana bakar mısınız? Deprem bölgesine yardım yağıyor. Devletin imkânları, sivil toplumun imkânları seferber oldu. Fert fert hayırsever insanlar yardıma koşuyorlar. Battaniyeler ile su ile ekmek ile seyyar mutfaklar ile kan ile ter ile kucaklaşmaya koşuyorlar. Şu anda Van, Türkiye'nin kalbidir. Bu yürekten sarılma, bu içten kucaklaşma herkesi bir daha, bir daha düşünmeye sevk etmelidir. Parti tüzüklerinden kardeşlik kelimesini kaldıranlar bile şimdi kardeşliğin kokusunu hatırladılar... Bugün,

kardeşliği hafife alanların, yüreğin gücünü küçümseyenlerin nerede yanlış yaptıklarını sorgulama günüdür. Daha önümüzde tuzaklar, her köşe başında kurulmuş pusular var. Hepsini ama hepsini bizim kardeşliğimiz bozacaktır. Yüreğimizi konuşuralım; Türk-Kürt ne demek, biz kardeşiz. İşte deprem, İlahî üslubun dili ile bize kardeşliğimizi hatırlatıyor, belki de son dönemde en büyük ikazı yapıyor. (Hüseyin Gülerce¹⁰², Zaman Gazetesi, 26.10.2011)

Yine benzer biçimde “Bir musibet bin nasihatten hayırlıdır” diyerek sözlerine başlayan bir köşe yazarı, yaşanan depremin siyasal ve sosyal anlamda var olan kutuplaşmayı bir nebze de olsa yumuşattığını ve böylesi bir felaketin ardından “Kardeş” kelimesinin yeniden telaffuz edilmesinin sevindirdiğini dile getirmektedir.

Bir musibet bin nasihatten hayırlıdır derler!
 Van depreminden sonra yaşadıklarımız bize bu sözü hatırlattı!
 Bugüne kadar ağızlarından hep tehdit lafları duyduğumuz insanlar bile kardeşlikten söz etmeye başlamışlardı! Sahi kardeş kelimesini duymaya ne kadar hasret kalmışız!
 Deprem vesilesiyle olsa bile telaffuz edilmeye başlanınca öylesine sevindik ve öylesine hoşumuza gitti ki!
 Ve hiç farkında olmadan "Bir musibet bin nasihatten hayırlıymış" dedik! BDP'li bir milletvekilinin "Gelen yardımlarda kardeş kokusu var, kardeş selamı var" şeklindeki açıklaması "kardeş kelimesine ne kadar hasret" kaldığımızı ortaya koymaya yetti de arttı! (Zeki Ceyhan, Milli Gazete, 27 Ekim 2011)

---

¹⁰² 68 kuşağının sağ tarafındandır. 1950 yılında Edirne'nin ilçesi Keşan'da doğmuştur. İlkokulu Enez'de, ortaokulu Keşan'da okudu. Edirne Öğretmen Okulu' İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunu ve İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik-Matematik bölümünü bitirdi. 1969-1977 yıllarında İstanbul'da üniversite öğrencisi olduğu yıllarda Yeniden Milli Mücadele dergisinde ve Bayrak gazetesinde muhabirlik ve köşe yazarlığı yaptı. Üniversiteden öğretmen olarak mezun olduktan sonra, Yalova Lisesinde fizik öğretmenliği ve müdürlüğü ile Bursa Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Fiilen de dershanecilik müdürlüğü yanı sıra aynı zamanda dershanede Fizik öğretmeni olarak ders verdi. 1983 senesinde Anavatan partisi zamanında İstanbul milletvekili adayı da oldu ama son sırada olduğu için kazanamadı. 1986'da Yalova spor başkanlığı yaptı. Zaman gazetesinde Genel Yayın Yönetmenliğinde de yaptı. Daha sonra Zaman gazetesinde yazarlık yaptı. 17 Aralık sürecinde “Hükümet yanında durmakla” suçlandı, 6 Haziran 2014 tarihinden sonra yazdıkları Zaman gazetesinde yayınlanmayınca 26 Ağustos 2014'te Zaman gazetesinden istifa ettiğini açıkladı. Melih Gökçek'in sahibi olduğu Beyaz TV'ye geçti. Aynı zamanda 1994 yılında kurulan Gazeteciler ve Yazarlar Vakfının kurulduğu günden beri mütevelli heyet başkanıdır. 14 Aralık 2014 tarihinde yapılan operasyonunda 31 kişilik gözaltı listesinde Hüseyin Gülerce'nin de adı bulunmaktadır.

<http://www.biyografi.info/kisi/huseyin-gulerce>

Aynı yazar yazısının devamında, ülkede yıllarca devam eden siyasi ve silahlı çatışmalara değiniyor. Yazar, karşılıklı şiddet politikaları yüzünden birçok insanın hayatını kaybetmesi ve kardeşlik hukukunun devre dışı bırakılması konusunda yakınmaktadır. Ona göre yaşanan bu deprem, yüzyıllara dayanan bu kardeşlik kavramını ve bu coğrafyada daha önce olduğu gibi yine kardeşçe yaşanabileceğini herkese yeniden hatırlattı:

Karşılıklı şiddet politikaları yüzünden binlerce
evladımızı kaybettik!
Ve aramızda yüzyıllara dayanan kardeşlik hukukunu hepten devre
dışı bıraktık! Birbirimizi düşman gibi görmeye başladık!
Birbirimizi bir kaşık suda boğmaya kalkıştık!
Kardeşlikten söz eden, kardeşliği hatırlayan ve hatırlatan
konuşmalara öylesine hasrettik ki!
Bir deprem vesilesi ile kardeşlikten söz edilince basbayağı
duygulandık!
Bir zamanlar biz bu coğrafyada aynı ümmetin
mensupları olarak kardeşçe yaşamamış mıydık?
Yaşamıştık! Yeniden yaşayamaz mıyız? Elbette yaşarız!
Yeter ki kardeşlik kelimesinin öneminin tekrar farkına varalım ve
aramızdaki kardeşlik hukukunu yeniden canlandıralım! Kardeş
kokusu gibi, kardeş selamı gibi güzel kavramlarla yola devam
edilecek olursa bu coğrafya da barış içinde yaşamının yollarını
açmamız öylesine kolaylaşır ki! Dileriz bir musibet bin
nasihatten hayırlı olur! Ve deprem ile depreşen kardeşlik
duyguları yeniden yeşerir! Evet, sihirli kelime kardeşlik!
Kardeşçe yapılan yardımları yine kardeşçe yapılan
açıklamalar izlerse pek çok sorun kendiliğinden ortadan kalkmaz
mi? (Zeki Ceyhan, Milli Gazete, 27 Ekim 2011)

Depremi “kardeşliği” hatırlatan ilahi bir ikaz olarak ele alan diğer bir yazar, deprem sürecindeki dayanışmanın birlik ve beraberliği arttıracığı değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bundan önce vurgulanan vatan, bayrak ve devlet gibi kavramların birleştirici rolünün aksine iki halkı bir araya getirenin sevinçte ve kederde ortaklaşmak olduğunu ifade etmiştir.

Bunlar çözülür veya açtığı yaralar tedavi, zararlar telafi edilir. Hepsinin ötesinde enerji biriktiği ileri sürülen bir toplumsal fay hattının sebep olabileceği yıkımın önüne geçilmiş görünüyor.

Depremden çıkaracağımız hayırlı netice ve sevindirici tablo, iddia edildiği üzere yıkıcı bir fay hattının oluşmadığı gerçeğidir. Bu musibet bize kardeşliğimizi hatırlatan İlahî bir ikaz şeklinde algılandı. Vatanı, bayrağı ve devleti olmayan milletler var. Demek ki millet olmanın gerek şartı onlar değil. Sevinçte ve kederde birlik ile ortak bir gelecek hayali ise olmazsa olmaz şart. Vatan, bayrak ve devlet varken o birlik ve hayal olmasaydı, kendimize millet diyemezdik. Onca parçalama gayretlerine rağmen tek vücut olabileceğimizi deprem bir kez daha gösterdi. Ülkenin dört yanından yara sarmak için gönderilen yardımlar, kol ya da baştaki yaralardan önce kalplerdeki kırıkları tedavi ediyor. Göndereni de alanı da tedavi ediyor. (Bülent Korucu¹⁰³, Zaman Gazetesi, 25 Ekim 2011)

Başka bir yazar BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın Van'a gönderilen yardımlar için söylediklerinin önemine değinerek "kardeşlik" söyleminin altını çizmektedir.

Van ruhuyla zaman içinde kırılmalar yaşayan kardeşlik hukuku yeniden inşa ediliyor. Yardımlar karşısında duygulanan BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın söyledikleri unutulmaz: 'Türkiye'nin dört bir yanından gelen yardımlarda kardeşlik kokusu, kardeş selamı var. Herkese teşekkürler.' Evet kardeşlik öylesine candan ki kokusu yardımlara sinmiş. Demirtaş da o kokuyu duyuyor. Ve aynı şekilde candan karşılık veriyor. Kardeşlik kokusunun sindiği yardımların arkası gelecek. Önümüz Kurban Bayramı. Vanlı yalnız kalmayacak. Van'a akın yaşanacak. (Mustafa Ünal, Zaman Gazetesi, 26 Ekim 2011)

Van depreminin ardından İslami basında yer alan yazıların büyük bir çoğunluğunun "kardeşlik" söylemi etrafında geliştiğini yukarıdaki alıntılarda görmekteyiz. Bu durumu güncel siyasetle ilişkilendirmek

---

¹⁰³ 1968 yılında Erzurum'da doğdu. Erzurum Lisesi'nden sonra, lisans eğitimini Ege Üniversitesi BYYO Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. 1989'da Zaman Gazetesi İstanbul Haber Merkezi'nde başladığı gazeteciliğe, Politika Editörü, Yazı İşleri Müdür Yardımcısı olarak devam etti. 1996'dan beri politika, sosyal bilimler, hukuk ve iç güvenlik alanlarında köşe yazıları yazıyor. 28 Şubat sürecinin en harareti dönemi olan 1997'de başladığı Yazı İşleri Müdürlüğü görevinden sonra Zaman Gazetesi Yayın Koordinatörlüğü'ne getirildi ve 99'da Haber Koordinatörlüğü görevini üstlendi. 2001–2004 yılları arasında Zaman Gazetesi Genel Yayın Editörü olarak görev yapan Korucu, 2004'ten 2009'a kadar Cihan Haber Ajansı Genel Müdürlüğü görevinde bulundu. 2009 yılından beri Aksiyon Dergisi Genel Yayın Yönetmeni ve Zaman Gazetesi köşe yazarı olarak gazetecilik hayatına devam ediyor. (<http://bulentkorucu.com.tr/hakkinda>)

mümkündür. “Kürt açılımı” tartışmalarının yapıldığı böyle bir zamanda meydana gelen deprem araçsallaştırılmıştır. Yürütülen politikaların halk nezdinde daha sorunsuz destek bulmasını sağlayacak en güvenilir argüman ise din olmuştur. Dolayısıyla İslami basında deprem “Allah’ın, kardeşliği hatırlatıcı bir uyarısı” olarak ele alınıp işlenmiştir.

4.3.2. Deprem Üzerinde Etkili Olan Yapılaşma Sorunu ve Bireylerin Suçu

Van depreminin ardından İslami basında öne çıkan diğer bir önemli konu ise sağlam yapılmayan yapıların neden olduğu yıkımdır. Marmara depreminde neredeyse hiç değinilmeyen bir husus olan yapılaşma ve bireylerin ihmali Van depreminde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Marmara depremi gerekçelendirilirken ve değerlendirilirken bilimle arasına mesafe koyan İslamcı yazarlar Van depreminde ise binaların bilimsel yöntemler kullanılarak inşa edilmediği için felaketin ciddi boyutlara ulaştığından söz etmektedirler. Yıkımın boyutunda bireylerin sorumluluğu ön plana çıkmaktadır. Deprem Allah’ın takdiri ancak depreme karşı her türlü tedbirin alınması da bireylerin sorumluluğundadır. İlahi gücün kontrolünde gerçekleşen doğal bir afet olan depreme karşı insanların hazırlıklı olması gerektiğine dair dini referanslar da Marmara depreminden farklı olarak bu depremde kullanılmıştır.

Ayrıca bu depremle birlikte kaçak ve plansız yapılaşmanın yanı sıra hali hazırda depreme dayanıklı olmayan yapıların özellikle büyük kentlerde yarattığı sorunlar ve taşıdığı riskler kentsel dönüşüm çerçevesinde yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar yeni yasal düzenlemelere yol açan gelişmelere paralel bir şekilde devam etmiştir. Bu süreçte ‘Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi’ yasası 31 Mayıs 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın yönetiminde uygulanmaya başlanan bu yeni yasada Toplu Konut İdaresi (TOKİ) kentsel dönüşüm uygulama alanlarının ve afet alanlarının belirlenmesinde yetkili kılınmıştır. Bu yasa ile birlikte kentsel dönüşüm konusu gecekondular ve çöküntü alanlarının yenilenmesini içeren bir uygulama olmaktan çıkmış, milyonlarca insanı ilgilendiren bir süreç haline gelmiştir. Bu sebeple yeni

yasanın doğurduğu sosyal, ekonomik ve mekânsal sonuçlar eskisinden çok daha geniş bir kesimi ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, kamuoyunun süreçle ilgili bilgi düzeyi, algısı ve uygulamalara destek verip vermeyeceği önemli bir konu haline gelmiştir.¹⁰⁴ Bu tartışmaların yürütüldüğü bir süreçte kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisi de bu anlamda önem kazanmaktadır. Van depreminin ardından İslami basında yer alan, gerekli önlemler alındığında depremin felakete dönüşmeyeceği söylemi, ortak bir kanı olarak sıkça gündem konusu olmuştur. Hatta söz konusu gazete yazarlarından biri dönemin Başbakanı Erdoğan'ın Van depreminin ardından kentsel dönüşümle ilgili sarf ettiği sözleri yazısına taşımış ve bu söylemi olumlamıştır: “Van'daki afetin acısını büyüten çürük binalar hakkında Başbakan Erdoğan'ın, Türkiye'deki toplam 20 milyon binanın yüzde 40'ının ne pahasına olursa olsun yıkılacağını söylemesi çok önemli. Yapılabilirse bu, şehirlerin yarısının yıkılıp yeniden inşası demek” (Abdülhamit Bilici, Zaman Gazetesi, 29 Ekim 2011). Dolayısıyla depreminin ardından gündeme gelen ve altı aylık gibi kısa bir sürede Meclis'ten geçen kentsel dönüşüm olarak bilinen “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi” yasınının alt yapısının bir bakıma bu söylemlerle oluşturulduğunu söylemek mümkün. Konutların depreme dayanıklı yapılmadığı, müteahhitlerin kâr elde etmek amacıyla yeterli ve güvenilir malzeme kullanmadıkları gibi gerekçeler İslami basında çok sık konu edilmiştir. Depremin yıkıcılığı hususunda Marmara depreminde söz konusu dahi edilmeyen bireylerin sorumluluğu Van depreminde geniş bir yer edinmiştir. Depremin İlahi gücün denetiminde gerçekleştiği, “Takdiri İlahi” algısına ek olarak insanların tedbirsizliği, farklı bir algılama biçimi olarak Van depreminde karşımıza çıkmaktadır.

Depremi bir yer altı faaliyeti olarak gören bir yazar, depremin felakete dönüşmesinin nedeni olarak binaların yapılaşmaya elverişli olmayan yerlerde yapılmasına ve sağlam yapılmamasına bağlamaktadır. Planlı şehirleşme konusunda da zayıf kalınmasından ve mühendisliğe gerekli önemin verilmemesinden yakınmaktadır.

---

¹⁰⁴ Aysu KES ERKUL, Yazılı Basında Kentsel Dönüşüm: Yüksek Tirajlı Gazeteler Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 47-64

Söz gelimi maddî ve mânevî anlamda sosyal yapıyı tespit etme açısından "deprem" olgusu, önemli bir ölçüttür. Şakası olmayan bir yer altı hareketliliğinin neticesi olan deprem, sonuçları itibariyle her türlü insanî olguyu gözler önüne sermektedir. Deprem, birer "yer üstü" faaliyeti olan yağmur, kar, rüzgâr gibi doğal olan bir "yer altı" faaliyetidir. Din diliyle söylemek gerekirse deprem "sünnetullah"tır. Allah'ın âyetlerinden bir âyettir ve rahmettir.(...) Birer rahmet olan tabiat olaylarını "felâket"e dönüştürmemek için konutların sağlam zeminlere ve mühendislik açısından sağlam bir şekilde inşa edilmesi gerekir. Ülkemizde mekân sıkıntısı çekilmediği halde yüksek yüksek binaların hiç de özen gösterilmeden yapılması affedilecek bir husus değildir. İlgililer görmese de "tabiat olayları" bunları tespit etmekte ve zamanı gelince uyarılarda bulunmaktadır. Oldukça verimli "tarım" alanlarının yapılaşmaya müsaade edilmesi, uzun vadede yiyecek sıkıntısına ve dolayısıyla hayat pahalılığına sebep olmaktadır. Fabrika olmasa da olur fakat yiyecek olmazsa hayat olmaz. Simav depremi unutulmaya yüz tutmuşken Van depremi de gösterdi ki, "planlı şehirleşme" konusunda çok zayıf durumdayız. Literatürümüzde "mühendislik" diye bir bilim var, fakat bu bilimin, kapısında "üniversite" yazan yerlerde sadece adından söz edilmekte, hayatın içine bir türlü girememektedir. Girse bile yanlış bir şekilde ve rant iştahı ile iş görmektedir. (İhsan Alperen, Milli Gazete, 30.10. 2011)

Diğer bir yazar da depremi Allah'ın takdiri olarak görmekte ancak bilimin uyarılarını dikkate alarak önlemler alınması, tedbirli olmanın önemine değinmektedir.

Deprem Allah'ın bir kaderidir. Kulların, sağlam binalar yaparak, yüksek binalar yapmayarak, inşaatları çok sıkı ve ciddî şekilde denetleyerek, ilmin ve fennin uyarılarına dikkat ederek, kurallara uyarak depreme karşı tedbir almaları gerekir. Acaba devlet, siyasî iktidar, belediyeler, sorumlular bu vazifelerini hakkıyla yerine getirmişler midir? Allah'ın ilmi ve iradesi bütün mevcudatı kuşatmıştır. Allah'ın ilmi ve iradesi dışında bir sinek kanadını çırpamaz, bir yaprak sallanamaz. Deprem Allah'tandır. Bizim vazifemiz gereken tedbirleri almak, vazifemizi yapmaktır. İlmin, fennin, ahlakın kurallarına uyulmuş olsaydı Van'da böylesine yıkım olmaz, böylesine ölüm olmazdı. (Mehmet Şevket Eygi, Milli Gazete, 30 Ekim 2011)

Benzer şekilde başka bir yazar da yazısında bilimsel davranılmamasından yakınmakta ve yıkımın sebebini tedbirli olmamak ve kurallara uygun davranmamakta görmektedir.

Kağıt üzerinde çok basit dursa da, bu "gerekli dersi çıkarmak" işini bir türlü önemsemiyoruz. 1999 depreminden sonra da toplumsal bir bilinç ve hassasiyet oluşuyor gibi olduysa da, depreme karşı gerekli bilinci geliştiremedik maalesef. Hassasiyetimiz ise, en ufak ve ilgisiz depremleri bile abartıp, (Allah muhafaza) olası İstanbul depremiyle bağlantısı üzerine kafa yormakla sınırlı kaldı. Halbuki, toplumumuz, insanımız acılara karşı müthiş bir duyarlılığa ve harekete geçebilme potansiyeline sahip. Depremden ardından insanların tamamen kendi inisiyatifleriyle yardımlar yağdırması, dualarını esirgememesi, mağdur insanların dertleriyle dertlenmeleri önemli hasletler. Ancak, bir türlü bu duyarlılığı tedbirli olmak ve kurallara uygun davranmak noktasına taşıyamıyoruz. Bunda, öteden beri idarelerin üstlerine düşen vazifeleri gereği gibi yapmamalarının, kuralsızlığın, başıboşluğun, bilimsel davranmamanın payı var. (Burak Kılıoğlu, Milli Gazete, 28 Ekim 2011)

Depreme karşı tedbir alınmasının önemine vurgu yapan bir yazar, söylemini desteklemek amacıyla dinsel referanslar kullanmaktadır. Bir Müslümanın yaptığı hiçbir işe hile karıştırmaması gerekliliğinin ve yapılan her işin kurallara uygun yapılması zorunluluğunun Kuran'da da geçtiğinden bahsetmektedir. Yazara göre, bir Müslüman yaptığı işin en iyisini yapmak zorundadır. Hakkını vererek yaptığı iyi işlerin mükafatını, yaptığı kötü işlerin ise cezasını hem bu dünyada hem de ahirette görecektir.

Siyaset yapanlarımız, ticaret yapanlarımız, müteahhitlerimiz, ilim adamlarımız, askerlerimiz, özetle bu dünya üzerinde yaşayan herkes hile yapacağında "Kullar görmese de Allah görür" inancıyla hareket etse komutanlar soğuktan askeri titretmezler, hükümetler korkudan halkı titretmezler, müteahhitler, fay hattına, selli dereye, yelli bele ev yapmazlar, yaparlarsa da depreme, sele, yele dayanıklı yaparlar. Bütün bunları yapabilmesi için önce depreme dayanıklı adam yetiştirmek gerekir.

Depreme dayanıklı adam da Zilzal/Zelzele süresindeki:
"Kim zerre ağırlığında hayır işlemişse onu görecektir.

Kim zerre ağırlığında kötülük yapmışsa onu görecek" ayetlerine önce iman eder sonra ona göre düzgün ve güzel iş yapar.

Rabbimiz, "Şüphesiz iman edip amel-i salih işleyenlerin güzel amelinin mükâfatını biz zayi etmeyiz." buyurur. (Kehf süresi ayet 30)

İman eden Müslüman'ın ameli/işi, eylemi hem tabiata, hem şeriata uygun olmalıdır.

İşini bu ikisine uygun yapanın yaptığı işin mükafatını hem dünyada hem ahirette görür.

Sevgili Peygamberimiz "Allah, sizden biri bir iş yaptığında o işin güzel ve sağlam olmasını sever." buyurmuş. (Beyhaki, Şuab'ül İman 4/334, hadis no 5312, Ebu Ya'la, Müsnet, 7/349, hadis no 4386, Taberani Mu'ecmü Evsat, 1/275, hadis no 897)

Her ne yaparsak yapalım hatta kurban keserken bile güzel yapmamızı Allah'ın bize yazdığını/emrettiğini bildirir sevgili Peygamberimiz. (Müslim, Sahih, K. Sayd hadis no 3615)

(Mahmut Toptaş¹⁰⁵, Miili Gazete, 27 Ekim 2011)

Depremin böylesi bir yıkıma neden olmasının gerekçesini bireylerin hırslarında ve çıkarlarında arayan yazar, istenildiğinde depreme karşı dayanıklı binaların yapılabileceğinden bahsetmektedir. Söylemini desteklemek amacıyla da devlet destekli TOKİ konutlarının yıkılmamış olmasını göstermektedir.

Toplum olarak ortak temennimiz her depremin ardından yaşananların ders ve bunun son olmasıdır. Halbuki bu iş temenni ile halledilemez. Tüm kurumlar üzerlerine düşeni yapmak durumundadırlar. Yapmayanlardan kesinlikle hesap soracak mekanizmaların işlemesi gerekiyor. Herkesin yaptığının yanına kaldığı bir toplumda insanların daha fazla kazanma hırslarını frenleyemezsiniz. Hele birde kapitalist anlayışı tek doğru olarak insanların beyinlerine yerleştirirseniz bu işin içinden çıkamazsınız. Bu noktada Van depreminde TOKİ konutlarının yıkılmamış olmasına dikkat çekmek istiyorum. Özel şahıslar günü birlik kazançlar peşinde koştukları için kullanılmaması gereken malzeme

---

¹⁰⁵1947 Karaman'da doğdu. İmam-Hatip okulunu dışarıdan imtihanlarla bitirir.1966-67 yıllarında İmam olarak Diyanette görev alır ve Karaman'ın Bucakkışla nahiyesinde imamlık yapar. 1969 yılında Karaman'da arkadaşlarıyla "Uyanış" gazetesini çıkarmaya başlar.1970 yılında Karamanda Cömmen camiinde İmamlık görevine başlar. 1973 yılında resmi İmamlık görevinden istifa ederek Fransa'ya gider. Bir buçuk yıl çalıştıktan sonra tatil için Türkiye'ye geldiğinde üniversite imtihanlarına katılır, İlahiyat fakültesine dönüştürülen Konya Yüksek İslam Enstitüsünü kazanır ve okuluna devam eder. 1979 yılında mezun olur ve imtihanla 1980 yılında Mersin'in Mut kazasına Vaiz olarak atanır. Çeşitli yerlerde vaizlik yaptıktan sonra 1995 yılında İstanbul Merkez Vaizliğine atanır. Ocak 1999 yılında resmi Vaizlikten emekli olur. Milli Gazete' de köşe yazılarına devam etmektedir. (<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4534>)

kullanmakta bir sakınca görmüyorlar. Ama yaptıkları binalar ilk depremde yerle bir oluyor ve enkazların altında canlar kalıyor, pek umursamıyorlar. Bu manzara karşısında çöken binaları yapanların vicdan muhasebesi yapıp yapmadıklarını bilemem ama yapanların büyük bir bölümü de sanıyorum kendilerine bir takım haklı gerekçeler icat edeceklerdir. Bir dostumun ifadesiyle insanoğlu gerekçesini bulmadan günah işlemez. Demek istediğim o ki TOKİ konutları son depreme dayandığına göre diğerleri de dayanabilirdi eğer malzemeden çalınmamış olsaydı. Bunu söylerken tüm konutlar her depreme dayanabilir diyor değilim. Sadece gerekli tedbirlerin alınmasında ihmalin bulunduğu dikkat çekiyorum. Biz gerekli tedbiri alırız ondan sonrası bize ait olmaz. Yapanlar da sorumlu tutulmaz. Dileriz gerçekten çürük binalar konusunda Van depremi bir milat olur. Üç kuruş fazla kazanmak uğruna bir takım kimseler çürük binalara insanları doldurmazlar. (Abdülkadir Özkan¹⁰⁶, Milli Gazete 26 Ekim 2011)

4.4. Depremlerin Olumlanması ve Depreme Karşı Önlem Önerileri

Bütün bu yaklaşımlar ve değerlendirmeler Müslüman çevrelerde depreme ilişkin olarak iki önemli durumu da gündeme getiriyor. Bu yaklaşım biçimleri hem Marmara hem de Van depremleri sonrasında ortak tutum olarak kendini göstermektedir. O yüzden, depremin olumlanması söylemleri ve önlem önerileri başlığı altında her iki deprem için birlikte incelenecektir.

Bunlardan ilki, Allah'ın takdiri olması nedeniyle depremin bir anlamda olumlanmasıdır. Bu yaklaşıma göre Allah'tan gelen tüm edimlerde olduğu gibi depremlerde de bir "hayır" vardır. Türkiye'deki Müslüman cemaatler içerisinde en

---

¹⁰⁶ 1942 yılında Çorum'da doğdu. Ankara Öğretmen Okulu'nda lise eğitimini, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nda da yükseköğrenimini almıştır. 1970 yılında girdiği Milli Gazete kadrosunun halen bir çalışanı olan Özkan, Ankara bürosu muhabiri olarak başladığı mesleğini gazetenin çeşitli kademelerinde görevler alarak sürdürdü. Abdülkadir Özkan'ın bu gazetede görevlerinin yanı sıra, Sümerbank kamu firmasında Genel Müdür Müşavirliği, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nda çalıştığı senelerde yaptığı Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı ve de ilkokul öğretmenliği gibi vazifeleri de olmuştur. Abdülkadir Özkan'ın üye olduğu dernekler arasında Parlamento Muhabirleri Derneği ve de Ankara Gazeteciler Cemiyeti bulunmaktadır. Yazdığı konular daha çok Avrupa Birliği gibi güncel konular hakkında fikir belirtmek ve önemli görülen yerlere dikkat çekmek ekseninde ilerlemektedir. (http://www.thegazeteler.com/yazarlar/abdulkadir_ozkan.html)

güçlü sayılanlardan birinin başındaki kişi M. Fettullah Gülen'in Marmara Depremi sonrası bir tespiti şöyledir:

Tabii, musibet televvünlü bu ikazlar, bizler için hep rahmet buudunda cereyan etmektedir. Yani dış görünüş itibariyle bunlar her ne kadar şer gözükse de, varlığın perde arkası ve neticesi itibariyle hayırdır. Ne var ki, bunları herkesin sezmesi ve kavraması da adetâ imkânsızdır... Öte yandan bu vesile ile birçok insan da, ciddi bir teyakkuzla Rabblerine yönelerek kurbet (Allah'a yakınlık) kazanmışlardır ki; zannediyorum bununla elde edilen yakınlık günde bin rekat namaz kılmakla bile elde edilemez. (M. Fettullah Gülen, Zaman, 23 Ağustos 1999)

Bir başka Müslüman yazar da depremin “hayırlı” tarafını şöyle ifade etmektedir:

“Bundan sonra gönüllerdeki yangının yaraları, hepimizde uzun bir süre kanamaya devam edecektir. Buna da ancak iman ilacıyla karşı konacak, **ölenlerimiz şehit, telef olan malları da sadakadır** inancı teselli verecektir. Her şehit yakını, "**Benim de varacağım bir mekâna önceden şefaati gönderdim.**" diyerek imanlı bakışıyla bir ölçüde teselli olup acısını ancak imanla azaltacaktır. Başka türlü ilacı da yoktur bunun. (Ahmed Şahin¹⁰⁷, Zaman 21 Ağustos 1999)

---

¹⁰⁷ 1935 yılında Yozgat'ın Çayıralan ilçesinin Aşağı Yahya Sarayı doğdu. Elif cüzüyle başladığı Kur'an öğrenimini 1950' de Kayseri'de aldığı hafızlık diplomasıyla tamamladı. Tahsiline devam etmek için Kayseri'den İstanbul'a giderek meşhur Gönenli Hoca efendinin talebesi oldu. İstanbul'da 1950-60 arası Osmanlı ulemasının son halkasını teşkil eden alimlerden tefsir, hadis, fıkıh ve kelam dersleri okuyarak çok ilgi duyduğu dini ilimlerde mesafe aldı. Cami odalarında geçen bu on senelik ilahiyat öğrenciliği devresinde İstanbul'da ilk İslami yayın olarak çıkan haftalık (Hür Adam) gazetesinin, cuma günleri İstanbul'u bir uçtan bir uca dolaşarak, (Anadolu satışına denk düşecek miktarda) satışını yaptı. İlk yazılarını da dağıtımını yaptığı bu (Hür Adam) gazetesinde yazmaya başladı. Okuyucuların dini sorularına cevap veren bu yazılar o günlerde kitapçık halinde yayınlandı. Gazete ise 27 Mayıs 1960 ihtilalinde kapatıldı. Bu tarihte girdiği imtihandan sonra Süleymaniye camiine din görevlisi olarak atandı. On sene süren bu cami görevi sırasında yeni yayına giren haftalık (İttihad) gazetesinde İslam Alemleri sayfasını hazırladı.(Tarihin Şeref Levhaları) yazı dizisi de resimli tefrika halinde yayınlandı. Çok ilgi gören ilk kitabı da bu (Tarihin Şeref Levhaları) oldu. 1970 de yayın hayatına giren günlük (Yeni Asya) gazetesinde köşe yazılarına başladı. On iki sene süren bu yazılarını tek hafta izin kullanmadan, tek gün ara vermeden 1982 yılına kadar sürdürdü.

Bu tarihten sonra çalışmasını tamamen kitap hazırlamaya yöneltti. Altı sene süren bu kitap hazırlama devresinde arkadaşlarıyla (şimdi Türdavi'la birleşmiş bulunan) Cihan Yayınevi'ni kurup kitaplarının basımını burada topladı. 1988 de (Zaman) gazetesinde tekrar günlük köşe yazılarına başladı. 2008 de yazılarını sürdürürken yayınlanan kitaplarının sayısı otuz üçe ulaştı. Moral FM radyosunda 1994 de başlayarak ara vermeden sürdürdüğü Cuma günü saat 14'teki Haftanın Sohbeti de (Müslüman Nasıl Yaşamalı?) adıyla kitaplaştırılarak basıldı. Üzerinde çok çalıştığı son kitapları ise 2003'ün başında

Depremiñ “hayırlı” tarafına göndermede bulunan yazar Allah’ın insanları haksız yere helak etmeyeceği ve pişmanlık duyup tövbe etmeleri için bir fırsat doğduğu üzerinde durmaktadır. Ona göre deprem insan olmaya fırsat olmuştur:

Tövbeye fırsat doğdu, istiğfara, günahlardan arınmaya fırsat doğdu, ibretleri sahiplenip yüz yerde yalvarmaya, hataları yüklenip dua dua yakarmaya fırsat doğdu, şefkate, sevgiye, mürüvete, affediciliğe, bağışlayıcılığa, cömertliğe, diğergamlığa, ilme, irfana, velayete, bütün insanî melekeleri, duygu ve düşünceleri inşa, imar ve işletmeye fırsat doğdu. İnsan olmaya fırsat doğdu. Kendimizi hatırlamaya, ledün yanımızı bulmaya fırsat doğdu. Alışageldiğimiz kötülükleri terke; bir türlü el uzatamadığımız iyilikleri efalimizle temsile fırsatı doğdu. Şuurlu olmaya ve şuurda doğmaya fırsat doğdu.(Gürsoy,2000:238)

Aynı yazar bu düşüncesini bir ilahiyat profesöründen alıntı yaparak desteklemektedir:

Bin nasihatten evla olan bu musibetten maddeten ve manen hayırlar çıkarmalıyız. "Rabb'in halkı dürüst davranan, hem kendilerini, hem birbirlerini düzeltmeye çalışan diyarları haksız yere helak etmez (Hud, 11/76)." "(Habibim) sen aralarında bulunduğun müddetçe Allah onları azaba uğratmaz. Eğer onlar istiğfar ederlerse bu takdirde de Allah onlara azap etmez (Enfal, 8/33)." (Prof. Dr. Veli Ulutürk/ Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Tefsir Ana Bilim Dalı Başkanı)" (Gürsoy,2000:231)

Aynı şekilde, depremin insanların günahlarından ve hatalarından temizlenmeye fırsat verdiğinin altını çizen başka bir yazar, depremi şu sözlerle olumlamaktadır.

Cenab-ı Allah (cc), musibetlerle mü'minleri günah ve hatalarından temizler. Şu kadar ki, umumî musibet, umumî hata üzerine gelir, fakat böyle musibetlere uğrayan herkesin hatalı olduğu da asla

söylenemez, çünkü böyle musibetler, açıkça zalim veya değil ayrımı yapmaz. Dolayısıyla, herkesin hatayı başkalarında değil, kendisinde bilmesi beklenir. Ayrıca, musibet, her zaman hata üzerine de gelmez; bazen de bilhassa bazı ferdlere manevî terakki için gelir. (Ali Ünal, Zaman Gazetesi, 31Ekim 2011)

Yazarlardan biri yazısında, depremin ardından hayıflanmak ve başına gelenleri sorgulamak yerine, insanlara depremin ardından gelecek hayırları ve güzellikleri beklemek nasihatinde bulunmaktadır. Ona göre kaderden kaçış yoktur. Kaderine razı olanlar sevap kazanırken kaderini sorgulayanlar birer günahkar olacaktır.

"Neden benim başıma geldi, keşke çocuğumu oraya göndermeseydim." gibi sözlerden özellikle kaçınmalıyız. Çünkü depremi meydana getiren, Allah'ın takdiri ve hükmü, kaçınmak mümkün değil. Yıldırım: "İnsana düşen, kadere teslim olmak. Bu musibetin arkasından zuhur edecek hayırları ve güzellikleri beklemek. Zaten insan bu hüsn-ü zannı göstermese de kader hükmünü icra edecekti. En iyisi, bu hususta Hz. Ali'nin (r.a) nasihatini tutmak: "Allah'ın takdirine razı olursan, kader hükmünü icra eder, sen de sevap ve ecir kazanırsın. Ama sen Allah'ın takdirine razı olmazsan, kader yine hükmünü icra eder, sen de günahkâr olursun." (Aslıhan Köşşekoğlu, Zaman Gazetesi, 28 Ekim 2011, Cuma)

Benzer biçimde, depremin günahların affına vesile olmasının yanı sıra ölenlerin şehit sayılması ve mallarının da sadaka hükmüne geçmesi bakımından deprem "hayırlı" bir şeye aracılık etmiştir.

Salisen, günahlarımızın affına vesile, derecelerin, mertebelerin yüksek ve alî hale gelmesinin nedeni olması itibariyle önem arz ediyor. Rabian, Söz Sultanı'nın beyanında, enkaz altında kalan bir mü'minin şehit safında yerini alması, kaybettiği malların sadaka olarak mükafatlandırılacağı müjdesinin verilmesi düşünüldüncce, ıstırapların hafiflediği, sancıların dindiği görülecektir. Hamisen, musibetlere sabır, nimetlere şükür, mü'minin iki kanat takınması gibi ve yine Hak dostunun; "Kahrın da hoş lütfün de hoş" teslimiyeti içinde bu sıkıntı ve musibetlere bakıldığı takdirde kaybedilen bir şeyin olmadığı gerçeği ortaya çıkacaktır. Allah'ım bu zelzele musibetini kalplerimizin Seninle bütünleşmesine vesile eyle. (26 Ağustos 1999, Zaman)

Benzer şekilde, depremde hayatlarını kaybedenlerin şehitlik mertebesine ulaştığından söz eden başka bir yazar, buna kanıt olarak hadisleri göstermektedir. Ayrıca depremde mallarını yitirenlerinde misliyle mükâfatlandırılacağından bahsetmektedir.

Prof. Dr. Suat Yıldırım göçük altında kalma, suda boğulma, bulaşıcı hastalıkla, doğum esnasında ölme gibi durumlarda mümine ahiret şehitliği rütbesi verildiğinin birçok hadisle bildirildiğini söylüyor. Bu hadislerinden birinde Peygamber Efendimiz (s.a.s.) "Şehitler beş çeşittir: taundan, mide rahatsızlığından ölen, suda boğulan, göçük altında kalan ve Allah yolunda öldürülen şehittir." buyuruyor. Yıldırım, depremde hayatını kaybedenlerin şehit olmasının ailesi için çok büyük bir teselli kaynağı olduğunu gösteren bir noktaya değiniyor: "Şehit, aile efradına ve akrabasına şefaathet yetkisine de sahiptir." Ayrıca Allah, kişinin depremde kaybolan mallarını kendi yolunda infak edilmiş mallar gibi sayarak yüzlerce misli mükâfat vermektedir. ." (Aslıhan Köşşekoğlu, Zaman Gazetesi, 28 Ekim 2011, Cuma)

Bu düşünme biçimi bazı yazarlarda daha uç bir noktaya götürülmüştür.

"Fâni dünyada depremde ölenleri kıskanmıyor da değilim. Ölümünün en güzeli olan şehitlik mertebesine ulaşan eli öpülesi o insanların ve malının da sadaka hükmüne geçen mallarının yerinde olmasını istemiyor değilim. (H. İbrahim Ekiz, Zaman Gazetesi, 23 Ağustos 1999) demiştir.

Burada sadece birkaç örneğini verdiğimiz "olumlama" yaklaşımı, İslami yazının ortak görüşü olarak görünmektedir.

İkincisi, İslami yazında bu büyük felaketten sakınmak için alınması gereken tedbirler konusunda da büyük ölçüde dini motivasyonlar belirleyici olmaktadır. 1999 depremi bu konuda epeyce bir dinsel deneyim sağlamıştır. Gürsoy'a göre Zaman gazetesi ve Samanyolu televizyonu, depremi izleyen günlerde depremin dehşetini gören insanları, bizzat felakete maruz kalan mağdurları, sabıra, duaya ve Kur'an okumaya çağırarak, hatimler indirilmiş, evrad-ü ezkarlar okunmuş. Ekranlardan

yayılan ilahi nağmeler depremin şokunu yaşayan insanları teselli etmiştir. (Gürsoy, 2000;221)

Aşağıda yer verdiğimiz kişilerin görüşleri de Marmara depreminin ardından, depreme karşı tedbir olarak bu yaklaşımın örneklerini vermektedir:

Şimdi yeni felaketlerin bizi daha büyük acılara maruz bırakmaması için fiili tedbirleri elden bırakmamakla birlikte, her şeyi elinde tutan Rabbimize duadan başka çaremiz yok. Gelin hep beraber O'na yönelelim. İşte onun için de kıyametin zelzelesini anlatan surei cefilenin ilk ayetinde, 'Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Gerçekten kıyamet saatinin depremi müthiş bir olaydır (Hac. 22/1). buyurmakta ve salı gecesi yaşadığımız prova gibi, o Yüce Kudretin birgün yeryüzünü "sarsacağını, gördüğümüz şu mükevvenatın, şu düzenin berheva olup gideceğini açıklamaktadır" (Mükremin Albayrak, Zaman, 20 Ağustos 1999).

Böyle zamanlarda çoluk—çocuk alarına geçirilip, tamamen duaya kilitlenmemiz, sadakalar vermemiz, kurbanlar kesmemiz, havf (korku) ve hâcet namazları kılmamız, himmetlerimizi çok âlî tutmamız, muhtaçlara el uzatarak, üzerimize terettüp eden vazifeleri en güzel şekilde yerine getirmemiz gerekmektedir. (Abdullah Aymaz, Zaman Gazetesi, 19 Ağustos 1999)

"Böyle zamanlarda insan aciz kalır." ... Kendi başımıza da böyle bir felaket gelebileceğini düşünelim ve öyle davranalım. Yalvaralım, yakaralım. Kur'an okuyalım." (Hakan Yılmaz, Zaman, 21.08.1999)

Mutlaka her türlü tedbiri imkan nisbetinde almalıyız. Ama nereye kadar? Gelin hep beraber dua edelim, tövbe edelim İbret alalım, haddi aşmayalım, Yüce Allah (c.c)'a saygılı olalım.! (Prof. Dr. Remzi Çetin, Milli Gazete, 21 Ağustos 1999)

"Bunlar bilindiği gibi aslında birer ilahi ihtaradır. Dolayısıyla bu ilah ihtardan ülke evlatları olarak hepimizin ders alması ve yaptıklarımızı kontrol ederek kendimize çeki-düzen vermemiz

gerekir” “Cenab-ı Hakk her türlü beladan, afetten bizi muhafaza etsin. Ülke evlatlarımızı korusun! (Necmettin Erbakan, Milli Gazete, 22 Ağustos 1999)

Van depreminin ardından da benzer öneriler yapılmıştır. Bir köşe yazarı yazısında, deprem öncesinde ve sonrasında depremden korunmak için okunabilecek dualara yer vermiştir.

Deprem, sel, kasırga gibi felaketler anında dua mü'minin en önemli sığınağı. İlahiyatçı Cemil Tokpınar deprem anında, korunmak için öncesinde ve sonrasında Salâten Tûncina duasının okunabileceğini söylüyor. Günlük virdlerimiz arasında olan salavat-ı şeriflerimize ehemmiyet vermeli. Peygamberimiz'in(s.a.s) bu tarz felaketler için yaptığı dualardan bazıları şunlar:

Allahümme lâ tektülânâ bi gadabike velâ tühliknâ bi azâbike ve âfinâ kable zâlik.(Allahım, bizi gazabınla öldürme. Azabınla helâk etme! Bunlardan önce bize afiyet ver.)

Bismillahi lâ yedurru mea ismihî şey'in fil ardi ve lâ fi's-semâi. (İşime) Allahın adıyla başlarım. Onun ismi ve yardımı olduktan sonra ne yeryüzü ve ne de gökyüzünün hiçbir bela ve sıkıntısı zarar vermez.

Rabbî küllü şey'in hâdimüke, Rabbî fe'hfaznâ ve'nsurnâ ve'rhamnâ Ey Rabbim her şey senin hizmetindedir. Sen bizi koru, bize yardım et ve bize rahmet et.

(Aslıhan Köşşekoğlu 28 Ekim 2011, Cuma)

Bir başka yazar da duanın önemine değinerek şunları yazmıştır:

Maddî tedbirler alanında bütün gücümüzle ne mümkünse yapalım. Ama dua da edelim, dualaşan düşünce meşguliyetlerimiz de olsun. Deprem dünyanın neresinde olursa olsun, bende hep bir dua ve özel düşünce yoğunluğu meydana getirir. (Ahmet Selim¹⁰⁸, Zaman Gazetesi, 7 Ekim 2011)

---

¹⁰⁸ Zaman Gazetesi yazarı Ahmet Selim İstanbul'da 1944 yılında dünyaya gelen Selim, halen İstanbul'da yaşamaktadır. İlk yazısı, henüz lise öğrencisi iken "Yeni İstanbul"da yayınlandı. Ufuk ve Dağarcık dergilerinde hem yazdı hem neşriyat yönetimini üstlendi. Asıl adı Zeki Önel'dir. 24 Şubat 1988'den beri ZAMAN Gazetesi'nde köşe yazısı yazmaktadır.

Başlıca Kitapları: Din-dil-Tarih Şuuru, Din- Medeniyet ve Laiklik, Dünya İslâm'a Muhtaç (2 cilt), Uyanış Zamanı, Millî-Manevî Bütünlüğümüz (<http://www.gazeteoku.com/ahmet-selim-kimdir/359>)

Kuran-ı Kerim ve dualar okuyarak insanlara manevi destek olmaya çalıştıklarını ifade eden Diyanet İşleri Başkan yardımcısı Kamil Yılmaz'a göre deprem Allah'ın afetidir, insanların elinden bir şey gelmez, isyan etmek yerine sabretmek ve rıza göstermek gerekir.

Depremde, yaklaşık 12 caminin yıkıldığını ifade eden Yılmaz, bu camiler yerine çadır camiler kurulacağını, bunların siparişlerinin de verildiğini aktardı. İnsanlara manevi moral desteği vermek için çalıştıklarını kaydeden Yılmaz, şöyle devam etti: "İmamlarımızın nöbetleşe oradaki hizmetleri devam edecek. Zaman zaman camilere gidip, Kur'an-ı Kerim okuyarak, dua ederek insanlara manevi moral desteği vermek, rahatlatmak yani bu bir Allah'ın afetidir, kulun elinden bir şey gelmiyor, isyan etmek yerine rıza ve sabırla karşılayıp, kaynaşmayı- dayanışmayı artırmak. (Zaman Gazetesi, 27 Ekim 2011)

Resim 4.5. Afet bölgesinde insanların öncelikli ihtiyaçlarından birisinin de dua olduğuna dair atılmış bir manşet. (21 Ağustos 1999 Milli Gazete)

DIN-AKTUEL ZAMAN

DEPREMİN DİLİ

Dua çağrısı

Gelin hep beraber Rabb'imize dua edelim

Felaketi hafifletecek en mühim unsur başlangıçta alacağımız tedbirlerdir. İşimizi sağlam yaparsak daha hafif hasarla atlatırız. Artık bu konuda yapabileceğimiz birşey yok. Şimdi yeni felaketlerin bizi daha büyük acılara mazur bırakmaması için fiili tedbirleri elden bırakmamakla birlikte, her şeyi elinde tutan Rabbimize duadan başka çaremiz yok. Gelin hep beraber O'na yönelimi ve enkaz altında hala kurtarılmayı bekleyenler, ölen kardeşlerimizin yakınları ve yaralı kurtulanlar için ellerimizi açıp kurtuluş, sabır ve acil şifalar bahşetmesini Yüce Yaratıcı'dan niyaz edelim.

Marmara Bölgesi'nde sarsanan insanlar, gece saat 03.02 sularında kuvvetli bir sarsıntıyla uyandı. Büyük bir panik ve heyecanla sokaka fırlayan insanların uykusu ve korkuyla bir başka şekle bürünen yüzlerine rağmen buluşmaları ortak bir nokta vardı; o da Allah'a duada bulunmaktı. Çoğumuzun uykudan uykaya bu korkunç sarsıntı ister istemez "Kıyamet mi kopuyor acaba?" sorusunu getirdi aklımıza. Hâli şükunu üzerimizden atamadığımız bu elin hadisesi, aramızca yazık İbrahim Kocayay'la görüştük.

'Evhâ lehâ' sırrı

Depremi tesadüf olmuş bir olay olmadığını söyleyen Kocayay, "Kur'an—i Kerim kıyametle ilgili hadiseleri anlatırken mesela Zilzâl Suresi'nde, 'Bienne Rabbke evhaleha' şeklinde ifade eder. Bu ifadeyi biz de karşımıza bu hadiseler, 'evhâ lehâ' sırrı içinde alırız. O zaman hiçbir hadise gelişmez ve tesadüf değildir. O'nun terbiyesinden geçtiğine ve O'nun bildirmesine bu hadiseler olduğuna göre, bizim alacağımız dersler ve ibretler vardır. İşte onun için de kıyametin zelalesi mi anlatan sureti okumak ilk ayetinde, 'Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Gerçekten kıyamet saatinin depremi mülahız bir olaydır (Hicr, 22-1)', buyurmaktadır ve salı gecesi yaşadığımız prova gibi, o Yüce Kadretin bergün yeryüzünü sarsacağına, geldiğimize şu mabevenatın, şu düzenin berheva olup gideceğini açıklamaktadır."

Diğ görünüşte bu hadise insanın görünüşü çok rencide ediyor; ama merhamet—i ilahiyeden fazla merhamet olmaz biliyoruz. Bu hadisat da tesadüfî imadığına göre, bize çirkin gibi gözükün bu yüzün arkasında belki çok güzelikler var. Bir defa musibetler, genellikle yapılan hataların neticesinde gelir. Ve insanlar kalbyle küllî bir varlık durumuna gelebilmektedir. Dolayısıyla onun günahıyla, sevabıyla bütün mevcudat alakadar olabilmektedir. Kainatın Efendisi, üzerinde bir bulut belirdiği zaman rengi sararır, hemen secdeye kapanır ve ellerini açarak, 'Allah'ım, bu bulut geçmiş kavimlerin üzerine gelen musibet habercisi bir bulut olmasın' derdi. Yine bir kulluk imdadı Hz. Ömer, 'Benim günahların yüzünden bu insanlar helak etme Allah'ım,' demiştir. O halde bizim de, 'Acaba benim günahlarından mı?' diye, O'nun dergahında ellerimizi kaldırarak, 'Benim günahım yüzünden insanlar helak etme Allah'ım!' diye dua etmeliyiz. Bu da bir kulluk ve musibetin beresati

Resim 4.6. Duaya çağrıda bulunan farklı bir gazete haberi. (20 Ağustos 1999 Zaman gazetesi)

SONUÇ

1999 Marmara Depremi ve 2011 Van Depremi üzerine İslami yazında (kitaplar, araştırma projeleri, günlük gazeteler vb.) yer alan bütün tartışmaların ortak noktası depremlerin ilahi gücün kontrolünde gelişen afetlerden biri olmasıdır. Bu çevrelere göre, deprem, genel olarak Allah'ın bir takdiridir ve insanların eylemlerinin sonuçlarına ilişkin Allah'ın bir ikazıdır. Depremlerin birer doğa olayı olarak algılanıp yalnızca bilimsel verilerle açıklanmaya çalışılmasına karşı çıkmaktadır. Hem Marmara depreminde hem de Van depreminde Allah olayların seyrine müdahale etmek amacıyla depremleri araç olarak kullanmıştır. Doğada meydana gelen her şey ilahi gücün emri ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla deprem gibi afetlerde O'nun bilgisi dâhilinde olmaktadır. Bu düşüncelerin temel dayanağı ise Kuran ve hadislerdir. Müslüman çevrelerde depremlerin algılanış biçimi bu referanslar etrafında şekillenmektedir. Kuran da yer alan ayetler ve sureler, hadis kaynaklarında yer alan eski dönem tecrübeler depremlerin takdiri ilahi olarak ele alınmasında önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki depremin de temel ortak vurgusu Allah'ın takdiri tezidir.

Bir diğer ortak nokta ise depremlerin olumlanması ve depreme karşı geliştirilen dini önlem önerileridir. Depremin olumlanmasından kasıt, her şerde bir hayır olduğu vurgusudur. Yani ne kadar büyük acılar yaşanırsa yaşansın Allah'tan gelen bu uyarının mutlaka hayırlara vesile olacağı vurgusudur. Onlara göre, deprem kötü insanlar için bir ceza, iyi amel sahibi insanlar için ise şehitlik mertebesine ulaşmak için bir fırsattır. Dolayısıyla yaşanan, bir şer değil aksine hayırdır. Bu çerçevede Müslüman çevrelere göre alınacak fiili tedbirlerin yanı sıra depremi önlemenin yolu, İslami değerlere uygun bir yaşam sürmektir. Depremden korunmanın ve deprem sonrasında depremin sonuçlarıyla başa çıkmanın yolu da sürekli olarak Allah'a yalvarmak, dua etmektir. Modern bilimin bu konuda önerdiği tedbirler ancak palyatif nitelikte olabilir. Nihayetinde deprem Allah'ın takdiridir.

Ancak depremlerin meydana geldiği zaman ve mekan depremin değerlendirilmesinde etkili olabilmektedir. Depremlerin ele alınış biçimi meydana geldikleri zaman diliminden ve mekanlardan bağımsız değildir. Bu değerlendirmede siyasi, sosyal ve ekonomik yapı belirleyici olabilmektedir. Marmara depremine ve Van depremine dair kimi söylemler bu çerçevede farklılık göstermektedir. Müslüman çevrelerce depremlerin gerekçelendirilmesi mevcut siyasi ortam ile ilişkili olmuştur. 1999'da Türkiye'de egemen olan "dincilik" karşıtı siyasal rejim, artık yerini 2011 de dindar olduğunu söyleyen yeni bir siyasal rejime bırakmıştır. Dolayısıyla Van depremi değerlendirilirken, 1999'da olduğu gibi siyasal rejimle ciddi bir tartışmanın içine girilmemiştir. O dönem Van'da yıkılan çürük binalar, bireylerin iyi bir Müslüman olmayarak daha fazla kar etme hırslarına bağlanmış, sistemsel sorunlar üzerine durulmamıştır. Özetle Marmara depremi değerlendirilirken öne sürülen bazı argümanlar Van depreminde pek görünür olmamıştır.

1999 Marmara depremi daha çok ceza ve gazap olarak ele alınmıştır. Toplumun İslam dininden sapan deneyimlerin etkisine girmesi (zinanın yaygınlaşması, kumar, yolsuzluk, ayırmacılık, şehvet düşkünlüğü vb.) cezalandırma gerekçelerinden biridir. Deprem, İslami dinsel pratiklerden kopma süreçlerinde Allah'ın bir ikazı olarak değerlendirilmiştir. Müslüman çevrelerde bu deprem, İslam dininin ahlaki yaşam pratiklerini yerine getirmesi ve bu anlamda yaşamına çeki düzen vermesi için insanlara bir fırsat olarak algılanmıştır.

Ayrıca, siyasi rejimin Müslüman toplum üzerinde baskılarını iyice yoğunlaştırması da ikinci bir gerekçe olarak ele alınmıştır. Okullarda başörtüsü kullanımını yasaklanması, dindar kamu çalışanlarının bir kısmının işine son verilmesi, dindar medyanın denetim altına alınması, dindar bir başbakanın meşru olmayan yollarla görevine son verilmesi gibi nedenler Allah'ın bir uyarı ve ceza olarak depremi gerçekleştirmesine yol açmıştır. İslamiyet'in temel beklentilerine uygun bir hayat yaşamak isteyen kesimlerin bu tür bir baskıya maruz kalmasına İlahi güç karşı çıkmış ve nihayetinde baskı unsuru olan bu egemen siyasi anlayışı böyle bir depremle cezalandırmıştır.

2011 Van depreminde ise depremin algılanış biçimi farklılık göstermektedir. Van depremi de Allah'ın bir ikazıdır ancak bu sefer ikaz gerekçesi oldukça farklı olmuştur. Kürt coğrafyasında meydana gelmiş olması ve Türk-Kürt tartışmalarının yoğun olduğu, çatışmaların devam ettiği bir döneme denk gelmesi nedeniyle depremin değerlendirilmesine “kardeşlik” kavramı damgasını vurmuştur. İlahi güç bu depremi, topluma “kardeşlik” duygusunu hatırlatmak için bir araç olarak kullanmıştır. Birlik ve beraberlik dayanışma ve yardımlaşma kavramları sıkça tekrarlanmıştır. Yine mevcut siyasi rejimin, geçmiş siyasi rejimlere kıyasla Kürt sorunu konusundaki farklı yaklaşımları bu kardeşlik vurgusunun oluşmasında belirleyici olmuştur. Toplumun geçmişten getirdiği bu milliyetçi ve ötekileştiren “depremi hak ettiler” söylemine karşı çıkmış, yeni bir dil oturtulmaya çalışılmıştır.

Kardeşlik vurgusunun yanı sıra, Van depreminde öne çıkan bir diğer husus ise yapılaşma sorunudur. Marmara depreminde ciddi şekilde tartışılmayan bu durum Van depreminin değerlendirilmesinde İslami basında fazlaca yer bulmuştur. İnsanlar ve yetkili kişiler depreme karşı yeterince önlem almadıkları için deprem, felakete sonuçlanmıştır. Deprem Allah'ın takdiridir ancak her türlü önlemin alınması ise insanların sorumluluğundadır. Allah depremlerle uyarır ancak insanların bu uyarılara hazırlıklı olması gerektiği dini referanslar kullanılarak açıklanmıştır. Kuran ve hadislerle bu söylemler desteklenmiştir. Ancak yine de ne kadar hazırlıklı olunursa olunsun kaderden kaçmaya çalışmanın da anlamsız olduğu vurgusuna da yer verilmiştir.

Özetle, Marmara Depremi ve Van depreminin ardından geliştirilen söylemler incelendiğinde İslami kesimin deprem algısı “Allah'ın takdiri” şeklinde olmuştur. Ancak depremlerin gerekçelendirilmesinde ise dönemin siyasi ve sosyal yapısı başka bir deyişle konjonktürel durum belirleyici olmuştur. Depremler değerlendirilirken başvurulan dini referanslar her iki depremde farklılık arz etmektedir. Marmara depremi yorumlanırken kullanılan hadis ve ayetler daha çok ceza ve gazap ağırlıklı iken Van depreminde daha çok bir arada yaşamayı savunan ortaklaşırıcı referanslar kullanılmıştır. Benzer şekilde Marmara da eleştiriler daha

çok seküler yaşam üzerinde yoğunlaşırken Van depreminde bu konu hiç işlenmemiştir. Dolayısıyla depremlerin anlamlandırılması her zaman mevcut siyasi sistem ve sosyal yapıyla ilişkili olmuştur. Farklı siyasi ortamda meydana gelen bu iki depremin incelenmesi bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu durum İslami kesimde depreme ilişkin bilimsel çalışma ve kurumlara yaklaşım meselesini de aktüel hale getirmiştir. Genel olarak “Doğa Bilimlerine” yönelik küçümseyici yaklaşım ve en iyi ifadeyle “ihmkarlık” (Fizik ve Biyoloji bölümlerinin kapatılması veya öğrenci almaması, yaratılış teorilerinin ders kitaplarında yeniden yazılması vb.) henüz depremle ilgili kurumlara yansımamış görünmektedir.

Marmara ve Van depreminde toplumsal algıda belirleyici olan bu dinsel referanslar, son yıllarda dünya üzerinde farklı ülkelerde meydana gelen depremlerin ardından yapılan toplumsal algı çalışmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Amerika’da yıkıma yol açan Katrina Kasırgasının ardından bölgede yaşayan Hristiyan ve Musevi gruplar farklı gerekçelerle de olsa depremi ilahi gücün bir uyarısı ve cezası olarak ele almışlardır. Benzer şekilde Hint Okyanusunda meydana gelen ve başta Endonezya olmak üzere Tayland, Hindistan, Sri Lanka gibi ülkeleri ciddi bir şekilde etkileyen depremin yarattığı tsunamilerin ardından yapılan değerlendirmeler de dini içerikli olmuştur. Bu ülkelerde yaşayan Hristiyan, Müslüman gruplar da ceza olarak yorumlamışlardır. Bu grupların gerekçelendirmelerinde farklılıklar olsa da temel referansları mensubu oldukları din olmuştur.

Sonuç olarak, farklı kültürel değerlere ve dine sahip toplumların yaşadığı coğrafyalarda meydana gelen depremlerin ortak algısı, Tanrı’nın depremler aracılığıyla yolunda gitmeyen yaşamlara müdahale etmiş olmasıdır ve bu müdahale

biçiminin anlamlandırılması mevcut siyasal ve sosyal konjonktürden bağımsız değildir.

KAYNAKÇA

a) Kitaplar

ARSLANTAŞ, Nuh (2003), İslam Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri Gelenek Yayıncılık, İstanbul

AWOTONA, Adenrele (2012), Rebuilding Sustainable Communities with Vulnerable Populations After the Cameras Have Gone, Cambridge Scholar Publishing, Newcastle

BECK, Ulrich, (1998) World Risk Society, Polity Press, Cambridge.

BEDIÜZZAMAN, S. Nursi, (2013), Risale-i Nur Külliyyatından Sözler, Haz. ve Der. Adnan Kayıhan- İlhan Atılğan, Ufuk Yayınları, İzmir

BERGER, Peter L., (2011), Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları, Çev. Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul

GERGER, Mehmet Emin (2000), 17 Ağustos Büyük Marmara Depremi ve Alınması Gerekli Tedbirler, Kaşmir Matbaacılık, İstanbul.

GIDDENS, Anthony (1999) Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives, Profile, London.

GÜRSOY, İdris (2000), Türkiye’yi Sarsan Deprem, Kaynak Yayınları, İstanbul.

GÜVEL, E. Alper (2001), Doğal Afetlerin Politik Ekonomisi Doğal Riskler ve Afet Planlaması, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul

KASAPOĞLU, A.- ECEVİT, M. (2001), Depremın Sosyolojik Araştırması, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.

KAYA, Yalçın (2000), 17Ağustos’un Ardından Deprem, Devlet ve Toplum, Otopsi Yayınevi, İstanbul

KÜÇÜKCAN, T.- KÖSE, A. (2000), Doğal Afetler ve Din, Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik bir İnceleme, İSAM Yayınları, İstanbul.

MUTLU, İsmail (1999), Kur’an, Sünnet ve Risale-i Nûr Işığında 45 Saniye, Mutlu Yayıncılık, İstanbul.

OSMAN, Özsoy (2000), Depremde Mucizevi Kurtuluşlar, Depremzedelerin Anıları, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul

ÖZEY, Ramazan (2000), Depreme Uyanmak, Ekev Yayınları, İstanbul.
SILAY, Mehmet Yüzyılın Depremi (1999), Yüzyılın Depremi, Birey Yayıncılık, İstanbul

b) Makaleler

AKDUR, Recep (2000) Afetler ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri, 21. Yüzyılda Türkiye, Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3, 25-27 Ocak, Ankara

AKGÜNGÖR, Çağlar (2010), Toplum Bilim Perspektifinden Afeti Düşünmek, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık

ANDERSON, William A. (2014), The Great Alaska Earthquake and the Dawn of U.S. Social Science Research, Tenth U.S. National Conference on Earthquake Engineering Frontiers of Earthquake Engineering, July 21-25

DAYTON-JOHNSON, Jeff (2006), Natural Disaster and Vulnerability, OECD Development Centre, Policy Brief No. 29, 10

DOMBROWSKY, Wolf R (1995), “Again and Again: Is a Disaster What We Call “Disaster”? Some Conceptual notes on Conceptualizing the Object of Disaster Sociology” International Journal of Mass Emergences and Disasters, November, Vol: 13 No: 3, pp. 241-254.

DRABEK, Thomas E. (2005) Sociology, Disaster and Emergency Management: History, Contributions, and Future Agenda, Emergency Management Institute, Federal Emergency Management Agency, 3-5

ERGÜNAY, O., (2008), Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma ve Mevzuat Nedir? Nasıl Olmalıdır?, İstanbul Depremi Beklerken Sorunlar ve Çözümler Bildiriler Kitabı, 20 Eylül, CHP İstanbul Deprem Sempozyumu, sayfa 97-108, İstanbul

G. DODDS, Graham (2015), “This Was No Act of God.” Disaster, Causality, and Politics Risk, Hazards & Crisis in Public Policy (RHCPP), Volume 6, Issue 1, pages 44–68, March 2015

İNMEZ, İlker (2011), Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgu Olarak Afetler ve Kırılganlık Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, XCVII, 4,187

KADIOĞLU, Mikdat (2008), “Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri”, Der. Mikdat Kadioğlu- Emin Özdamar, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, JICA Türkiye Ofisi, Yayın No: 2, Mart, Ankara

KES ERKUL, Aysu (2015), Yazılı Basında Kentsel Dönüşüm: Yüksek Tirajlı Gazeteler Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXXIII, 2, 47-64

NİGG, Joanne- MİLLER ,M. Kristen (1993), Event And Consequence Wlnerability: Effects On The Disaster Recovery Process, The Annual Meeting of the Eastern Sociological Society, Boston, MA. March 25-28,

OLSON, Richard Stuart (2000), “Toward a Politics of Disaster: Loses, Values, Agendas and Blanc, Internatoonal Journal of Masa Emergences and Disasters, August, Vol: 18 No: 2, pp. 265-287

ŞAHİN, Necmettin, Afet Yönetimi Ve Acil Yardım Planları, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, 131-142

VERCLEYEN, Frank (1997), Bizans Döneminde İstanbul'da Depremler: Halk Üzerinde Etkisi, Çev. Doç. Dr. Feda Şamil Arık, Tarih Araştırmaları Dergisi, XIX, 30, 300-303

YAVAŞ, Hikmet (2005), Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez- Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, VII, 3.

c) Gazeteler

ZAMAN GAZETESİ

BULAÇ, Ali (19 Ağustos 1999), “Deprem”, **Zaman Gazetesi**

AYMAZ, Abdullah, (19 Ağustos 1999) “Bir durum muhakemesi”, **Zaman Gazetesi**

ALBAYRAK, Mükremin (20 Ağustos 1999), “Dua çağrısı”, **Zaman Gazetesi**

ŞAHİN, Ahmed (21 Ağustos 1999), “Üzüntüler Paylaşılsa Azalır”, **Zaman Gazetesi**

YILMAZ, Hakan (21.08.1999), “Mahsun Cumalar” **Zaman Gazetesi**

GÜLEN, M. Fettullah (23 Ağustos 1999), “Sen’ sin Ümidim”, **Zaman Gazetesi**

EKİZ, H. İbrahim (23 Ağustos 1999), “ İçimiz Yanıyor”, **Zaman Gazetesi**

HAZAR, M. Nedim (24 Ekim 2011), “Vicdan Sızlar”, **Zaman Gazetesi**

İPEKÇİ, Leyla (25 Ekim 2011), “Depremle Sarsılıp Kendimize Dönmek”, **Zaman Gazetesi**

KORUCU, Bülent, (25 Ekim 2011), “Millet Olduğumuzu Hatırladık”, **Zaman Gazetesi**

ÜNAL, Mustafa (26 Ekim 2011), “Yunus'un Gözleri ve Van Ruhü”, **Zaman Gazetesi**

GÜLERCE, Hüseyin (26.10.2011), “Deprem, Miting, Provokasyon”,
Zaman Gazetesi

AYMAZ, Abdullah (27 Ağustos 1999), “Küçük Kıyamet Sahnesi”, **Zaman Gazetesi**

ÜNAL, Mustafa (27 Ağustos 1999), “Bu Yere Ne Oluyor” **Zaman Gazetesi,**

SELİM, Ahmet (27 Ekim 2011), “ Van Depremi”, **Zaman Gazetesi**

KÖŞŞEKOĞLU, Aslıhan (28 Ekim 2011), “Deprem İmanınızı Sarsması”,
Zaman Gazetesi

BULAÇ, Ali (31.10.2011), “Deprem ve Bilim” **Zaman Gazetesi,**

ÜNAL Ali, (31.10.2011), “Âhırzaman ve Depremler”, **Zaman Gazetesi,**

MİLLİ GAZETE

EYGİ, Mehmet Şevket (19 Ağustos 1999), “Zelzele”, **Milli Gazete**

ÇOBANOĞLU, Süleyman (19.08.1999), “Zilzal”, **Milli Gazete**

“ Deprem Neyi Sarstı”, (19.08.1999), **Milli Gazete**

ÖZCAN, Mevlüt (20 Ağustos 1999), “ Gereken Dersi Almalıyız”, **Milli Gazete**

EYGİ, Mehmet Şevket (21 Ağustos 1999), “Takvimden Yapraklar, İkinci Gün”, **Milli Gazete**

ÇETİN, Remzi (21 Ağustos 1999), “Allah’ın Azameti”, **Milli Gazete**

TOSUN, Resul, (21.08.1999), “Işıkkara’ya İnandığımız Kadar”, **Milli Gazete**

ILICAK, Nazlı (22.08.1999) **Milli Gazete**

ODABAŞ, Nedim (25.08.1999), “Deprem”, **Milli Gazete**

ÖZCAN, Mevlüt (25 Ağustos 1999), “Zelzele Büyük İkazdır”, **Milli Gazete**

ÖZKAN, Abdülkadir (26 Ekim 2011), “Depremde Yıkılan ve Yıkılmayan Binalar”, **Milli Gazete**

HAKSAL, Ali Haydar (27 Ekim 2011), “Deprem”, **Milli Gazete**

CEYHAN, Zeki (27 Ekim 2011), “Hasret Kaldığımız Sözcük”, **Milli Gazete**

TOPTAŞ, Mahmut (27 Ekim 2011), “Depremlerde Ölüler Hem Konuşuyor Hem Konuşturuyor”, **Milli Gazete**

KILLIOĞLU, Burak (28 Ekim 2011), " Acılara Tutunmaktır Bizim Yazgımız”, **Milli Gazete**

EYGİ, Mehmet Şevket (29 Ekim 2011), “Van’da Zلزele Sınay”, **Milli Gazete**

ALPEREN, İhsan (30 Ekim 2011 Pazar), “Deprem Felaket mi?”, **Milli Gazete**

EYGİ, Mehmet Şevket (30 Ekim 2011), “ Deprem Bir Değil ki”, **Milli Gazete,**

AKİT

KAPLAN, Mustafa, (23 Ağustos,1999), **Akit Gazetesi**

KAVAKLI, Ali Erkan (22 Ağustos,1999) **Akit Gazetesi**

EREN, Ali (23 Ağustos 1999), **Akit Gazetesi**

KAPLAN, Mustafa (24 Ağustos,1999) , **Akit Gazetesi**

YENİ ŞAFAK

KORU, Fehmi (20 Ağustos, 1999), **Yeni Şafak Gazetesi**

CÜNDİOĞLU, Dücane (20 Ağustos, 1999), **Yeni Şafak Gazetesi**

d) Tezler ve Diğer Yayınlar

ERGÜNAY, Oktay, Türkiye’nin Afet Profili, TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı

ODA RAPORU, Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın Önerileri, Nisan 2012, Genişletilmiş İkinci Baskı, Yayın No: MMO/587

TURKEY: Marmara Earthquake Assessment, Europe and Central Asia Region of the World Bank Press, September 14, 1999

e) İnternet Kaynakları

<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/SubSites/DepremSite/PublishingImages/JICA-TUR.pdf>, son erişim: 03.12.2015

<https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/78-20140529153416-mudahale,-iyilestirme-ve-sosyoekonomik-acidan-2011-van-depremi-raporu.pdf>, son erişim: 19.02.2016

http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_b/article/viewFile/1068/1223
21.02.2016

http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/zamanda_yolculuk22_ocak/2, son erişim:21.02.2016

<http://www.koeri.boun.edu.tr/new/tr/tarihce>, son erişim: 21.02.2016

<http://projects.eri.ucsb.edu/understanding/history.html>, son erişim: 21.02.2016

<http://mushaf.diyamet.gov.tr/#> , son erişim: 26.03.2016

http://www.acilafet.org/upload/dosyalar/4D2_AFET.pdf, son erişim 26.03.2016

http://www.koeri.boun.edu.tr/tsunami/dunyada_tsunami.html, son erişim: 27.03.2016

<http://siteresources.worldbank.org/INTDISMGMT/Resources/TurkeyEAM.pdf>, son erişim: 27.03.2016

http://www.yasamoykusu.com/biyografi-2437-Suleyman_Cobanoglu, son erişim: 15.06.2016

http://www.yasamoykusu.com/biyografi-204-Ali_Erkan_Kavakli, son erişim: 15.06.2016

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4532>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.biyografi.info.tr/biyografisi/ali-bulac-kimdir-kimdir.html>, son erişim: 15.06.2016

<http://bulentkorucu.com.tr/hakkinda>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.biyografi.info/kisi/huseyin-gulerce>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.gazeteoku.com/ali-unal/tumyazilari/378.html.html.html.html>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.biyografi.info/kisi/fehmi-koru>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=579>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.gazeteoku.com/mehmet-sevket-eygi-kimdir/232>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.biyografi.info/kisi/nazli-ilicak>, son erişim: 15.06.2016

<http://www.gazeteoku.com/ahmet-selim-kimdir/359>, son erişim: 15.06.2016

http://www.yasamoykusu.com/biyografi-670-Ducane_Cundioglu, son erişim:
15.06.2016

http://www.thegazeteler.com/yazarlar/abdulkadir_ozkan.html, son erişim:
15.06.2016

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4534>, son erişim: 15.06.2016

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Tunceli, Nazmiye’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul’da tamamladı. 2002 yılında başladığı Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 2007’de mezun oldu. 2009 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Tezli Yüksek Lisans Programına başladı. Şu anda İstanbul’da bir lisede öğretmenlik yapmaktadır.